

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra religionistiky

Církev Posledního zákona v konfliktu s většinovou společností

**Last Testament Church in the Conflict with Surrounding
Society**

Diplomová práce

Vedoucí práce:
doc. Ph.Dr. Zdeněk Vojtíšek Ph.D.

Autor:
Jakub Ludvík

Praha 2022

Poděkování

Na tomto místě bych rád vřele poděkoval vedoucímu práce Mgr. Ph.Dr. Zdeňkovi Vojtíškovi PhD. A to nejen za profesionální vedení a odbornou pomoc při psaní této práce, ale také za výjimečnou vstřícnost během celého období mého studia na této univerzitě.

Děkuji rovněž informátorům z řad hnutí vissarionitů Ivanovi, Divě, Alex a Vladimirovi. Bez nich by tato práce neměla takovou hodnotu.

Zvláštní poděkování patří mé manželce za neutuchající podporu během dlouhých let studií.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 7. 2022

Jakub Ludvík

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá konfliktem mezi ruským novým náboženským hnutím církve Posledního zákona a většinovou společností. V textu je využita osmi bodová rámcová koncepce rovin konfliktů mezi novými náboženskými hnutími a obklopující společností, kterou původně vypracoval Zdeněk Vojtíšek. Tento koncept zde bude doplněn o jednu novou úroveň napětí, tedy o konflikt mezi samotnými novými náboženskými společenstvími. Základním cílem práce je popsání rovin napětí z obou stran jeho účastníků, tedy ze strany vissarionitů i většinové společnosti. K pohledu zástupců hnutí nám zde dopomohou hloubkové rozhovory se samotnými členy tohoto ruského společenství. Práce je následně doplněna o analytické závěry a předpoklady dalšího vývoje života hnutí.

Аннотация

В диссертации рассматривается конфликт между русским новорелигиозным движением Церкви Последнего Завета и окружающим обществом. В тексте используется восьмиточечная рамочная концепция уровней конфликта между новыми религиозными движениями и окружающими обществами, которая была первоначально разработана Зденеком Войтишкой. Это понятие будет дополнено здесь одним новым уровнем напряженности, т. е. конфликтом между самими новыми религиозными движениями. Основная цель работы – описать уровень напряженности с обеих сторон ее участников, т.е. со стороны виссариионитов и большинства общества. С точкой зрения представителей движения нам помогут глубинные интервью с самими участниками этого русского движения. Впоследствии работа дополняется аналитическими выводами и предположениями для дальнейшего развития жизни движения.

Klíčová slova

Nová náboženská hnutí, většinová společnost, konflikt, Církev Posledního zákona, vissarionité.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Новые религиозные движения, окружающее общество, конфликты, Церковь Последнего Завета, виссариионицы.

Obsah

<u>Úvod</u>	8
<u>Osobní motivace</u>	8
<u>Obsah práce</u>	9
<u>Cíle</u>	10
<u>Metodologie a zdroje</u>	10
<u>Česká stopa</u>	12
<u>1. Teoretický úvod k novým náboženským hnutím</u>	13
<u>1.1 Nová a náboženská</u>	14
<u>1.2 Obecná charakteristika</u>	15
<u>1.3 Primární charakteristiky</u>	16
<u>1.4 Psychologické charakteristiky</u>	17
<u>1.5 Sociologické charakteristiky</u>	18
<u>1.6 Shrnutí charakteristik</u>	18
<u>2. Teoretický rámec rovin konfliktů mezi novými náboženskými hnutími a většinovou společností</u>	19
<u>2.1 Konflikt v rovině jazyka</u>	20
<u>2.2 Konflikt v rodině</u>	20
<u>2.3 Konflikt, který se odráží v médiích</u>	22
<u>2.4 Konflikt s odpadlíky</u>	23
<u>2.5 Konflikt v občanské komunitě</u>	23
<u>2.6 Konflikt se státními úřady</u>	24
<u>2.7 Konflikt s etablovanými institucemi</u>	24
<u>2.8 Konflikt, jenž se přenesl do právního řádu</u>	25
<u>2.9 Shrnutí konfliktů</u>	25
<u>3. Náboženství v Rusku</u>	27
<u>3.1 Zákon Jarové</u>	29
<u>3.2 Ruská náboženská hnutí, která vznikla v devadesátých letech</u>	30

<u>4. Hnutí Posledního zákona</u>	34
<u>4.1 Zdroje</u>	34
<u>4.2 Historie Posledního zákona a stručný životopis Sergeje Toropa</u>	35
<u>4.3 Lokalizace hnutí</u>	37
<u>4.4 Teologie hnutí</u>	39
<u>4.4.1 Kniha <i>Poslední zákon</i></u>	39
<u>4.4.2 Základy nauky</u>	40
<u>4.4.3 Milenialismus hnutí Posledního zákona</u>	41
<u>4.4.4. Pojetí duše a reinkarnace</u>	42
<u>4.4.5 Příkázání a vegetariánství</u>	44
<u>4.4.6 Komunitní život</u>	45
<u>4.5 Liturgie a svátky</u>	46
<u>4.6 Misijní činnost</u>	48
<u>4.7 Členská základna a příčiny připojení ke komunitě</u>	49
<u>4.8 Církev Posledního zákona – shrnutí</u>	50
<u>5. Konflikt mezi hnutím Posledního zákona a většinovou společností</u>	51
<u>5.1 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině jazyka</u>	52
<u>5.1.1 Alexander Dvorkin a antikultovní hnutí</u>	54
<u>5.2 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rámci rodin</u>	55
<u>5.3 Konflikt mezi vissarionity a většinovou společností odrážející se v médiích</u>	58
<u>5.4 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině odpadlíků</u>	60
<u>5.5. Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině občanské komunity</u>	63
<u>5.6 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině státních úřadů</u>	65
<u>5.7 Konflikt vissarionitů s etablovanými institucemi</u>	71
<u>5.8 Odraz konfliktu mezi vissarionity a většinové společnosti do právního řádu</u>	73
<u>6. Návrh nového konfliktu – spor s jinými náboženskými hnutími</u>	74
<u>6.1 Aplikovatelnost tohoto sporu na jiná nová náboženská hnutí</u>	75

<u>6.2 Shrnutí konfliktů mezi vissarionity a většinovou společností a predikce dalšího vývoje společenství</u>	76
<u>Závěr</u>	80
<u>Použitá literatura a zdroje</u>	82

Úvod

Osobní motivace

S problematikou nových náboženských hnutí jsem se seznámil při studiu religionistiky v magisterském programu na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v rámci několika předmětů, které vyučoval doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek Th.D. Díky přednáškám tohoto odborníka jsem nejen že začal pronikat do pochopení jejich základních charakteristik, ale také jsem se začal hlouběji seznamovat s konkrétními novými náboženským společenstvími. Detailněji jsme se zde také věnovali konfliktním povahám hnutí, přičemž Zdeněk Vojtíšek zde představil svou osmi bodovou koncepci rovin konfliktů mezi novými náboženskými skupinami a většinovou společností. A právě na tuto konceptualizaci zde budeme v rámci teoretické části textu značně spoléhat.

Na nových náboženských hnutí mě zajímá právě jim vlastní konfliktní povaha. Každé takové společenství zažívá ať už ve větší, či v menší míře napětí mezi jím a většinovou společností. Takové religiózní skupiny nalezneme i na východě od našich hranic v zemích bývalého Sovětského svazu. Zde bylo jejich učení často zcela zásadně ovlivněno myšlenkami Jeleny Blavatské a na ní navazující Teosofická společnost. A právě přes jejich studium jsem se následně dostal k menším náboženským skupinám v Rusku, kde mě nejvíce zaujala církev Posledního zákona.

Toto hnutí již z drobnými přestávkami studuji od roku 2020. Na popularizační religionistické stránce *www.info.dingir.cz* jsem o něm od té doby publikoval článek, který se zabýval zatčením jejich vůdce Vissariona.¹ Je pravdou, že od dob tohoto uvěznění o vissarionity (jak se tomuto společenství také říká) výrazně narostl mediální zájem. Nicméně je zde zapotřebí upřesnit, že pozornost médií o zmiňované společenství nebyla nikterak vlašná ani do té doby. Například před deseti lety bylo na portálu *YouTube* v angličtině publikováno video, které se zabývá životem členů církve Posledního zákona a k dnešnímu datu má až překvapivých osmnáct miliónů shlédnutí.² Později v textu také

¹ „Vissarion, vůdce ruského hnutí Posledního zákona, zatčen“ (online), *info.dingir.cz*, cit. červen 2022, dostupné online na <https://info.dingir.cz/2020/09/vissarion-vudce-ruskeho-hnuti-posledniho-zakona-zatcen/>.

² „Siberian Cult Leader Thinks He's Jesus“ (online), *YouTube.com*, 2012, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=W2Cv5hZfOmk&t=1303s>.

uvedeme, jaké další velké mediální skupiny se o společenství během jeho existence zajímaly.

Obsah práce

Text práce je rozdělen do pěti částí. První a poslední jsou těmi úvodními a závěrečnými. V nich se lze dočíst především o cílech, které si tato diplomová práce klade, popřípadě jakým způsobem se je podařilo naplnit. V úvodu se také zmiňujeme o metodách výzkumu a o zdrojích, jež nám posloužily k získání požadovaných informací. V závěru zase shrnujeme zásadní zjištění této diplomové práce. Stěžejními pasážemi textu jsou poté prostřední tři kapitoly. Ta druhá se zabývá obecným teoretickým uchopením nových náboženských hnutí. V této části se tedy lze dočíst o charakteristikách nových náboženských skupin. Zvláštní zaměření je zde následně věnováno konfliktům mezi jimi a většinovou společností. Uvedeme zde koncept rovin napětí mezi těmito dvěma stranami, který spočívá v pojetí Zdeňka Vojtíška. V krátkosti se zde také dotkneme náboženské situace v Rusku. Ve třetí kapitole si následně detailněji přiblížíme církev Posledního zákona. Zde nalezneme popis vissarionitské historie, lokalizace společenství a teologie, která je většinou obsažena v zásadním spise hnutí *Posledním zákoně*.³ V této části se také v krátkosti zaměříme na vissarionitskou liturgickou a misijní praxi. Neopomene zmínit ani jejich členskou základnu a její rozložení.

Zásadní výzkumnou pasáží této diplomové práce je kapitola čtvrtá. Ta se již zabývá přímo konflikty mezi vissarionity a většinovou společností. Kromě zjištění, že toto nové náboženské společenství prožívá téměř všechny roviny napětí v rámci naší konceptualizace, se zde také pokusíme navrhnout jednu novou konfliktní úroveň, která se tohoto hnutí taktéž týká. V této části budeme argumentovat, že zmíněná nová rovina konfliktu je ze své podstaty vlastní všem novým náboženstvím a záleží pouze na kontextu toho daného hnutí, jestli se objeví ve větší, či menší míře. Nejobsáhleji se však v této pasáži budeme věnovat rovině konfliktu, která zahrnuje státní úřady. Napětí mezi vissarionity a většinovou společností totiž eskalovalo v září roku 2020, kdy speciální ruské vojenské jednotky FSB vtrhly do osad tohoto společenství a zatkly Vissariona a další dva jeho členy.

³ O problémech s citováním tohoto spisu se zmíníme níže.

Cíle

Základním cílem této diplomové práce je představit zmíněné roviny konfliktu a jakým způsobem se dotýkají církve Posledního zákona. Snahou práce není zcela přesně zjistit, kde v rámci těchto napětí leží pravda, ani kdo je za ně konkrétně odpovědný. Jednotlivé situace budeme totiž popisovat z pohledu obou stran jejich účastníků (tedy vissarionitů a reprezentantů většinové společnosti) a mnohem více nás bude zajímat, jak na ně právě oni nahlízejí, což nám tyto tenze přiblíží nejlépe. Protože jsme nebyli přímými účastníky událostí, které zde budou zmíněny, jejich přesný popis se stává příliš složitým úkolem. Vystačíme si tak s pohledem na tyto konflikty z obou stran jejich spektra, což nám o úrovni napětí prozradí více než faktický popis jejich průběhu. Zjistíme, že ačkoliv se členové církve Posledního zákona snaží na základě své teologie vyhýbat jakýmkoliv negativním pocitům vůči jiným osobám, tak se jich roviny napětí s většinovou společností týkají velmi konkrétně, stejně jako jiných nových náboženských hnutí.

Druhým hlavním cílem této práce je doplnit tuto koncepci o jednu novou rovinu konfliktu, která je podle našeho názoru ze své podstaty vlastní všem novým náboženským hnutím. Jde o napětí, jež mezi sebou mají nová religiózní společenství navzájem. Na příkladu církve Posledního zákona uvidíme, jakým způsobem jsou hnutí tuto tenzi schopné prožívat.

Tato diplomová práce také má několik dílčích cílů, které uvedeme vždy na začátku jednotlivých kapitol. Mimo jiné bude snahou práce ověřit aplikovatelnost zmiňované koncepce jednotlivých úrovní napětí, kterou zde uvádíme za pomoci práce Zdeňka Vojtíška. V druhé kapitole, která se zabývá teoretickým úvodem, se zase pokusíme přinést některé jiné náhledy na obecné charakteristiky nových náboženských hnutí. Alespoň částečně odlišně se zde také pokusíme nahlížet na tvorbu konfliktních situací mezi většinovou společností a těchto religiózních společenství, přičemž budeme argumentovat, že je to právě okolní společnost, která má větší možnosti pracovat s mírou této tenze.

Metodologie a zdroje

Každá z jednotlivých částí bude obsahovat jiný zdroj původu informací. Specifickou prací s metodou získávání dat budeme vždy zmiňovat v úvodu jednotlivých pasáží této diplomové práce. Jako příklad ojedinělé práce se zdroji zde uvedme, že zatímco pro jednu část textu může být primárním zdrojem například spis *Poslední zákon* (popis

teologie hnutí), v jiné pasáži již může být pouze sekundárním původcem informací (spor mezi vissarionity a většinovou společností v rovině občanské komunity). Za zásadní zdroj, který dle našeho názoru činí tuto práci značně hodnotnější, považujeme přímé hloubkové rozhovory s členy vissarionitské komunity. Jejich získání provázela celá řada komplikací, o kterých se zmíníme níže.

Jak již bylo uvedeno, o komunitu následující Vissarionovo učení se zajímáme od roku 2020. Již v tu dobu se nám na sociální síti *Instagram* povedlo získat pro účely výzkumu informátorku Alex. S ní jsme zůstali ve střídavém kontaktu až do období odevzdání této diplomové práce. Mezi lety 2020 a 2022 nám přislíbila účast v projektu celá řada dalších členů hnutí, které jsme převážně kontaktovali přes sociální síť *Facebook*. Značnou komplikací pro tuto část výzkumu se však stala válka, kterou rozpoutalo Rusko na Ukrajině v únoru roku 2022. V tu dobu měla probíhat další důležitá vlna rozhovorů s našimi informátory. Ruským občanům byl však přerušen přístup ke komunikaci na sociální síti, čímž jsme tak přišli o řadu důležitých zdrojů informací. Nakonec jsme se rozhodli, že nadále budeme pracovat se čtyřmi klíčovými informátory, které se nám podařilo později zkontaktovat na komunikačních sítích *WhatsApp* a *Telegram*. Všichni mají odlišný životní příběh ovšem se vzájemným pojitkem, že alespoň na nějakou dobu žili mezi vissarionity a že se považují za členy církve *Posledního zákona*. Všechny rozhovory byly vedeny v ruštině. Jména členů hnutí jsou anonymní. Pro účely rozhovorů se rozhodli používat pojmenování Alex, Diva, Vladimír a Ivan. Každý z nich souhlasil s uveřejněním jejich názorů v této diplomové práci.

Jak již bylo zmíněno, naší první informátorkou byla Alex. Od roku 2020 jsme společně několikrát řešili aktuální situaci církve *Posledního zákona*. Jedná se o členku hnutí, které je aktuálně dvacet let. Narodila se v Bulharsku, ale se svými rodiči se přestěhovala do komunity, kde společně žili po dobu sedmi roků. V rámci poskytování informací byly její odpovědi často poměrně kusé, přičemž bylo vidět, že ke komunitě již nemá tak silný vztah jako další zde zveřejnění respondenti. Alex nás také na počátku roku 2022 odkázala na Divu, která nám měla být schopná poskytnout lepší a detailnější informace.

Informátorka, která vystupovala pod jménem Diva se nakonec ukázala být klíčovým zdrojem pro mnohé části tohoto textu. Jedná se o přímou obyvatelku centrální části osad vissarionitů a především o dceru jednoho ze zatčených členů tohoto hnutí.

Jednadvacetiletá Diva se mnou komunikovala přes *WhatsApp* a z jejích informací bylo zřejmé, že disponuje hlubším pohledem do jádra aktivit své komunity.

Zdrojem velmi dobrých informací se stal i dvaapadesátiletý respondent, který pro účely rozhovorů vystupoval pod jménem Vladimír. Ze zpracovaných dat jeho odpovědí bylo patrné, že je vzdělaný a chápe život hnutí v souvislostech. K životu v komunitě se přidal v roce 1999. O tři roky později jí však z rodinných důvodů opustil. Do života ve společenství se však navrátil v roce 2014.

Posledním ze zde zveřejněných informátorů je osmapadesátiletý Ivan. Jedná se o jednoho ze zakládajících členů komunity, jenž v polovině devadesátých let pomáhal stavět hlavní chrám v centrální části vissarionitských osad. Jeho informace byly jednoznačně nejobsáhlejší ze všech z řad oslovených členů. Přepisy rozhovorů s ním obsahují dlouhé monology, které často obsahují snahy o evangelizaci.

Česká stopa

Ještě předtím, než zde uvedeme obecný teoretický úvod o nových náboženských hnutích, tak se jen v krátkosti dotkneme tématu české stopy v komunitě. Z osobní emailové korespondence s členy církve Posledního zákona jsme zjistili, že zde žádný z českých občanů nikdy nežil. Na návštěvě v hnutí však přeci jen byl jeden Čech, fotograf Stanislav Krupař. Toho jsme v roce 2020 také kontaktovali s prosbou o poskytnutí informací o této jeho návštěvě. Fotograf rozhovor však odmítl.

1. Teoretický úvod k novým náboženským hnutím

Podle našeho názoru, je zapotřebí si v tomto rámci teoretického úvodu uvést, jak chápeme pojem nová náboženská hnutí a jak jim rozumíme. Studium těchto společenství je interdisciplinární, přičemž převážně se o ně zajímá sociologie, psychologie a religionistika. A právě poslední věda a její teorie, pod kterou spadá i tato diplomová práce, je tou, kterou se v tomto teoretickém úvodu budeme zabývat. Novým náboženským hnutím se věnuje řada světových badatelů, které bychom označili jako religionisty.⁴ Mezi těmi nejvýznamnějšími bychom uvedli Gordona Meltona,⁵ Douglase Cowena⁶ a Johna Salibu.⁷ V české religionistice se tématem zabývali kromě již zmíněného Zdeňka Vojtíška také Dušan Lužný,⁸ nebo David Václavík.⁹ Přístupy a teoretické rámce těchto českých a dalších světových autorů se vzájemně prolínají. Není však podle našeho názoru podstatné je zde uvádět, a to z následujících důvodů. V první řadě si tato práce neklade za cíl definici nových náboženských hnutí nikterak rozšiřovat, či obohacovat. V rámci stanovených požadavků na výsledky daného výzkumu nám postačí, pokud jen v krátkosti uvedeme zásadní body, které nám dostatečně ohraničí pojem nové náboženské hnutí. Myslíme si, že k takovému vymezení nám postačí vycházet pouze z jednoho teoretického vymezení dané problematiky. Máme za to, že aby byla zachována konzistence badatelského rozboru, tak by bylo nevhodnější pracovat s vymezením Zdeňka Vojtíška. Na jeho přístupu (zejména v následujících otázkách konfliktů) totiž práce především spočívá. Proto by bylo vhodné uvést jeho teoretické ohraničení dané problematiky. Zároveň je zde příhodné, že ve svých

⁴ Při vědomí, že toto označení není vždy jednoznačné a daní badatelé by sami sebe mohli označovat jako „historiky náboženství“ a podobně.

⁵ Jde o ředitele institutu Studie amerického náboženství. Autor knih jako jsou: MELTON, J.

Gordon. *Encyclopedia of American religions*. 7th ed. Farmington Hills: Gale Group, 2003 a BROMLEY, David G. a J. Gordon MELTON. *Cults, religion, and violence*. New York: Cambridge University Press, 2002.

⁶ Učitel religionistiky na Univerzitě Waterloo. Autorsky se mj. podílel na této knize: COWAN, Douglas E. a David G. BROMLEY, VOJTÍŠEK, Zdeněk, ed. *Sekty a nová náboženství*. Přeložil Jan AUSKÝ. Praha: Grada, 2013.

⁷ Učitel religionistiky na Univerzitě v Detroitu. Mimo jiné autor knihy, která se zabývá problematikou: SALIBA, John A. *Understanding new religious movements*. 2nd ed. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, c2003.

⁸ Autor, který působí na Univerzitě Palackého v Olomouci. Jeho významným dílem zabývající tématem je mj: LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika.

⁹ Učitel religionistiky na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Jeho významným dílem zabývající tématem je mj: VÁCLAVÍK, David. *Sociologie nových náboženských hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Proměny náboženství.

teoretických koncepcích na zmíněné religionistické badatele velmi často odkazuje a velkou část jejich teoretických závěrů přijímá i do svých děl.¹⁰ Publikace, ve kterých se následující informace souhrnně nacházejí a z nichž tato část textu čerpá, se nazývá *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*¹¹. Podobné zákonitosti jsou však popisované i v dalších z knih zmiňovaného autora. A to i ve spise *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*¹², což je text psaný spíše populárně – naučnou formou, ale i tak přinášející vhodná doplnění k uvedenému tématu na daném poli bádání.

1.1 Nová a náboženská

V první řadě se je zapotřebí vypořádat zejména s pojmy „nová“ a „náboženská“, které nesou jistou problematičnost samy o sobě. Nejasná pochopení se často týkají zejména oné novosti, kterou se zkoumaná společenství vyznačují. Pod tímto pojmem se spíše rozumí jakási jinakost než novost jako taková. Idea, kterou se pokouší hnutí předat, může být skutečně v dané společnosti zcela nová, ale to není v rámci chápání nových náboženských hnutí zásadní. Stejně tak totiž nijak nová být nemusí. Může být pouze nová, či jinak opakovaná v odlišném čase. Zásadní je spíše její jinakost a odlišnost od převládající náboženské idee v daném rámci. Je tak možné, že určitá společenství bychom stále mohli nazývat v té dané společnosti jako nová náboženská hnutí, přičemž v ní již mohou působit třeba i několik desítek let, v extrémním případech však i déle. Hnutí si v rámci jistých procesů nemusí upravit své náboženské cíle, či smýšlení a status jinakosti si v plné míře zachová. Ve svém důsledku tak mnohém více jde o jinakost než o onu často zdánlivou novost. Z toho důvodů není termín „nová náboženská hnutí“ úplně přesný a lze podle našeho názoru v budoucnu uvažovat i o jeho úplném opuštění. Tato práce si ale neklade za cíl nový termín uvést především při vědomí, že označené, jenž by se nabízelo jako jeho vhodná substitute, tedy „jiná náboženská hnutí“, nese snad ještě větší problematičnost než označení původní.¹³

¹⁰ Například zřetelně navazuje na díla Cowena a Bromleyho.

¹¹ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009. Deus et gentes. VOJTÍŠEK, Zdeněk.

¹² *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books).

¹³ Domníváme se totiž, že označit náboženská hnutí jako „jiná“ může mít za následek jejich okamžité odsouzení. Z toho důvodů nám přijde termín „nová“ jako více neutrální a nehodnotící. Jinou poměrně často užívanou variantou je přízvisko „alternativní“. Tu zastává například Miloš Mrázek zde: MRÁZEK, Miloš.

O mnoho méně problematická není však ani druhá část tohoto označení, totiž slovo „náboženská“. Některá společenství se totiž zcela záměrně tomuto onálepkování brání,¹⁴ ačkoliv by nám do této kategorie zcela jistě spadala. Jiná ho zase z určitých pro ně výhodných důvodů horlivě přijímají, přičemž hranice jejich religiozity nejsou přinejmenším vůbec zřejmé.¹⁵ Značným problémem bychom se poté museli zabývat, pokud bychom se začali ptát po otázkách, čemu vůbec rozumíme pod tímto samotným pojmem náboženství. Napříč religionistickým, ale také sociologickým a antropologickým spektrem autorů se nepřetržitě vedou debaty o vymezení hranic tohoto termínu. Považujeme zde za vhodné se alespoň v krátkosti vyjádřit k tomu, s jakým terminologickým uchopením zde budeme pracovat my. Nikterak si zde však v rámci vymezení tohoto termínu neklademe pravdivostní nárok, přičemž si uvědomujeme, že se jedná spíše o nejasný termín s neurčitými hranicemi. I z toho důvodu se v pochopení termínu „náboženský“ nejvíce blížíme takovým přístupům, které tyto hranice maximálně rozšiřují. Kupříkladu Russel McCutcheon pojímá, že lidské chování lze považovat za náboženské, dokud jim věřící připisují své motivace a cíle, které berou v potaz neempirické bytosti, či existence.¹⁶ Taková koncepce podle našeho názoru vhodně rozšiřuje daný termín do maximálních rozměrů, přičemž ho ale zcela neodmítá jakožto nedefinovatelný pojem a umožňuje s ním alespoň nadále pracovat jako s analytickou kategorií.

1.2 Obecná charakteristika

V počátku je zapotřebí uvést, že nová náboženská hnutí skutečně mají několik obecných charakteristik. Bylo by však nevhodné tyto charakteristiky nutně paušalizovat a přičítat jejich důležitost každému novému náboženskému hnutí zcela stejně. Zatímco některé hnutí může být výrazné skrze jeden prvek (například postavu charismatického vůdce¹⁷), tak jiné hnutí naopak může zdůrazňovat jinou svou typickou charakteristiku (například mileniální poselství), zatímco jí prve zmiňovaná charakteristika může chybět,

Terminologické problémy studia tzv. alternativní religiozity. *Theologické revue*. 2005, 76(1), 55-56.

Domníváme se však, že i termín „alternativní“ v sobě nese patrnou hodnotící složku.

¹⁴ Například hnutí AllatRa.

¹⁵ To by platilo například o scientologické církvi, či transcendentální meditaci.

¹⁶ MCCUTCHEON, Russel T. *Manufacturing Religion: The Discourse on Sui Generis Religion and the Politics of Nostalgia*. New York: Oxford University Press, 1997. Str. 63.

¹⁷ Například hnutí Davidiánů s lídrem Davidem Koreshem.

nebo na ní nebude kladen takový důraz.¹⁸ Při vědomí výše zmíněného tak můžeme shrnout, že zde skutečně hovoříme o rámci, která tato společenství usnadňuje v jejich konceptualizaci, nejde však o jednoznačné vymezení, pod jejichž plausibilní koncept bychom mohli všechna tato společenství rovnocenně schovat. Charakteristické body si po vzorku Zdeňka Vojtíška rozdělíme do psychologické a sociologické roviny. Body, které dle mého názoru nespádají ani do jedné z těchto skupin, nalezneme v charakteristice, kterou zde označuji jako „primární“.

1.3 Primární charakteristiky

Na počátku každého nového náboženského společenství stojí nějaká odlišná religiózní idea. Zejména v křesťanském kontextu má většinou spojitost s novou možností dosažení spásy. Tato idea většinou vyjadřuje nespokojenost s tím, jak byla do této doby tato spása dosažitelná, ať už příliš snadno, nebo naopak příliš složitě. V této myšlence je také často poměrně snadno rozpoznatelné, z jakého náboženského kontextu nové hnutí pochází. Každé nové náboženské společenství má nějaký svůj kontext vývoje, přičemž se nejčastěji vyhraňuje vůči náboženskému směru, který je v té dané společnosti dominantní.¹⁹ A propos vyhraňování a vymezování se vůči jiným dominantním náboženským směrům, či dominantní společenské vrstvě²⁰ je možná tím nejzásadnějším prvkem při charakteristice těchto společenství. Nová náboženská hnutí jsou v tenzi s okolní společností, která může vrcholit v různé roviny konfliktů (těm se bude tato práce věnovat níže). Toto napětí mimo jiné přiživují další charakteristické prvky související s novou, či jinou náboženskou idejí. Ta je vždy vysoce naléhavá²¹ a výlučná. Ke zvýraznění napětí také přispívá černobílá nauka, která mimo jiné značně ztraktivňuje vstup do takového

¹⁸ Zde můžeme zmínit kupříkladu hnutí AllatRa, která silně zdůrazňuje blížící se apokalyptické události, přičemž jejich vůdce Igor M. Danilov nehraje až tak zásadní roli, jakož i není jisté, zdali hnutí vůbec sám založil.

¹⁹ Bruce Lincoln taková společenství nazývá náboženstvími odporu, přičemž vnímá podobně jako Zdeněk Vojtíšek primární cíl společenství, kterým je nějak se vůči hlavnímu náboženskému proudu vymezit. In: LINCOLN, Bruce. *Holy terrors: thinking about religion after September 11*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2006. Str. 82.

²⁰ Což ve většině situací je vlastně jedno a to samé, přičemž obě skupiny splývají. Je tak často těžké určit, jestli se nové náboženské hnutí vymezuje spíše vůči dominantnímu náboženství, či dominantní společenské vrstvě.

²¹ V kontextu nových náboženských hnutí hovoříme o mileniálních očekáváních.

společenství a zároveň také funguje jako nejdůležitější držitel napětí mezi hnutím a většinovou společností.

Na počátku nového náboženského hnutí také stojí vůdce. Statisticky jde se většinou jedná o muže, nicméně jsou známé a neméně významné případy, kdy jde také o ženu.²² Tohoto vůdce většinou označujeme jako charismatický, přičemž onu charismatičnost chápeme stejně jako Zdeněk Vojtíšek, tedy jako důsledek vztahu mezi určitým okruhem lidí a charismatisovanou postavou.²³ Jinou charakteristickou vlastností nových náboženských společenství je jejich směřování. To totiž vede pouze dvojím směrem, a to buď k denominalizaci²⁴, nebo zániku. Jen dlouhodobý proces, v němž hrají roli sociopolitické nálady ve většinové společnosti, jakož i obratnost a schopnost kompromisů v rámci teologické nauky u nového náboženského hnutí, odhalí, jakým z těchto dvou směrů se bude hnutí ubírat.

1.4 Psychologické charakteristiky

Psychologické charakteristiky nalezneme v přímé návaznosti na charakteristiky primární. Stejně tak i dále uvedené sociologické příznačnosti by se bez primárních prvků těžko prosazovaly. Není zde však dle mého názoru vhodné hovořit o řetězovité struktuře, spíše navrhuje koncepci, která připomíná kruh. Jednotlivé prvky se vzájemně podporují, přičemž oslabení jednoho z nich může fatálně ohrozit ty ostatní.²⁵ Rozpad kruhu, v našem případě hnutí, znamená zánik, či denominalizaci tak, jak se o tom zmiňujeme výše.

Zmíněnými psychologickými charakteristikami myslíme v návaznosti na konceptualizaci Zdeňka Vojtíška následující prvky. Pro nově příchozí členy jsou typické radikální odchody z vlastní dosavadní sociální skupiny. Nové náboženské hnutí skrze své napětí a černobílé vidění světa víceméně neumožňuje poklidný přechod k nově získané sociální skupině. Radikalita odchodu je snad vyhnutelná pouze v případě, že dotyčný nemá žádné předešlé závazky. Pro nová religiózní společenství je stejně tak typický entuziastický

²² Jako příklad takového hnutí bychom například mohli uvést ugandské hnutí za obnovu Desatera božích přikázání. Kniha, která se tématem zabývá: TØLLEFSEN, Inga Bårdsen. *Female Leaders in New Religious Movements: Palgrave Studies in New Religions and Alternative Spiritualities*. Tromsø: Springer nature, 2017.

²³ Přístup Maxe Webera, v jehož podání šlo spíše o osobní kvalitu jedince, bychom mohli považovat za překonaný.

²⁴ Tedy, že se nově stanou denominací, což je náboženské uskupení, které je oproti novým náboženským hnutím charakteristické nižší mírou napětí vůči většinové společnosti.

²⁵ Typicky máme na mysli například úmrtí vůdce hnutí, což společenstvím zpravidla silně otřese.

přístup nových členů, kteří neváhají pro novou ideu investovat značné množství svého osobního času. Pro nové příslušníky takových společenství také často bývá zásadním obohacením jejich životů zisk nového společenství, ve kterém cítí větší porozumění než v sociálních skupinách, v nichž se nacházeli předtím. Jiným typickým psychologickým znakem je vstup do společenství na základě určitých zásluh. Členové se musí často osvědčit, aby je hnutí přijalo mezi sebe.

1.5 Sociologické charakteristiky

Jak již bylo výše zmíněno, tak také sociologické prvky úzce souvisí jak s těmi primárním, tak také s těmi psychologickými a vzájemně tak podporují kruhovitou strukturu. Hnutí je atraktivní pro určitý segment společnosti, který se povětšinou vyznačuje větší přemýšlivostí a (často nevědomou) touhou po plausibilních odpovědích na své otázky. Z toho důvodů jsou nová náboženská hnutí mimo jiné často atraktivní pro vysokoškolské studenty, jejichž vstup do hnutí také podporuje touha po odložení dospělosti. Nové náboženské společenství je alespoň z počátku velmi homogenní a mezi členy se nedělají rozdíly. Postupem času se však zpravidla vygeneruje určitá skupina následovníků, jenž mají přeci jen silnější postavení. Alespoň zpočátku hnutí zdůrazňuje rovnoprávnost, která se však netýká samotného vůdce, který má být z objektivních důvodů nad skupinou. Společenství také bývá uzavřené a snaží se co nejméně vystavovat vlivům okolní většinové společnosti.

1.6 Shrnutí charakteristik

Výše jsme v krátkosti uvedli, jakým způsobem v této diplomové práci budeme rozumět pojmu nová náboženská hnutí. K většině těchto bodů jsme dospěli za pomoci koncepcí religionisty Zdeňka Vojtíška, na jehož přístup tato diplomová práce značně spoléhá. Pojali jsme, že ačkoliv je označení nové náboženská hnutí do jisté míry problematické, tak se nedomníváme, že by v tuto chvíli existovalo jiné, které by snad bylo vhodnější. Zásadní je, že všechny prvky, které jsme výše zmínili, tedy primární, psychologické a sociologické, tvoří vzájemnou kruhovitou strukturu, ve které se vzájemně podporují a potvrzují ve své správnosti. Ve chvíli kolísání jednoho z prvků zpravidla dochází k řetězovité reakci a ke kolapsu toho, co by se dalo označit za nové náboženské hnutí s důsledkem rozpadu hnutí, či jeho přeměny v denominaci. Níže si v této práci uvedeme, jak do této koncepce zapadá rozebírané hnutí Posledního zákona s tím, že uzavřeme, že velmi dobře spadá pod toto do jisté míry problematické označení, nové náboženské hnutí.

2. Teoretický rámec rovin konfliktů mezi novými náboženskými hnutími a většinovou společností

Tato diplomová práce se zabývá konflikty, které se nějak dotýkají hnutí Posledního zákona. Skrze popis těchto konfliktů si je možné ověřit teorii Zdeňka Vojtíška o různých rovinách tenzí, jež se nových náboženských hnutí obecně dotýkají. Zároveň si diplomová práce klade za cíl navrhnout jednu novou rovinu konfliktu, kterou později velmi dobře identifikujeme u hnutí Posledního zákona. Lze jí však také nalézt v rámci jiných nových náboženských společenství, a proto je tato rovina dle mého názoru aplikovatelná v rámci širší teorie o konfliktech s většinovou společností, jež hnutí prožívají. Je jisté, že ne každé hnutí prochází stejnými konfliktními situacemi na totožných rovinách. Zatímco jedno hnutí bychom vnímali mnohem více v rovině vyhroceného konfliktu, které končí veřejnými násilnými událostmi,²⁶ tak jiné může prožívat silné tenze se společností, ale třeba mnohem více ve skryté rovině.²⁷ Proto se nedá pojímat, že by všechna hnutí dosáhla stejné míry napětí s okolní společností a že bychom je našli ve všech níže uvedených rovinách. Co ale s jistotou konstatovat lze, že jakékoliv nové náboženské hnutí ať už takové, či jiné konflikty s okolní společností prožívají. Vychází to z podstaty těchto společenství, jejichž hlavním charakteristickým rysem je vymezování se vůči většinové společnosti, či převládající náboženské ideje.²⁸ Shrňme jednoduše, že nová náboženská hnutí jsou konfliktní. Za pomoci konceptu Zdeňka Vojtíška na následujících řádcích uvedeme několik teoretických rovin těchto možných konfliktů, které se mezi novým náboženským hnutím a většinovou společností²⁹ zpravidla vyskytují. Tento koncept zahrnuje osm bodů, jež lze v různé míře nalézt v dílech zmíněného religionisty,³⁰ ale také především v souboru jeho

²⁶ Typicky například ta hnutí, jejichž snaha o nápravu ve společnosti vrcholí v teroristické útoky.

²⁷ Například v rovině jazyka.

²⁸ Již výše jsme zmínili, že tyto dva druhy vymezení do značné míry splývají.

²⁹ Nikterak jsme zde doposud nedefinovali většinovou společnost. Tou tedy rozumíme obklopující společenství lidí, kteří vědomě, či nevědomě vytváří morální pravidla a soudy. Jejimi pravidly a konvencemi by se měli řídit všichni do ní patřící lidé a ti, co jakkoliv vybočují, jsou považováni za zvláštní, či těžce uchopitelné. Své hodnoty většinová společnost hlídá, přičemž jí v jejich vytváření zpravidla napomáhá dominantní náboženská tradice

³⁰ Jde o publikace: VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. Religionistika. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009. Deus et gentes.

přednášek v rámci předmětu *Nová náboženská hnutí a společenský konflikt*, jenž byl vyučován na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, kde uvedený koncept nejuceleněji uvádí.

2.1 Konflikt v rovině jazyka

Snad nejtypičtější rovinou, kterou nová náboženská hnutí a většinová společnost vyjadřují vzájemný nesoulad, je v prostředí vyjadřování se jazykem. Jak již bylo výše zmíněno, nová náboženství se chtějí výrazně odlišit od okolní společnosti. Volba zvoleného jazyka vůči (domnělému) nepříteli je k tomu ideální a snadnou variantou. Není neobvyklé, že hnutí častuje příslušníky obklopující společnosti výrazy, jenž je mají jakkoliv dehonestovat,³¹ čímž vyjadřují jak jejich odlišnost, tak zároveň vlastní jedinečnost. Jazyk však není účinnou zbraní, kterou by využívala pouze nová náboženská hnutí, může totiž být stejně tak velmi prospěšný pro členy většinové společnosti. Typické je pro ně používání označení slovem „sekta“,³² které má automaticky negativní konotace. Skrze tento pojem se snaží ať již vědomě, či nevědomě zdůraznit odlišnost označovaného společenství. Slovo v sobě alespoň v českém jazyce zahrnuje také jistou míru obav z případného nebezpečí,³³ proto se může jevit jako vhodné označení, které nabízí těm, kdo jej používají, automatickou míru ochrany. V akademickém prostředí však jde o příliš hodnotící pojem, a proto v odborných diskuzích nemá místo. Jakožto výraz, který vyjadřuje míru odlišnosti a do jisté míry i nebezpečí, slouží většinové společnosti velmi příhodně. Jazyk je tak vhodným prostředkem k vyjádření napětí jak ze strany nových náboženských hnutí, tak jeho obklopující většinové společnosti.

³¹ Typicky například označení „systemité“ ze strany hnutí Děti božích in VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Str. 32. Podobné, avšak poněkud více popisné pojmy používají členové hnutí AllatRa, kteří o většinové společnosti hovoří jako o „materialistech“, nebo těch, „kteří žijí animálním způsobem života“.

³² Jiný typický způsob je obviňování hnutí z tak zvaného „vymývání mozku“.

³³ Pokud si například přečteme definici slova sekta na volně dostupném a často čteném Wikislovníku tak bychom se dočetli, že sekta je: „náboženská, politická nebo jiná skupina, ve které převládají sklony jako autoritářství, uzavřenost, fanatismus, nesnášenlivost nebo selekce informací“. „Sekta“ (online), *cs.wiktionary.org*, 2019, cit. červen 2022, dostupné online na <https://cs.wiktionary.org/wiki/sekta/>.

2.2 Konflikt v rodině

Konflikty, ke kterým dochází v rámci rodin³⁴ v důsledku povahy radikality odchodů k novým náboženským hnutím, jsou téměř nevyhnutelné. Jak jsme již výše zmiňovali, tak nová náboženství se vyznačují černobílou naukou, tudíž i nutností naprostého opuštění toho, co se jeví být jako špatné, související se starým způsobem života. Nový člen tak často za bolestivých okolností opouští svou vlastní rodinu, přátele a další blízké, které může nově vnímat jako ty, jenž mu brání v duchovním rozvoji. Nezřídka kdy tak dochází k situaci, že manžel opustí manželku, dcera své rodiče a tak podobně. Rodinní příslušníci jsou z radikálního odchodu svých blízkých často značně šokováni. Je však důležité podotknout, že toto radikální opuštění svých blízkých pramení většinou z dlouhodobě neřešených problémů, které jsou v nových členech hnutí hluboce, často i nevědomky, zakořeněny.

Navrhujeme, aby rámec radikálních odchodů blízkých byl vnímán dvojitým způsobem, přičemž není jasné, který z nich je pro jejich bližní snáze stravitelný. Jeden typ bychom mohli nazvat duchovním, druhý poté fyzickým. Pod pojmem „duchovní odchod“ myslíme takový, který se odehrává především na rovině mentální, přičemž rodinný člen, či jiný bližní zůstává stále v prostředí domova. Takový odchod k hnutí je možný ve chvíli, kdy se společenství nestýká zas tolik často, nebo když využívá ke svým stykům online prostředí. Nový člen sice zůstává fyzicky stále ve svém domácím prostředí, ale tento prostor je pro něj již jen jakýsi kontext jeho života, který pro něj ztrácí větší význam. V myšlenkách se obrací ve většině času k nově získanému společenství. Rodinu skutečně radikálně opouští, nikoliv však fyzickým způsobem. Bližní často dokáží vnímat, že se s jejich rodinným příslušníkem něco děje, nedokáží si však s danou situací většinou poradit, a proto zpravidla ze změny svého manžela (manželky), syna (dcery) obviní hnutí, ke kterému se nově hlásí.³⁵

Druhý typ radikálního odchodu bychom vhodně nazvali jako fyzický. Nový člen hnutí se reálně rozhodne odstěhovat od svých bližních do prostoru, kde se vyskytuje nově získaná komunita, která se rozhodla žít společným způsobem. Zde získává větší šanci na začátek „nového života“. Nový člen hnutí takový způsob odchodu také může doprovodit

³⁴ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Str. 35 – 40.

³⁵ Typicky takto například odchází členové hnutí *AllatRa*, jejichž setkávací prostor je zejména v online prostředí. Člen sice v domácnosti zůstává, ale ve svém vlastním životě s bližními již nijak výrazněji nekomunikuje.

nějakou symbolickou radikální změnou svého zevnějšku, ať již jde o nový způsob oblékání, změnu účesu, nebo něco podobného³⁶. Takový fyzický přesun bývá pro bližní nového člena hnutí velmi těžce přijatelný, přičemž s ním mohou zcela ztratit kontakt. Viněno je zde opět především nové náboženské hnutí jako takové. Zdůrazněme však, že stejně závažnou hodnotu má zmíněný typ odchodu, který jsme nazvali jako „duchovní“ a že mezi oběma typy není velkého rozdílu, protože nový příslušník náboženského společenství již tak jako tak svůj dočasný život považuje za nedostatečně kvalitní a uzavřený.

Radikální odchody, ať již jakoukoliv ze zmíněných forem, razantně zvyšují napětí mezi většinovou společností a novým náboženským hnutím. Obě strany se typicky postaví do protichůdné pozice. Společnost bude sympatizovat s opuštěnou rodinnou, jejíž osud budou považovat do jisté míry za tragický, a to s vědomím, že podobný příběh by mohl potkat i je a jejich blízké. Hnutí bude naopak horlivě bránit svého člena, přičemž bude zdůrazňovat hodnoty, jako je právo na vlastní svobodná rozhodnutí, které přísluší každému členu společnosti. Paradoxně se tak často obě konfliktní strany budou odkazovat na hodnotu svobody, avšak z úplně jiné perspektivy.

2.3 Konflikt, který se odráží v médiích

Média mají v dnešní postmoderní společnosti obrovský vliv na způsoby, jakým lidé smýšlí o světě, potažmo o jiných, jim neznámých skupinách.³⁷ Mají také svůj jazyk, který může působit zavádějícím způsobem a také často jasný záměr proč ten, či onen článek zveřejňují. Svým nezřídka kdy tendenčním způsobem přispívají ke zjednodušujícímu pohledu na nové náboženské hnutí, což vytváří další tlak na toto společenství. Stejně tak ale ovšem může i nové náboženské společenství kontaktovat zástupce médií s tím, že chce osočit některé novináři z šíření nepravd, či uvádět stav a situaci hnutí na pravou míru.³⁸ Ať již je takové konání oprávněné nebo ne, tak zpravidla zvyšuje napětí mezi oběma subjekty, protože většinová společnost má často tendenci se postavit za zjištění novinářů.

³⁶ Jako vhodný příklad bychom zde mohli uvést členy Mezinárodní společnosti pro vědomí Kršny, jenž nosí oranžové, nebo bílé *doti* (omotaný kus látky) a *kurty* (košile).

³⁷ Více o tomto tématu například zde: MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009.

³⁸ „Nemám výmluvu. Dívám neříkám pravdu, ale nemůžeme jinak, říká člen korejské sekty“ (online), [www.aktualne.cz](https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nemam-vymluvu-divkam-nerikame-pravdu-ale-nemuzeme-jinak-rika/r~fb94c4562e2611ea84c6ac1f6b220ee8/), 2020, cit. červen 2022. Online na <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nemam-vymluvu-divkam-nerikame-pravdu-ale-nemuzeme-jinak-rika/r~fb94c4562e2611ea84c6ac1f6b220ee8/>.

Na druhou stranu mají média schopnost také snižovat míru tenze mezi hnutím a společností, pokud však zvolí k publikování článků vhodný a především neútočný způsob psaní.³⁹ Užívání mediálního prostředí je tedy především způsobem většinové společnosti, jak navyšovat napětí mezi oběma subjekty. Jako vhodnou zbraň ho však mohou použít v menší míře i nová náboženská hnutí. Média také mají svým ojedinělým způsobem schopnost zasahovat do všech úrovní zmiňovaných konfliktů.

2.4 Konflikt s odpadlíky

Zdeněk Vojtíšek tuto rovinu konfliktu většinou propojuje s konfliktem v rámci rodiny. Domníváme se však, že tyto dva druhy konfliktů je spíše vhodné rozdělit. Tlak, který na hnutí vyvolává jeho odpadlík nemusí nikterak nutně souviset s jeho rodinnými vazbami. Ti, kteří nové náboženské hnutí opustili, což nikdy neprobíhá zcela poklidným způsobem,⁴⁰ mají unikátní vhléd do života hnutí, díky čemuž získávají velkou důvěru ze strany společnosti. Je však zapotřebí podotknout, že kritika hnutí ze strany těchto odpadlíků podléhá jistým cílům, kterými jsou, díky obtížné situaci, se kterou se ten dotyčný musí vypořádat, co největší poškození jeho bývalého náboženského společenství. Je také pravdou, že odpadlíci často vytváří koalici s médii a rodinnými příslušníky a společně tak vyvíjejí na hnutí silný nátlak.

Ovšem stejně tak hnutí samotné může přispívat ke zvyšování napětí s většinovou společností skrze zaujetí silně vymezující pozice ke svým apostatům. Nové náboženské společenství často vnímají odcházejícího jako jakéhosi navrátilce k většinové společnosti. Považují ho za zrádce a skrze svá ostrá vyjádření vlastně útočí nepřímo na samotnou většinou společnost.⁴¹ Dochází tak k jakési paradoxní zrcadlové situaci, kdy se hnutí ocitá v podobné pozici, jako většinová společnost ve chvíli, kdy jí její člen prve opouštěl. Hnutí na odchod jednoho ze svých zpravidla reaguje podobně s nepochopením jako většinová společnost v původní situaci. Shrňme, že podobně jako tomu je s médii, tak i konflikt v rovině odpadlíků je využitelný ke zvyšování napětí z obou stran zmiňovaného spektra.

³⁹ Musíme mít pochopitelně na zřeteli, že v určitých situacích je zapotřebí na hnutí i ze strany médií zatlačit. To zejména ve chvílích, kdy se nové náboženské hnutí dopouští nezákonného jednání. Při takových příležitostech slouží média jako zrcadlo pro společenství, jenž na kritiku musí adekvátně reagovat.

⁴⁰ To pramení z výše zmiňovanou povahou nových náboženských hnutí, jejichž černobílá nauka a vyhrocený pohled na svět zapřičiňují složité vyrovnávání se s odchody.

⁴¹ Zde bychom mohli uvést celou řadu příkladů podobných situací. Jako velmi známý bychom mohli uvést útok Bhagvána Radžniše na Šílu Silvermanovou, jenž opustila Bhagvánovo hnutí za dramatických okolností.

2.5 Konflikt v občanské komunitě

Tento druh konfliktu je přímo spjatý s umístěním komunity, tedy zdali žije společenství koncentrovaně na jednom místě, či je rozptýlené. Čím je centralizace hnutí vyšší, tak tím spíše budou hrozit otevřené konflikty v rámci občanské komunity. Společenství se, ať už způsobem chování, nebo dokonce vzezřením, záměrně odlišuje od okolní společnosti, tedy i od nových sousedů. Ti se mohou cítit novým neznámým hnutím, se kterým ať už více, či méně přichází do pravidelného kontaktu, zdatelně ohrožení. Hrozí tak vypuknutí silného napětí, který se ale ve svém základu nijak neliší od rovin konfliktů, které jsme již popsali výše. Většinovou společnost, jenž je v tomto případě reprezentovaná obyvateli žijícími v prostředí, do kterého se komunita přemístila, pobuřuje odlišnost nového náboženského společenství, přičemž pocítují obavy z neznámého, a tedy nutnost se nějak bránit. Přemístěné hnutí naopak má potřebu bránit svůj odlišný způsob života a případně útočit na své nové sousedy, kteří připomínají jejich staré životní postoje. V tomto druhu konfliktu hraje zásadní roli několik dalších faktorů: především míra uzavřenosti samotného hnutí, počet následovníků, případná horlivost, s jakou chtějí prosazovat své cíle i v rámci celé společnosti a výše tolerance, jíž disponují starousedlí obyvatelé.

2.6 Konflikt se státními úřady

Stát je povinen hájit zájmy občanů skrze vymáhání stanoveného práva. K tomu jsou státním úřadům dostupné i donucovací prostředky. Pokud má stát podezření na nezákonné jednání určité skupiny lidí, v našem případě nového náboženského hnutí, tak se snaží zasáhnout a nejasnosti vyřešit. Státní úřady jsou typickou a největší zbraní, kterou má ke stupňování napětí k dispozici většinová společnost, protože hnutí má v tomto případě jen omezenou možnost se bránit. Nicméně by nebylo vhodné uzavřít, že stupňování konfliktu v rovině státních úřadů je možné jen ze strany většinové společnosti. Nové náboženské hnutí, jehož provokativní nauka může obsahovat otevřené pohrdání místními zákony a také přímo státními úřady⁴², je stejně tak schopno využít tohoto prostředku ke zvyšování tenze. Je ovšem pravdou, že za tímto účelem využívají státní úřady typicky spíše zástupci většinové společnosti. Výrazný problém nastává ve chvíli, kdy státní úřady však nehájí jejich zájmy, ale spíš potřeby určité vládnoucí vrstvy.⁴³

⁴² To platí a platilo o celé řadě nových náboženských hnutí. Jako příklad zde můžeme uvést hnutí Óm Šinkrijó.

⁴³ Jak se dočteme v jiné části této diplomové práce, tak podobná podezření úzce souvisí i s hnutím Posledního zákona.

2.7 Konflikt s etablovanými institucemi

Pro hnutí je typická nedůvěra v prvky, které souvisí s přijatými „pravdami“ většinové společnosti, a to i v případě, že jde o etablované instituce. Typicky nové náboženské hnutí pohlíží se skepsí především na školský a zdravotnický systém. Společenství může odmítnout účast svých dětí v rámci povinné školní docházky,⁴⁴ stejně tak nezřídka kdy nesouhlasí s lékařskou pomocí skrze farmacii, stejně tak vysokou míru nedůvěry mohou mít psychoterapeutičtí profesionálové. Tímto postojem hnutí opět zdůrazňuje svou odlišnost a výjimečnost v rámci dané společnosti. Zástupci většinové společnosti se mohou cítit těmito odmítacími postoji provokováni, přičemž hnutí útočí na to, co většinová společnost skrze vědní posun považuje za nezpochybnitelný přínos svého vývoje. Vzájemné pnutí i v tomto případě pramení z odlišnosti hnutí, které se touží diferenciovat a z obav většinové společnosti, jejichž základní mechanismus je se bránit a hájit si svou celistvost.

2.8 Konflikt, jenž se přenesse do právního řádu

Tato rovina stupňování vzájemného napětí je výhradně v možnostech většinové společnosti. Jde o mechanismus, při kterém se většinová společnost cítí novými náboženskými společenstvími natolik ohrožena, že zkusí jejich působnost omezit skrze zanesení restriktivnějšího zákona do právního řádu. Taková omezení, ať již jsou větší, či menší, většinou však naopak zvýrazní pocit odloučenosti nově formovaného náboženského společenství, které se bude mít potřebu bránit. V případě přísné zákonné restrikce se budou cítit nesvobodně, přičemž jejich černobílé vidění světa se bude v tomto důsledku nadále prohlubovat.

2.9 Shrnutí konfliktů

Na předešlých několika stranách jsme v krátkosti shrnuli různé roviny konfliktů, které se týkají nových náboženských hnutí a většinové společnosti. Tato nová společenství jsou ze své podstaty konfliktní, což je hlavní důvod, proč většinovou společnost tolik provokují. Ve vzájemném pomyslném narážení na sebe dochází k pnutí, které vyžaduje určitou dávku tolerance z obou stran, aby nedocházelo k přenesení konfliktů do násilné podoby. Vzájemná tenze obou skupin má následující případná vyvrcholení:

1. Zánik nového náboženského hnutí, které neustojí tlak společnosti.

⁴⁴ Povinou státní školní docházku například původně velmi silně odmítalo hnutí Dvanácti kmenů v Německu.

2. Nové náboženské hnutí se stane skrze řadu ústupků a vnitřních proměn denominací.
3. Násilné události,⁴⁵ které mají většinou za důsledek urychlený zánik hnutí.
4. V minimální míře může dojít k situaci, kdy se z nového náboženského hnutí stane nové dominantní náboženství v dané společnosti.⁴⁶ Ještě předtím však dochází ke zmíněné denominalizaci.

Zpravidla platí, že k primárnímu zintenzivňování napětí přispívá díky svým větším možnostem, ať již vědomě, či někdy nevědomě, většinová společnost. Nové náboženské hnutí je vždy menší a má mnohem omezenější dosah. Proto může pnutí vytvářet také, ale vždy jde více o to, jak se zachová společnost, která je obklopuje, protože ta má vždy více možností a větší moc ve vlastních rukou. Vysoké navyšování tlaku na nové náboženské hnutí však má většinou za důsledek přesný opak toho, co většinová společnost požaduje, tedy jakousi redukci míry odlišnosti hnutí. To se skrze nátlak ještě více uzavírá do sebe a v závislosti na míře přesvědčení vlastních členů reaguje obranými mechanismy, které dále přispívají ke zvyšování napětí. Pokud chce většinová společnost dosáhnout zmíněných cílů, tak k tomu nejvhodněji přispěje spíše umírněnější tlak než okamžité odsouzení nauky nového společenství. Tyto a jiné závěry si ověříme ve chvíli, kdy za nové náboženské hnutí dosadíme konkrétní společenství Posledního zákona. Na následujících řádcích bude patrné, že i toto hnutí procházelo a stále prochází zmíněnými konflikty, které navyšují napětí s většinovou společností, jenž v jejich případě mělo za důsledek i násilné události.

⁴⁵ Ty mohou být explozivní, či implozivní.

⁴⁶ O této myšlence se lze dočíst i v díle Bruce Lincolna, který tento fenomén nazývá jako náboženství protirevoluce. In LINCOLN, Bruce. *Holy terrors: thinking about religion after September 11*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2006. Str. 91.

3. Náboženství v Rusku

Rozbor náboženských příslušností v Rusku by jako takový snadno obsáhl jednu celou diplomovou práci. Ponechme tak stranou složitosti, se kterými se badatel, studující ruské náboženské rozložení musí nutně zabývat. Především jde o problém s nedostatkem relevantních dat, jenž z této země máme k dispozici. Procentuální poměry toho, jak jsou zastoupeny jednotlivá náboženství se z různých zdrojů značně liší, a proto je zapotřebí nalézt mezi nimi průměrový průsečík. Ten si bude klást nárok nikoliv na ucelenou přesnost uváděných dat, ale spíše snad na přibližnou blízkost k tomu, jak jsou jednotlivá náboženství skutečně rozložena. V potaz však musíme také brát značně dynamický vývoj religiózních otázek, které často nalézáme v přímé závislosti na geopolitické události v daném regionu. A protože je Rusko zemí, u které platí, že jde o zemi geopoliticky nesmírně těžko uchopitelnou, zvláště když v některých případech je vůbec složité určit její přesné hranice,⁴⁷ tak by nárok na ucelená data s ohledem na religiózní rozložení byl poněkud zavádějící. A možná právě i proto, že výzkum náboženského směřování v soudobém Rusku přináší tolik nejasností, tak vychází mnoho publikací, které se spíše zabývají dlouhodobým religiózním vývojem v této zemi. Jako značně hodnotnou studii v této oblasti zmiňme především publikaci *The Oxford Handbook of Russian Religious Thought*⁴⁸.

Pokud bychom se však skutečně měli pokusit o nástin náboženského rozložení ruského náboženského života, tak se všechny zdroje shodují na tom, že nejrozšířenější náboženskou organizací je Ruská pravoslavná církev. S ní se identifikuje okolo padesáti procent Rusů. Na základě některých průzkumů je však zřejmé, že jde právě především o onu identifikaci než žitou praxi nahlášených členů.⁴⁹ Je víceméně nemožné přesně odhadnout počet členů této církve, obzvláště když je v této zemi natolik propojena s politickou mocí. V Rusku jsou také ve velké menšině zastoupeny další křesťanské církve,

⁴⁷ Například zde hovoříme o územích Abcházie, Jižní Osetie, Krymu a dalších.

⁴⁸ EMERSON Caryl, PATTISON George a RANDALL A. POOLE, ed. *The Oxford Handbook of Russian Religious Thought*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

⁴⁹ Více se lze dočíst zde: „Russians Return to Religion, But Not to Church“ (online), www.pewresearch.org, 2014, cit. červenec 2022. Dostupné online na <https://www.pewresearch.org/religion/2014/02/10/russians-return-to-religion-but-not-to-church/>.

a to jak protestantské, tak katolické. Obě ve svých různých denominacích výrazně nepřesahují více jak jednoprocenní rozšíření.⁵⁰

V Rusku jsou dále zastoupena i jiná velká světová náboženství. Především zde hovoříme o islámu. Ten je druhým nejvíce zastoupeným náboženským celkem v Rusku. Jeho rozšíření ne nutně zcela, ale přesto poměrně značně, souvisí s etnickým rozložením. Platí, že v jižních oblastech této země s rozšířeným turkickým obyvatelstvem je procentuální zastoupení muslimů větší než v jiných částech Ruska.⁵¹ Dále je v zemi zastoupeno také buddhismus a v menší míře i židovství.⁵² Tato čtyři velká světová náboženství jsou v ruském zákoně rozpoznávána jako oficiální náboženství země s tím dodatkem, že ortodoxní pravoslavná církev má v této zemi speciální úlohu.⁵³

Bylo by však chybou domnívat se, že religiózní situace Ruska obsahuje pouze tato velká světová náboženství. Velmi významnou roli zde sehrávají i menší náboženská společenství, která bychom mohli označit jako nová náboženská hnutí. Postihnout jejich rozšíření je ještě složitější než u organizovaných církví, a to právě proto, že jsou často mimo organizaci a jakoukoliv registraci. Sergej Filatov odhaduje počet členů takových organizací na něco přes tři sta tisíc. Tento předpoklad však vychází pouze z čísel založených na oficiálních registracích.⁵⁴ Jak již však bylo zmíněno, tak nová náboženská hnutí jsou často neregistrovaná, a proto bude toto číslo poměrně zavádějící a realita bude zřejmě mnohonásobně vyšší. Výzvou pro samostatný výzkum by poté bylo zmapovat v Rusku fenomén, jenž religionisté nazývají alternativní spiritualitou. Předpoklad jejího rozšíření zde je vysoký, je však velmi těžko měřitelný, natož jakkoliv postihnutelný. Co

⁵⁰ FILATOV, Sergei a Roman LUNKIN. Statistics on Religion in Russia: The Reality behind the Figures. *Religion, State & Society*,. 2006, 34.(1.), 33-49.

⁵¹ „Religion of Russia“ (online), www.britannica.com, 2014, cit červenec 2022, Dostupné online na: <https://www.britannica.com/place/Russia/Religion/>.

⁵² Které historicky čelilo v Rusku mnohým perzekucím.

⁵³ „2020 Report on International Religious Freedom: Russia“ (online), www.state.gov, 2019, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://www.state.gov/reports/2020-report-on-international-religious-freedom/russia/>.

⁵⁴ FILATOV, Sergei a Roman LUNKIN. Statistics on Religion in Russia: The Reality behind the Figures. Str. 47.

však lze vysledovat je religiózní trend v Rusku. Ten hovoří o tom, že se Rusové navrací k náboženství, nikoliv však k organizovaným církvím.⁵⁵

3.1 Zákon Jarové

Pokud se zmiňujeme o náboženství v ruské společnosti, tak nelze vynechat kontroverze, které se s tímhle tématem pojí. Mnohá zdejší náboženská společenství totiž trpí nesvobodou a pronásledováním. Zasaženi jsou v tomto ohledu především svědkové Jehovovi a scientologové. Zatímco scientologická situace zde však není příliš přehledná a mělo by docházet zejména k zavírání dianetických center,⁵⁶ tak stav svědků lze poměrně dobře nastítnit, protože oficiálně podléhá tzv. zákonu Jarové.⁵⁷

Ten byl přijat ruskou státní dumou dne 7. dubna 2017. Zákon je považován za „protiteroristický“, reálně však jde o politický nástroj boje proti „netradičním náboženstvím“.⁵⁸ Podkladem pro takové tvrzení je, že „k činnostem, které jsou podle zákona Jarové považovány za „teroristické“, patří vydávání letáků o Novém zákoně a vedení misionářských činností, jako je například studium Bible se zájemci o křesťanství“.⁵⁹ Jak již bylo zmíněno, tak perzekucím čelí především náboženská společnost Svědkové Jehovovi. Ti jsou na seznamu „extremistických“ náboženských společenství zapsáni již od roku 2017. Od té doby čelili mnohým policejním prohlídkám, zabavování majetku, zatýkáním atp.⁶⁰ A ačkoliv se jejich status zdánlivě zlepšoval skrze osvobozující rozsudky, zdá se, že situace se opět navrací tam, kde byla, tedy v tvrdou perzekuci. Jak však bylo uvedeno, tak toto společenství není zdaleka jediné, které tomuto náboženské svobodu ohrožujícímu zákonu podléhá. Do jisté míry se také dotýká aktuální situace hnutí Posledního zákona, kterým se budeme dále detailněji zabývat v jiné části této diplomové práce.

⁵⁵ Více se lze dočíst zde: „Russians Return to Religion, But Not to Church“ (online), www.pewresearch.org, 2014, cit. červenec 2022. Dostupné online na <https://www.pewresearch.org/religion/2014/02/10/russians-return-to-religion-but-not-to-church/>.

⁵⁶ „Rusko stupňuje tlak na svědky Jehovovy a scientology“ (online), info.dingir.cz, 2021, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://info.dingir.cz/2021/10/rusko-stupnuje-tlak-na-svedky-jehovovy-a-scientology/>.

⁵⁷ Zákon nese tento název, protože ho prosazovala poslankyně Jarovaja.

⁵⁸ JANDOUREK, Jan. Rusko utahuje šrouby náboženské svobodě. *Dingir*. 2017, 14(2), 48-50. Str. 49.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ „Rusko stupňuje tlak na svědky Jehovovy a scientology“ (online), dostupné online na: <https://info.dingir.cz/2021/10/rusko-stupnuje-tlak-na-svedky-jehovovy-a-scientology/>.

3.2 Ruská náboženská hnutí, která vznikla v devadesátých letech

Ruských nových náboženských hnutí je nepřehledné množství. Některé z nich, jako například hnutí AllatRa,⁶¹ pronikají i za hranice České republiky. Jejich výčet by vystačil na samostatnou práci, proto se zde zaměříme pouze na ta nejzásadnější, která výrazně ovlivnila ruskou společnost a která zároveň vznikla v devadesátých letech, tedy ve podobné době jako hnutí Posledního zákona. Všechna tato hnutí spojuje, že ať již více, či méně, tak navazují na učení Jeleny Blavatské⁶² a v jejím učení spočívající Teosofické společnosti. V podobné době, jako Vissarion založil hnutí Posledního zákona, tak v Rusku vznikla další tři⁶³ významná hnutí, která měla, nebo stále mají, na ruskou společnost poměrně velký dopad. Jde o Velké bílé bratrstvo (Великое белое братство), Církev matky boží (Богородичный центр) a Zvonící cedry (Звонящие Кедры). O těchto nových náboženských hnutích se je třeba alespoň v krátkosti zmínit.

Velké bílé bratrstvo⁶⁴ stálo ruskou a následně i ukrajinskou společnost nejvíce konfliktních situací. Toto společenství následovalo „božskou dvojici“⁶⁵ a manžele Marii Devi Christos⁶⁶ a Yuoanna Swammioho,⁶⁷ Vyznačovalo se zejména vysokou mírou mileniálního očekávání⁶⁸. V roce 1993 očekávání příchodu milénia nabralo na intenzitě. „Božská dvojice“ měla zemřít a znovu stát z mrtvých. Velké bílé bratrstvo se scházelo před chrámem Sofie v Kyjevě, kde veřejně kázalo a činilo pokání. Dokonce se jeho členové

⁶¹ Toto hnutí je sice původem z Ukrajiny, reálně však bylo jejich centrum, alespoň na určité období, přeneseno do Ruska.

⁶² Ačkoliv Vissarion její učení nedoporučuje. Více zde: *Poslední zákon*, Kniha setkání, 85.

⁶³ Pochopitelně v Rusku vzniklo mnohem více nových náboženských hnutí, jako například *náboženství Bogemy* nebo *Kruglik*.

⁶⁴ Také se můžeme setkat s názvem *Yusmaliane*.

⁶⁵ Více zde: ZHDANOV, Vadim. Gnosticism and esotericism: An example from Russian new religiosity. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. 2008, 20(53), 281–293. Str. 289.

⁶⁶ Dívčím jménem Marina Tsvigunovová.

⁶⁷ Občanským jménem Jurij Krivonogov.

⁶⁸ Kromě toho má Velké bílé bratrstvo svou poměrně složitou a rozsáhlou teologii. Setkáme se zde zejména s kombinací křesťanství, reikhismu a buddhismu. V rámci této teologie mají několik velmi přísných doktrín, které mají vést k „osvobození od indoktrinace“. Mezi ně patří například izolování se od vnějších vlivů jako je televize, rádio či denní tisk. Členové hnutí nesmí spát více jak čtyři hodiny denně a žít jakýmkoliv sexuálním způsobem života. Maximální příjem potravin je jedno vegetariánské jídlo na den. Doporučení členům je také koupat se ve studené vodě a chodit na boso. Více informací zde: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. 2. Eugene: Orbis books, 2009. Str. 171.

pokusili i samotný chrám obsadit.⁶⁹ Z těchto důvodů a také z obavy ze spáchání hromadné sebevraždy zasáhla v listopadu roku 1993 ukrajinská policie. Hlavní představitelé hnutí byli pozatýkáni a někteří byli odsouzeni k několika letům vězení (včetně Marie Devi Christos i Yuoanna Swammiho).⁷⁰ Během soudního procesu se „božská dvojice“ rozdělila na základě neshod.⁷¹ Došlo tak k náboženskému schizmatu uvnitř hnutí. Maria Devi Christos se zcela zřekla svého již bývalého manžela Yuoanna Swamiho. Ten byl nazýván Jidášem,⁷² jehož učení o brzkém konci světa, podle jejích slov, Maria nikdy nesdílela.⁷³ Dnešní fungování církve a počet jejích členů je předmětem mnohých dohad.⁷⁴ Pravděpodobně nějakým způsobem nadále funguje,⁷⁵ ale je zřejmé, že v hodně pozměněné podobě, než jak tomu bylo na počátku 90. let. Hlavním představitelem církve je však nadále Maria Devi Christos.

Další dvě nově vzniklá náboženská hnutí nedlouho po rozpadu SSSR v Rusku neměla žádný násilný dopad na okolní společnost. Hnutí církev matky boží⁷⁶ následuje Veniamina Bereslavskyho, kterému se má od roku 1984 zjevovat Panna Maria.⁷⁷ Tato církev byla oficiálně registrována, jako první ze všech nových náboženských hnutí v samostatném Rusku a to v dubnu roku 1991.⁷⁸ Panna Marie Bereslavskyho ujišťuje, že se blíží „transformace lidstva“ a přijde tisíciletá říše. Při této změně obstojí jen skuteční ctitelé samotné matky Krista. Specifikem tohoto hnutí je snaha o osvobození od lidské sexuality. Každý člověk v sobě nese sexuální hříchy předešlých generací, konkrétně žen a je tak nutné se od těchto svodů zcela oprostít. Ženy jsou v hnutí považovány za druhořadé, protože měly být právě ony, kdo ukřižovaly Krista a svrhly to na židy. Hnutí se také vymezuje vůči tradičnímu pravoslaví, protože mu vyčítá kolaboraci s komunistickým

⁶⁹ BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. Str. 169.

⁷⁰ ZHDANOV, Vadim. Gnosticism and esotericism: An example from Russian new religiosity. Str. 290.

⁷¹ Krivonogov a Tsvigunovová se nedohodli, jak správně nábožensky reagovat na svá obvinění.

⁷² VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Str. 218.

⁷³ ZHDANOV, Vadim. Gnosticism and esotericism: An example from Russian new religiosity. Str. 291.

⁷⁴ Maximálně jde však o stovky členů po celém Rusku a dalších zemích bývalého Sovětského svazu.

⁷⁵ Internetové stránky dnešního velkého bratrstva jsou dostupné zde: <https://usmalos.com/>.

⁷⁶ Od roku 1997 nese nový název *Ortodoxní církev svrchované matky boží*

⁷⁷ CLAY, Eugene. Marian Revelations in the Russian Context: The Cosmopolitics of Blessed John. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*. 2017, 21(2), 26-42. Str. 30.

⁷⁸ CLAY, Eugene. Marian Revelations in the Russian Context: The Cosmopolitics of Blessed John. Str. 33.

režimem (tím také ztratilo svou autoritu).⁷⁹ Společenství uznává specifický systém svatých, mezi kterými se nachází například i Grigori Rasputin.⁸⁰ Naprosto ojedinělé pozici se však zde těší Ioan Bereslavski, který je považován za proroka, jenž „*musí naplnit speciální úkol osvětlení tajemství posledních časů*“.⁸¹ Církev matky boží nikdy nedosahovala větších počtů než 2, nebo 3 tisíce členů.⁸²

Poslední významné nové náboženské hnutí, které vzniklo v pozdních 90. letech v Rusku, se nazývá Zvonící cedry Ruska,⁸³ neboli Anastasiovcí. Možná poněkud překvapivě bylo toto hnutí a vlastně stále je mnohem úspěšnější v Litvě, Lotyšsku, Estonsku a jiných zemích⁸⁴ než v samotném Rusku. Zejména pak v Litvě a Lotyšsku nalezneme tisíce následovníku tohoto hnutí.⁸⁵ Za velmi úspěšnou misií vděčí zvonící cedry zejména deseti svazkové kolekci Vladimira Mergeho⁸⁶ zabývající se poustevnickým životem Anastasie uprostřed ruské Sibiře. Základním kamenem celé teologie je víra v naprostou posvátnost přírody, která je v jednotě se samotným bohem.⁸⁷ Hlavní snahou anastasiovců poté je „pravý návrat k přírodě“, čemuž rozumí jako návratu k bohu. Členové hnutí také věří, že skrze jejich „probuzení“ mohou šířit ztracenou pravdu o tomto světě.⁸⁸ K tomu jim pomáhá zejména moudrost Anastasie, o které se domnívají, že je

⁷⁹ HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN. *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. Str. 293.

⁸⁰ BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. Str. 176.

⁸¹ Překlad z originálu: „*He must fulfill the special mission of opening up the „secrets of the last time“.*“ BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. Str. 176.

⁸² BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. Str. 177.

⁸³ V naší české religionistické literatuře, se o tomto hnutí mimo jiné krátce zmiňuje časopis *Dingir*. ŠKODOVÁ, Ivana. Škola budoucnosti. *Dingir*. 2014, 11(3), 82-84. Str. 82.

⁸⁴ V Čechách se dnes následovníci Anastasie především koncentrují okolo internetových stránek <https://www.anastasia.cz/>, kde mohou vzájemně sdílet své zážitky z Megreho knih i ze své snahy následovat Anastasii.

⁸⁵ PRANSKIČIVIUTÉ, Rasa. The "Back to Nature" Worldview Nature - based Spirituality Movements. In: LEWIS, James a Inga TOLLEFSEN. *Handbook of Nordic New Religions*. 1. Boston: Leiden, 2015, The Case of the Anastasians. Str. 444.

⁸⁶ Tyto knihy si je možné pořídit i v českém překladu.

⁸⁷ Tamtéž. Str. 449.

⁸⁸ Tamtéž. Str. 452.

poslední žijící potomek Rusko-védské⁸⁹ rasy⁹⁰. Název hnutí pramení z víry ve zvláštní schopnost cedru, jenž shromažďuje energii z kosmu. Zvonící cedr pak je takový strom, který je možné vidět jen zřídka: přijímá kosmickou energii, ale nevrací jí zpět. Důsledkem tohoto energického přepětí následně začne zvonit. Pokud se povede odříznout určité části zvonícího cedru, tak má podle učení Anastasie schopnost léčit.⁹¹

⁸⁹ Védské období je pro anastasiovce nejkvalitnějším obdobím lidstva, přičemž se podobá ráji na zemi.

⁹⁰ HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN. *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Str. 294.

⁹¹ Více zde: MEGRE, Vladimír. *Zvonící cedry Ruska. 2.*, upr. vyd. Přeložil Valentýna LYMARENKO-NOVODARSKÁ. V Praze: Zvonící cedry, 2009.

4. Hnutí Posledního zákona

Tato část diplomové práce se bude zabývat představením ruského nového náboženského hnutí Posledního zákona. Jeho název je odvozen od stejnojmenné knihy, která je zásadním teologickým spisem tohoto společenství. Jiným způsobem, jak lze o hnutí hovořit je jako o vissarionitech. Tento název pochopitelně pramení ze jména vůdce hnutí, tedy Sergeje Toropa, kterému se v rámci společenství přezdívá Vissarion. Z rozhovorů se členy hnutí nic nenasvědčovalo tomu, že by upřednostňovali jedno z těchto pojmenování, nebo že by některé označení považovali za nevhodné. Sami o sobě však většinou hovoří jako o členech Posledního zákona.

Tato kapitola textu se dělí do několika podkapitol tak, aby čtenáři co nejvíce přiblížila a zároveň usnadnila pochopení zmíněného nového náboženského hnutí. K představení společenství budeme přistupovat polytetically, tedy budeme na něj nahlížet z několika různých směrů. Jako zásadní pro jeho alespoň základní představení jsme vybrali následující rámce: zmíníme se o historii hnutí a o tom, jak došlo k nárůstu počtů členů, o lokálním umístění, o teologickém učení a všem, co na tuto nauku pro život člena navazuje, o misijní činnosti a také se dotkneme demografického rozložení a důležitých aspektů, které rozhodují o konverzi k tomuto společenství.

Čtenář této práce si musí být vědom, že primární zájem práce leží mimo popis výše zmíněných bodů, které hnutí představují. Práce si klade za základní cíl se detailněji soustředit na rovinu konfliktů, které společenství Posledního zákona prožívalo, nebo aktuálně prožívá, a proto si nenárokují požadavek na ucelené informování o dílčích aspektech, jež se hnutí také týkají. Kupříkladu teologická část vissarionitské nauky je natolik složitá a komplexní, že i přes uvedení její nejdůležitějších pasáží, musíme mít na paměti, že určité části učení zde bohužel budou představeny neuceleně. Kapitola o teologické nauce společenství by totiž zřejmě sama o sobě vystačila na jednu hodnotnou diplomovou práci. Snahou tak spíše je, uvést religionistického čtenáře do základní orientace v hnutí, která následně zjednoduší čtení dalších pasáží této diplomové práce.

4.1 Zdroje

Zdroje této kapitoly je vhodné rozdělit na dvě části. Na primární a sekundární. K těm primárním patří především kniha *Poslední zákon*⁹² a různá Vissarionova kázání, jež

⁹² O problematice s citováním této knihy se zmiňujeme výše.

zveřejňuje společenství na internetovém portálu *YouTube*⁹³. Obzvláště posvátná kniha hnutí představuje prvořadý zdroj pro uchopení teologické nauky společenství. Má však za sebou již desítky obnovených vydání, přičemž rozsah celého spisu činí mezi šesti až sedmi tisíci stran textu.⁹⁴ Jako další primární zdroj lze uvažovat polo-hloubkové rozhovory, které jsme vedli s některými členy v rozmezí let 2020 až 2022. Tento zdroj však je zásadnější v pasáži, která se týká až samotných konfliktů. Sekundárním zdrojem pro většinu této části jsou různé články religionistů, sociologů nebo antropologů, kteří hnutí v rámci své profese detailněji sledují. Zdůraznit přínos na tomto poli bádání bychom měli zejména u badatelek Joany Urbanczykové⁹⁵ a Rasy Pranskevičiuté-Amosonové,⁹⁶ které vykonaly obzvláště hodnotný terénní výzkum. Z ruských autorů zde zmiňme Lyudmilu Grigorievu,⁹⁷ jejíž články se zdály být skutečně objektivními, což je hodnota, kterou jiné ruské religionistické práce zabývající se danou problematikou často postrádají. Pravdou zůstává, že texty jiných ruských autorů pojednávající o náboženství, často působí značně tendenčně, což znesnadňovalo přípravou řešerši na následující pasáž diplomové práce. Naopak jsou ale vhodně využitelné v rámci části, která se bude soustředit na konflikty mezi hnutím a většinovou společností.

4.2 Historie Posledního zákona a stručný životopis Sergeje Toropa

Náboženské hnutí Posledního zákona a jeho vývoj je pochopitelně naprosto provázaný s postavou jeho zakladatele a vůdce Sergeje Anatolyevitche Toropa. Ten se narodil 14. ledna 1969 nedaleko Krasnodaru v bývalém Sovětském svazu. O jeho životě před tzv. „probuzením“ nemáme tolik hodnověrných záznamů. Část jeho biografie však můžeme nalézt v prvním svazku zásadní knihy tohoto hnutí, v *Posledním zákoně*. Tuto knihu sepsal Vadim Redkin a jak již bylo zmíněno, je hlavním teologickým spisem pro následovníky Vissariona. Určitá data však v této knize působí historicky nepřesně (přeci jen jde o knihu teologickou), a proto zde musíme čerpat z jiných zdrojů. Za zásadní pramen „před-vissarionovské doby“ považuji rozhovor, který Torop o svém životě sám

⁹³ Zde mají svůj vlastní kanál, který je dostupný na této adrese:

<https://www.youtube.com/channel/UckzHaJrBljKTFmNbjgqziHg>.

⁹⁴ MELNYK, L. N. бщина виссариона: особенности вероучения и культура. *Белоцерковский национальный аграрный университет* [online]. 2018, 457-460 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/222190/1/457-460.pdf>.

⁹⁵ Působí na univerzitě ve Varšavě.

⁹⁶ Působí na univerzitě ve Vilnius.

⁹⁷ Působí na Krasnojarské státní pedagogické univerzitě.

poskytl v roce 2004 ruskému režisérovi Arkediyovi Atarikovi a jenž zpracovala Joanna Urbańczyková.⁹⁸

Své mládí Torop prožil zejména se svojí babičkou, která byla hluboce věřící křesťankou a měla na jeho výchovu zásadní dopad. Ještě jako velmi mladý (zřejmě v období dospívání) se s rodinou přestěhoval z okolí Krasnodaru do Krasnojarského kraje (v této části Ruska dnes sídlí i celá komunita). Již jako mladý muž disponoval značným talentem v umění, zejména pak v malířství.⁹⁹ Po dokončení studií nastoupil na povinnou vojenskou službu k jednotce stavařů v Mongolsku. Zdá se, že po skončení vojenské služby často střídal práce, ale jeho láska k malířství ho nijak neopouštěla. A právě i kvůli této zálibě přijal pozici u policie jako noční strážník, což mu umožňovalo se přes den věnovat malbě. V té době se vrátil k živobytí v Krasnojarském kraji, konkrétně ve městě Minusinsk. Zprávy se shodují, že Torop byl velmi schopným policistou. Jeden z jeho bývalých kolegů Nikolaj Sidorenko dokonce vzpomíná, jak přinutil výtržníka ke vzdání se jen za užití svého uklidňujícího hlasu.¹⁰⁰

Ke konci roku 1988 a začátkem roku následujícího došlo u Toropa k zásadní změně. Nejdříve zanechal práce policisty, aby se mohl věnovat malířství. I to však zanedlouho opustil, protože pocítil, že jeho čas nadešel. Po šedesát dnů se postil, přičemž jedl jen velmi střídme. Na závěr půstu nastalo období, jež vissarionité nazývají jako „probuzení“.¹⁰¹ Tomu je třeba rozumět, jako jakousi výměnu duše „starého Toropa“ za duši Krista, která od té doby sídlí v jeho tělesné schránce.¹⁰² Ve stejném období ho také měl vybídnout jeho nebeský otec, aby začal kázat jediné pravé náboženství. A tak tedy Torop s nově přijatým jménem Vissarion vystoupil. Nejdříve kázal pouze ve „svém“ městě Minusinsku. Dne 18. 8. 1991 měl své první kázání mimo toto město, což se dodnes

⁹⁸ URBANCZYK, Joanna. „What if it is actually true?\": Vissarion's Followers from Eastern Europe and their Path to the Last Testament Church Community in Siberia. *Nova religio*. 2017, 20(3), 74-100. Str. 76.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ „Christ lives in Siberia“ (online), *YouTube.com*, 2016, cit. květen 2022, online dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=fark01sCPVs&t=2817s>. Čas 29:30.

¹⁰¹ On této události hovoří jako o „otevření očí“. FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: War for Souls*. Str. 171.

¹⁰² URBANCZYK, Joanna. „What if it is actually true?“. Str. 77.

v komunitě vissarionitů připomíná jako jeden z nejvýznamnějších svátků (více se o něm zmíním níže).¹⁰³

V atmosféře raných 90. let, tedy krátce po pádu SSSR, měl Vissarion značný úspěch zejména díky svému mileniálnímu důrazu. Tvrdil, že svět se blíží k velké katastrofě, zejména kvůli přílišnému materiálnímu zaměření celého lidstva. Kázání s mileniálním až apokalyptickým étosem měla poměrně vysoký ohlas. Roku 1992 se k Vissarionovi přidal mimo jiné Vadim Redkin, který se stal (a dodnes je) kronikářem hnutí. Vissarion v důsledku rozšiřování okruhu svých následovníků založil nové náboženské hnutí, které bylo nazváno Jediná víra. Tento název však dlouho nevydržel a zakrátko bylo hnutí přejmenováno na Poslední zákon podle jeho hlavní teologické knihy.¹⁰⁴ Vissarionovi cesty a jeho kazatelská činnost vynesla úspěch, zejména v bývalých zemích SSSR a také v Petrohradě.¹⁰⁵ Centrum hnutí bylo v této době v Minusinsku, v domě Vissarionových rodičů.

V roce 1994 se však zvýšilo mileniální očekávání a Vissarion určil nové místo, kde se dá přečkat blížící se apokalypsa. Jako „zemi zaslíbenou“ označil Vissarion okolí jezera Tiberkul v Krasnojarském kraji. Následovníci hnutí začali rozprodávat svůj majetek a okamžitě se stěhovat na určené místo. Ještě však před úplným přestěhováním komunity, odjel Vissarion do Jeruzaléma a „přenesl“ svatost místa do nové lokality.¹⁰⁶ Místo bylo samotnými vissarionity nazváno „Příbytek úsvitu“. V okolí pak vznikly další osady (o nich se více zmiňuji níže).¹⁰⁷ Již v roce 1996 sídlilo v komunitě přes 2000 členů. Od té doby se zde jejich počet zhruba zdvojnásobil. Komunita od té doby žila až do níže více zmiňovaného zatčení Vissariona v relativním poklidu.¹⁰⁸ Radikální změnou však naopak prošla zásadní kniha hnutí *Poslední zákon*. Z původně útlé knížky spis „nabobtnal“ na již zmíněných více než šest tisíc stran Vissarionovy obsáhlé teologie.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ URBANCZYK, Joanna. “What if it is actually true?”. Str. 78.

¹⁰⁵ BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: War for Souls*. Str. 172.

¹⁰⁶ PANCHENKO, Alexander. New Religious Movements and the Study of Folklore: The Russian Case. *Folklore*. 2004, 28(3), 111-128. Str. 8.

¹⁰⁷ Od roku 1998 se také začalo více rozlišovat mezi těmi, kteří žijí pod Horou (jako ti ortodoxnější) a těmi, kdo se přistěhovali postupem času do okolních vesnic.

¹⁰⁸ Jak však uvidíme v kapitole o konfliktech, tak tento rozvázný stav byl pouze zdánlivý.

4.3 Lokalizace hnutí

Jak již bylo výše zmíněno, centrum¹⁰⁹ nového náboženského hnutí vissarionitů se nachází v Krasnojarském kraji, jenž leží v jižní části Sibíře v Rusku. Nejbližším městečkem je Aban, vzdálený asi čtrnáct kilometrů od osad vissarionitů.¹¹⁰ Krajské město Krasnojarsk pak nalezneme západně od osad, zhruba ve vzdálenosti tři sta kilometrů. Z filmového dokumentu *Christ Lives in Siberia*¹¹¹ také vyplývá, že komunita v případě ne zcela akutních zdravotních problémů (jako je nález klíštěte a nutná očkování) navštěvuje doktora ve více než osmdesát kilometrů vzdáleném městě Kuraginu. Z Kuragina do Minusinsku, bývalého centra hnutí, to je jen hodinu cesty autem. Zmíňme, že současné osídlení vissarionitů už není příliš vzdálené od Mongolska, které se nachází necelých 1000 kilometrů jižním směrem.

Členové hnutí, kteří zde sídlí, věří, že žijí v zemi zaslíbené. Jak jsme výše zmínili, tuto část země také nazývají „Příbytek úsvitu“. Jde o metaforické označení prezentující přesvědčení vissarionitů, že právě zde je možné překonat úsvit (apokalyptické události), které lidstvo brzy čekají. Toto centrální území hnutí lze rozdělit na 3 základní části. Tou hlavní je pochopitelně ubytování Vissariona. To se nachází na tzv. „Hoře“¹¹² u jezera Tiberkul. S ním žijí jeho nejbližší, tedy jeho manželka a děti. Hned v blízkém okolí bychom našli domov kronikáře Redkina a také obydlí několika dalších významných členů církve. Druhou částí modelového osídlení, které by mělo být dle víry vissarionitů okopírováno po celém světě,¹¹³ jsou obydlí ležící přímo pod horou. Zde žijí další věrní příslušníci tohoto hnutí, jež se většinou vyznačují tím, že do okolí jezera Tiberkul přišli spolu s Vissarionem v roce 1994. Těchto věrných věřících bychom pod horou našli téměř tři sta. V nevelké vzdálenosti od jezera poté nalezneme 4 vesnice, které považují v našem schématu za třetí a poslední část „země zaslíbené“. Tato osídlení tvoří početně největší část členské základny církve Posledního zákona. Jde o vesnice Petropavlovka (ta je z nich největší), Cheremshanka, Gulyaevka a Zharovsk, které v oblasti stály již před příchodem členů církve Posledního zákonaučitelov.¹¹⁴ Zbylí příslušníci tzv. „rodiny“, jak si

¹⁰⁹ Viz příloha č. 1.

¹¹⁰ Vzdálenostní údaje jsou uváděny od hlavního centra hnutí, tzv. „Příbytku úsvitu“.

¹¹¹ *Christ Lives in Siberia* [film]. TAMIKAAR, Arbo. Estonsko/Finsko: Karhle Aho, 2015. Délka 85 min.

¹¹² Jedná se o Sukhajskou horu.

¹¹³ URBANCZYK, Joanna. „What if it is actually true?“. Str. 81.

¹¹⁴ Mezi vesnicemi je dostupné autobusové spojení. Zřetelné to je z filmu *Siberian Apostles Meet Vissarion, the modern eco-Jesus and his cult followers*. Film je volně dostupný na této adrese:

vissarionité navzájem také říkají, bydlí v dalších těžce dohledatelných osadách a osamocených vesničkách¹¹⁵ v Krasnojarském kraji. Jiní zase sídlí až ve vzdáleném Kuraginu a okolních vesnicích v Kuraginském kraji.¹¹⁶ Základní náboženskou oblastí ale zůstává „Hora“, u které se věřící schází zejména během velkých svátků a z níž ke svému lidu schází k promluvě „vtělený bůh“ Vissarion.

4.4 Teologie hnutí

V této práci již bylo zmíněno, že teologie hnutí je poměrně složitá a její samotné představení by zřejmě vydalo na jeden samostatný rozsáhlý text. Již jen uvést a detailně představit knihu *Poslední zákon*, jejichž rozsah neustále narůstá, představuje velmi složitý úkol. Podobné váženosti a validity se pro vissarionity těší také „učitel“ dlouhé několikahodinové přednášky zveřejněné na portálu *YouTube*.¹¹⁷ Vissarion zde ještě více zpřístupňuje danou nauku a uveřejňuje určité detaily, které neobsahuje posvátný spis. Jiným velmi příhodným primárním zdrojem obsahujícím teologické informace pro nás také mohou být noviny „*Země zaslíbená*“,¹¹⁸ které pro sebe vydává a distribuuje samotné hnutí ve svých osadách. Zdrojů, ze kterých lze čerpat potřebné informace, lze dohledat poměrně dost, orientace v nich je však poměrně složitá. A právě kvůli přehlednosti si následující kapitolu rozdělíme na několik částí.

4.4.1 Kniha *Poslední zákon*

Ještě předtím, než se dostaneme ke konkrétním teologickým částem nauky hnutí, se musíme alespoň v krátkosti detailněji zmínit o zásadním zdroji těchto informací, tedy o

<https://rtd.rt.com/films/siberian-apostles/>. Informace je dohledatelná v čase 12:10. O tom, jakým způsobem se vesnice pozměnily se v krátkosti zmíníme v kapitole, která se zabývá konfliktem v rámci občanské komunity.

¹¹⁵ Víme, že někteří vissarionité se jistě nachází ve vesnicích Podgornoe, Zherbatikha, Imisskoe, či Mozharka, které jsou situované na cestě z Kuragina do Cheremshanky. TYSIACHNIOUK, Maria. Greening of new religion in Russia: Tibercul case study. In: TYSIACHNIOUK, Maria a Noel DEANG. *Fostering a Sustainable Future*. Petrohrad: Wageningen Academic Pub, 2000, s. 145-161. Str. 148.

¹¹⁶ URBANCZYK, Joanna. „What if it is actually true?“. Str. 82.

¹¹⁷ Ty začalo hnutí přepisovat do knihy *Posledního zákona*. Konkrétně je nalezneme zde: *Poslední zákon*, Vyprávění od Vadima, část 30, kapitola 4.

¹¹⁸ V originálním znění Земля обетованная (Zemlya obetovannaya). Tento časopis se zároveň velmi špatně čítuje, protože nikde neuvádí, o jaký se jedná ročník, či jaké je jeho místo vydání.

knize *Poslední zákon*¹¹⁹¹²⁰. Jejím autorem je Vissarion spolu s Vadimem Redkinem (o něm se ještě několikrát zmíníme níže). Kniha má dvě základní části. První je označena jako *Slovo Vissariona* a její součástí jsou tyto kapitoly: *Předznamenání, Kniha odkazů, Kniha základů, Doslov, Modlitba, Příkázání, Setkání, Poslední naděje, Čas změny, Video setkání s Učitelem, Nepsublikované*. Druhá, o něco rozsáhlejší část, se nazývá *Vyprávění od Vadima*. Ta se dělí na třicet dílčích oddílů, které obsahují vlastní kapitoly. Poslední část tohoto spisu byla publikována v roce 2020. Jedná se o třicátý oddíl Vadimova vyprávění, jehož obsahem je především přepis video-konferencí s Vissarionem. O čem se píše v jiných částech tohoto spisu se pokusím detailněji nastínit na následujících řádcích.

4.4.2 Základy nauky

Někteří autoři zdůrazňují, že vnímají jasnou teologickou návaznost vissarionitů na tzv. hnutí New Age.¹²¹ V další části tohoto textu bude zřejmé, že jim musíme dát alespoň zčásti za pravdu. To, co bychom dnes již lépe nazvali alternativní spiritualitou, skutečně mělo zásadní vliv na formování určitých částí této nauky. Kromě té však rozpoznáme vliv dalších tradičnějších nauk jako judaismus, buddhismus a samozřejmě křesťanství. Zdráháme se však uvést přímé tvrzení, že Vissarionovo učení zcela z křesťanství vychází. Spíše se jedná o syntézu vlivů jednotlivých nauk, přičemž zejména odkazy na křesťanství a alternativní spiritualitu zde nalezneme nejjednodušeji. Pochopitelně nesmíme zapomenut ani na vliv hnutí Jeleny Blavatské, Teosofickou společnost, která sehrála zásadní roli při myšlenkovém formování alternativních religiózních společenství nejen ve východoevropských zemích. Samotné učení vissarionitů vnímá svou návaznost na čtyři velké náboženské systémy (taoismus,

¹¹⁹ S citací tohoto spisu je značný problém. Kniha sice byla zřejmě vydána v papírové podobě, ale výtisky jsou nejspíše dostupné pouze nejváženějším členům, kteří žijí v samotné komunitě. Spis se také neustále rozšiřuje o nová kázání a další moudrosti. S jistotou můžeme tvrdit, že autorství je připisováno kromě Vissariona také Vadimovi Redkinovi a že je kniha snadno dostupná na internetových stránkách. Určité pasáže byly přeloženy do angličtiny. Spis lze nalézt na této adrese: <https://slovo.vissarion.ru/> a byla citována v období mezi květnem a červencem 2022. Dále je zde kniha citována již s přímým odkazem na jednotlivé pasáže.

¹²⁰ Jak již bylo zmíněno v poznámce výše, tak citovat tento spis budeme již jen s odkazem na konkrétní jeho část.

¹²¹ Například zde: PRANSKEVIČIŮTÉ-AMOSON, Rasa. The Concepts and Ideas of 'Spirituality' Within Worldviews of Alternative Religiosities in the Post Communist Region: Vissarionites and Anastasians. *Journal of Religion in Europe*. 2020, 13(2), 241-264. Str. 242-243.

buddhismus, islám a křesťanství), přičemž hnutí Posledního zákona je finálním dovršením těchto religiálních tradic.¹²²

Primární klíč k porozumění vissarionitské nauky spočívá v jejím pochopení božství, zdrojů božství a také postavení samotného Vissariona. Základním tvůrcem je ten, jehož nazývají jako „Ten jeden“, nebo „Absolutno“. On stvořil celý kosmos, v jehož jednotlivých světech žijí bytosti, které jsou chladné racionální povahy. Naše planeta však představuje unikátní výjimku, a to z toho důvodu, že se zde nebeský otec inkaroval do svého syna.¹²³ Tímto božským potomkem je Vissarion¹²⁴. I on má být dle nauky vissarionitů kreativním tvůrcem. Vše dobré, co odděluje člověka od jiných bytostí (především duše, jejichž koncept si detailněji ještě přiblížíme níže) je jeho dílem. Vissarion tvoří za pomoci duchovní životní síly, Duchem svatým. Zároveň je Vissarion¹²⁵ také mesiášem a inkarnovaným Kristem (o inkarnaci v pojetí vissarionitů se také zmíníme níže).

Člověka, jak již bylo výše naznačeno, utváří dva zdroje a má tak dva základní principy. Ten tělesný, který je ovládán materiálními zákony a ten duchovní, jehož středobodem je duše a který podléhá především zákonům lásky.¹²⁶ Doplňme, že členové hnutí Posledního zákona uznávají ještě jedno božství, jež přispívá k jeho formování a v jehož jednotě se nachází i samotný Vissarion. Jde o speciální skutečně božskou úctu, které se těší Matka země.¹²⁷ Vissarionité k této božské entitě mluví a uctívají ji. Ta žije vlastním způsobem života a má rozhodovat o apokalyptických událostech, které se dle Vissarionovy nauky nezvratně blíží.

¹²² FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. Str. 173.

¹²³ GRIGORIEVA, L. I. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Moskva, 1999. Str. 76. Pozn. Článek byl publikován jako příprava na religionistickou konferenci.

¹²⁴ Jde také zároveň o mesiáše a zároveň o inkarnovaného Krista.

¹²⁵ Vissarion se také vyjádřil k tomu, proč nedělá zázraky. Stojí o to, aby ho lidstvo jako božskou postavu přijalo svobodně, nikoliv pod nátlakem.

¹²⁶ ZOYA, Chernyshkova. Methodological Problems in the Research of New Religious Studies. *Journal of Siberian Federal University*. 2012, 4(5), 528-534. Str. 531 – 532.

¹²⁷ Z těchto důvodů je zavádějící, pokud bychom o víře vissarionitů hovořili jako o striktním monoteismu.

4.4.3 Milenialismus hnutí Posledního zákona

O tom, že milenialismus¹²⁸ je nedílnou součástí nových náboženských hnutí se v krátkosti zmiňujeme v úvodní části této diplomové práce. Stejně tak má i v rámci nauky hnutí Posledního zákona své významné místo. Jak již bylo zmíněno, je to božská Matka země, jež má sama spustit události, které povedou k zániku světa. Důvod k tomu jí zavedlo samotné lidstvo skrze svou duchovní degeneraci. Konkrétní událost je popisovaná jako ekologická katastrofa, kterou vissarionité nejčastěji identifikují s velkou potopou. Ještě před ní však nastane patnáct let extrémního sucha. Jsou to právě členové tohoto hnutí, kteří mají jako jediní reálnou šanci se před blížící se katastrofou zachránit. Apokalyptické události lze totiž přečkat pouze na „Hoře“, tedy v místě centra komunity a skrze duchovní naplnění a přemutování do vyšší dimenze.¹²⁹

Jak tomu tak bývá, také u vissarionitů, stejně jako i u jiných nových náboženských hnutí, dochází k postupné úpravě mileniálního očekávání. Zatímco z počátku očekávalo hnutí konečné události velmi naléhavě, dnes již spíše dochází k jejich racionalizaci. I hnutí Posledního zákona se totiž muselo vyrovnat s velkým zklamáním skrze nenaplněná mileniální očekávání. Obzvláště velkým zásahem bylo pro hnutí neuskutečnění apokalypsy v roce 2002, což vyvrcholilo v odchodu části jeho členů.¹³⁰ V současné době již hnutí nevykazovalo známky tak silného očekávání apokalyptických událostí. To dokládají i slova Vissariona, který byl doslovně citován v časopise „Zaslíbená země“: „*Není mým úkolem vám říct, co vás čeká. Mým úkolem je vás naučit, jak žít dnes.*“¹³¹ Nicméně je zapotřebí vnímat patrnou tendenci posledních dní opětovného narůstání mileniálního očekávání. Zvláště s ohledem na dramatické události, které provázely hnutí během zatýkání Vissariona, o němž se budeme více zmiňovat v kapitole zabývající se konflikty.

4.4.4. Pojetí duše a reinkarnace

Koncept duše je pro hnutí Posledního zákona jednou z centrálních částí jeho teologické nauky. Její rozvoj představuje základní úkol, se kterým se musí věřící správně

¹²⁸ Rozumíme mu stejně jako Zdeněk Vojtíšek zde: VOJTÍŠEK, Zdeněk. Koncepce milenialismu. In: BIERNOT, David. *Konec tohoto světa: Milenialismus a jeho místo v judaismu, křesťanství a islámu*. Praha: Dingir, 2012, s. 7-37.

¹²⁹ *Poslední zákon*, Čas změny, kapitola 5.

¹³⁰ Z osobní diskuze s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimír. (2022)

¹³¹ Doslovný překlad z: „*Это не моя задача рассказать вам, что ждет вас в магазине. Это Моя задача научить вас жить сегодня.*“ In REDKIN, Vadim. *Земля обетованная*. 2010, 1(36). Str 3.

vyrovnat. Přičemž nejde pouze o dosažení dokonalosti vlastní duše, cílem je dopomoci k dosažení tohoto stavu i ostatním.¹³² Vissarionité k ní přistupují jako k daru, který byl člověku seslán od božského otce skrze působení jeho Ducha svatého. Duše je podle slov Vissariona specifický druh energie, jenž není nikterak spojen s fyzickými částmi lidského těla, ale s emocemi.¹³³ Základními pochopeními duše se z velké části zabývají spisy *Kniha základů*¹³⁴ a *Kniha změny*,¹³⁵ které jsou součástí *Posledního zákona*. Zde si lze přečíst praktické rady, jak se o duši starat a jak dopomoci ostatním k jejímu zdokonalování. Na důležitost v učení vissarionitů o duši také odkazuje přesvědčení, že čas, který po apokalyptických událostech nastane, se nazývá „království duše“.¹³⁶

S naukou o duši úzce souvisí víra v reinkarnaci, která je pro hnutí *Posledního zákona* zásadní. Oproti hinduismu vissarionité věří v možnost inkarnace pouze z člověka na člověka, přičemž se nemůže přemístit do zvířete, či jiných objektů.¹³⁷ Každý má omezený počet možností vstupu do nového těla. V maximální míře může totiž proběhnout pouze deset reinkarnací. Mezi každým přesunem duše do nového těla se čeká 40 dní. Po této době přijde inkarnace do nové tělesné podoby. „*Paměť všech předchozích inkarnací je v duši zachována*“.¹³⁸ To je významný bod celé reinkarnační nauky. Člověk během všech deseti inkarnací kumuluje svoje znalosti o bohu a stále se posouvá. V rámci zisku nového těla nezačíná s kultivováním duše nanovo, ale pokračuje tam, kde v předešlém životě skončil. Bůh sám rozhodne, jaké je vhodné tělo k jeho dalšímu rozvoji. Všechny duše byly původně stejné, ale získané zkušenosti během jednotlivých životů je následně odlišují.¹³⁹

¹³² „Условия развития и расцвета души на основе понятий, сформированных в Учении «Последнего Завета!» (online), <https://vissarion.ru/>, 2008, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://vissarion.ru/community/idea/>.

¹³³ *Poslední zákon*, Vyprávění od Vadima, část 30, kapitola 4, 48-49.

¹³⁴ V originále Книга Основ. Je online dostupná na této adrese:

<https://slovo.vissarion.ru/slovo/fundamentals/>

¹³⁵ V originále Время Поворота. Je online dostupná na této adrese:

<https://slovo.vissarion.ru/slovo/timeturn/>

¹³⁶ FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. Str. 173.

¹³⁷ *Poslední zákon*, Kniha setkání, kapitola 3., 42 – 43.

¹³⁸ *Poslední zákon*, Kniha setkání, kapitola 2., 11.

¹³⁹ „Meeting 1 - Meetings with the spiritual Teacher Vissarion“ (online), *YouTube.com*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://www.youtube.com/watch?v=BYG4p913lmM&t=137s>. Čas 3:00.

Zmínili jsme, že duše se inkarnuje maximálně desetkrát. To je dle vissarionitů dostatečně dlouhý časový úsek na duchovní růst. Ty duše, které dostatečného spirituálního vývoje dosáhnou se přidají k božské energii a budou nadále žít v blaženosti. Naopak na ty, které toho schopny nejsou, čeká definitivní zánik. Vissarionité tak mají naději, že pokud během série reinkarnací jednájí správně, mohou dosáhnout nesmrtelnosti vlastní duše.¹⁴⁰ Nejlepším místem na spirituální rozvoj je pochopitelně uprostřed komunity věřících, která žije v blízkosti samotného Vissariona.

4.4.5 Příkázání a vegetariánství

V návaznosti na křesťanství má i hnutí Posledního zákona svá příkázání. Celkově jich je šedesát jedna a jsou k dohledání ve spisu *Poslední zákon*.¹⁴¹ Nejsou tolik striktní, alespoň tedy ne tak, jak je známe z židovsko-křesťanské tradice, přičemž obsahují celou řadu výjimek a mohli bychom je tak považovat za poměrně liberální. Například ve třicátém třetím příkázání se sice zakazuje cizoložství, ale je zároveň dodáno, že jako cizoložství se počítá sexuální nevěra pouze v rámci manželského vztahu. V jiném příkázání se zase zakazuje lhaní. Ale „*lhaní, které přináší dobro, je moudré*.“¹⁴² Vissarionova příkázání neobsahují vysokou míru přísnosti a často bychom je spíše kategorizovali jako mudroslovné texty. Vyzorovat lze také důraz na zvukomalebnost psaného obsahu. To je například velmi dobře znatelné u šedesátého prvního příkázání. To zní:

„Pokud nasloucháš, tak jdi tam, kde se mluví.

Pokud mluvíš, tak jdi tam, kde se naslouchá.

Je zbytečné mluvit, tam, kde chtějí mluvit.“¹⁴³

Mezi přímými příkázáními není obsažen pokyn k vegetariánství, přesto většina členů hnutí maso¹⁴⁴ nejí. Je jim tak totiž silně doporučeno v jiné části jejich posvátného

¹⁴⁰ *Poslední zákon*, Kniha setkání, kapitola 3., 42 – 43.

¹⁴¹ *Poslední zákon*, Kniha příkázání, 2.

¹⁴² Doslovný překlad z: „*Но неправда, несущая благо, есть мудрость*.“ *Poslední zákon*, Kniha příkázání, 3.

¹⁴³ Doslovný překlad z: „*Если ты слушаешь, то иди туда, где говорят. Если ты говоришь, то иди туда, где слушают. Бессмысленно говорить там, где стремятся высказаться*.“ *Poslední zákon*, Kniha příkázání, 61.

¹⁴⁴ Mezi které je počítána oproti křesťanství i ryba.

spisu.¹⁴⁵ Vissarion zde říká: „*Já nejím maso. Jeho jedením si totiž člověk stěžuje cestu k dosažení duchovních výšin*“.¹⁴⁶ Maso by podle učení vissarionitů také mělo trávit tělo a zvyšovat jeho vnitřní agresivitu.¹⁴⁷ Vegetariánství je proto důležitou součástí víry členů hnutí Posledního zákona a také další vypovídající hodnotou pro zdokumentování specifického vztahu, který mají vissarionité s přírodou.¹⁴⁸ Mimo jedení masa se také vyhýbají pití alkoholu, protože touha po jeho požití je „*způsobena nemocnou myslí, která chce uklidnit své tělo*“.¹⁴⁹

4.4.6 Komunitní život

Ačkoliv by se mohlo zdát, že se zmínka o komunitním životě hnutí nehodí pod téma teologického rozboru, tak se zde nachází zcela záměrně. Zmiňme, že důraz na vzájemnost je jedním ze základních prvků, kterým se teologie vissarionitů věnuje. K hlavním cílům hnutí totiž patří vytvořit ideální společenství, ve kterém si lidé budou vzájemně rozumět a budou schopni vyvíšet zájmy jiných nad ty své.¹⁵⁰ Vissarion kritizuje současné vztahy mezi lidmi, které jsou založeny na materiálních potřebách. Naším cílem by mělo být vztahy obnovit na duchovních základech.¹⁵¹ Zvláštní důraz ve vzájemném chování je také kladen na opuštění jakékoliv agrese, ať už fyzické, či psychické.¹⁵²

Pokyny, jak se mají lidé k sobě vzájemně chovat, jsou hlavním obsahem poselství knihy *Posledního zákona*.¹⁵³ Napříč celým spisem se zmiňují jednotlivé každodenní situace

¹⁴⁵ Tato část *Posledního zákona* se nazývá „*Vyprávění od Vadima*“. Jedná se o souhrn příběhů Vadima Redkina a o přepis jeho rozhovorů s Vissarionem, případně i s jinými členy hnutí.

¹⁴⁶ Doslovný překlad z: „*Я не ем мясо, потому что при употреблении мяса очень трудно подняться к духовным вершинам*“. *Poslední zákon, Vyprávění od Vadima*, část 8, kapitola 27, 11.

¹⁴⁷ *Poslední zákon, Vyprávění od Vadima*, část 10, kapitola 40, 11.

¹⁴⁸ Vegetariánství je ještě doplněno o zákaz jedení chleba a medu. FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. Str. 173.

¹⁴⁹ Doslovný překlad z: „*употребление алкоголя вызвано большим разумом как стремление ублажить плоть свою*.“ *Poslední zákon, Kniha přikázání*, 51.

¹⁵⁰ ZOYA, Chernyshkova. Methodological Problems in the Research of New Religious Studies. Str. 531 – 532.

¹⁵¹ *Poslední zákon, Kniha odkazů*, kapitola 16., 53-56.

¹⁵² URBANCZYK, Joanna. Last testament Church - Power of Unanimity. In: DAVYDOV, V. N. a D. V. ARZYUTOV. *Сибирский сборник — 4: Грани социального: Антропологические перспективы исследования социальных отношений и культуры*. Petrohrad: Mae Reas, 2014, s. 293-304. Str. 295.

¹⁵³ Stejně tak série již zmíněných odpovědí Vissariona na duchovní otázky na portálu *YouTube*.

a doporučené způsoby, jak se s nimi vypořádat. Velká pozornost je kladena nejen na opuštění špatných praktických činů, ale také na změnu smýšlení a úplné odmítnutí negativních myšlenek. Věřící se ve vzájemných vztazích musí vždy snažit dosáhnout jednoty. „*Pokud jsou věřící rozděleni mezi sebou různými pojetími o jedné Pravdě, potom jsou jako lidé, kteří ve svých srdcích mluví různými jazyky*“.¹⁵⁴ Agresivita a negativní myšlení jsou primárním zdrojem utrpení tohoto světa.¹⁵⁵ Hlavním cílem tak je vytvořit společenství, které bude žít v naprostém souladu svými činy i myšlenkami, což bude mít za důsledek vznik „jedné Rodiny“.¹⁵⁶

4.5 Liturgie a svátky

Je obecně velmi těžké něco zjistit o liturgické činnosti vissarionitů. V rámci dotazování na toto téma jsme se setkali spíše s odmítavým přístupem členů hnutí, se kterými jsme měli možnost vést dialogy. Doslova mi bylo řečeno „*Otázky týkající se náboženského života komunity jsme se rozhodli nepřibližovat médiím*“.¹⁵⁷ Jinde primární zdroj, kterým jsou rozhovory s členy hnutí, v tomto případě tedy příliš nápomocný nebyl. Stejně tak ani kniha *Poslední zákon* se o liturgické praxi příliš nezmiňuje. Musíme zde proto vycházet spíše ze zdrojů sekundárních, především z článků religionistických badatelů.

Z nich zjistíme, že liturgie by neměly být nikterak rigidně předepsané. Obecně nesou velkou podobnost s praxí ortodoxních církví, přičemž se mají odehrávat dvakrát týdně.¹⁵⁸ Jejich hlavní součástí je zpívání žalmů.¹⁵⁹ „*Když člověk zpívá, tak zní celým svým bytím, všemi smysly. Obzvláště, když je do zpěvu skutečně ponořen, tak zní pro celý*

¹⁵⁴ Doslovný překlad z: „*Ежели верующие разделены меж собою разными понятиями об единой Истине, то они подобны разноязыким в сердцах своих.*“ *Poslední zákon*, Vyprávění od Vadima, část 5, kapitola 23, 27.

¹⁵⁵ *Poslední zákon*, Vyprávění od Vadima, část 15, kapitola 1, 68.

¹⁵⁶ O jedné Rodině více k dohledání na oficiálních stránkách hnutí zde: <https://vissarion.ru/community/united/>.

¹⁵⁷ Z osobní diskuze s členkou vissariontů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020) Z mé strany bylo opakovaně upřesňováno, že se jedná o badatelský výzkum, nikoliv mediální činnost.

¹⁵⁸ FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. Str. 173.

¹⁵⁹ To je dobře vidět v tomto kratičkém filmu volně dostupným na portálu YouTube. „Liturgie (Ausschnitt) in der Gemeinschaft Vissarions“, *YouTube.com*, 2006, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=cZqPVE45N6g>.

Vesmír. ¹⁶⁰ Bohoslužby, tedy centrální rituální praktiky vissarionovského náboženského života, se vykonávají na „Hoře“, kde si členové hnutí postavili svůj vlastní chrám. Součástí jejich duchovního života je také pravidelná modlitba, a to především před každým jídlem. To, jak se mají vissarionité správně modlit, jim Vissarion předal ve své posvátné knize. Tato modlitba dle jeho učení zní následovně:

*„Pane, Bože milostivý. Posvěcené buď jméno tvé v nebi i na zemi, od okraje po okraj celého Vesmíru! Pane, posilni naši sílu v odmítání sil temnoty. A nejen abychom jí odmítli, ale také abychom dokázali očistit Matku Zemi od všech špatností. Nauč nás oddělit dobré od zlého a dej nám zůstat klidnými a pevnými (ve víře). Posiluj sílu mých bratrů sester, a to těch, kteří jsou mi blízcí, ale i těch, které neznám. Ať poznají tvou slávu a jsou naplněni láskou ve svých srdcích. Zároveň ať překonají temné překážky, když směřují ke Světlu. Ať si vzájemně pomáhají a dávají si nezměřitelné teplo svých duší. Pane, ať se splní tvoje vůle! Na Zemi ať přebývá jednotný lid. Ten, který miluje svou Matku – Přírodu se s tebou znovu spojí svou láskou a bude kráčet po cestě pravého duchovního rozvoje, přičemž spoléhá na Tvůj Poslední zákon. (závěrečná část je rozdělena na ranní a večerní) Ráno: žehnej Pane skutkům tohoto dne, ať se vypořádám s těžkostmi, které přijdou tak, jak se sluší na ty, kdo jsou pod Tvým Světlem. Večer: naplň Pane ztracenou sílu dobrem, abychom se připravili na setkání, která nás čekají následující dny. Amen.“*¹⁶¹

¹⁶⁰ Doslovný překlad z: „Когда человек поет, он звучит всем своим существом, всем чувственным миром, особенно когда он погружается в это, звучит для всей.“ Zde: „Единая Семья“ (online), *vissarion.ru*, 2003, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://vissarion.ru/community/united/>.

¹⁶¹ Kvůli snaze o zachování zvukomalebnosti a specifickému stylu psaní, kterým byla tato modlitba uvedena, jde zde spíše o volný překlad z: „1. Господи! Боже милостивый! 2. Да святится Имя Твоё на Небесах и на Земле, 3. От края и до края Вселенной! 4. Господи! Укрепи силы в противостоянии силам мрака, дабы не только противостоять ему, но и очищать Землю-Матушку от сего мусора. 5. Научи отделять благо от зла и пребывать в спокойствии и твёрдости духа, дабы достойно творить меж людей Волю Твою. 6. Укрепи силы братьев и сестёр моих, как близких, так и неведомых мне. 7. Да узрят они истинную Славу Твою и исполнятся любви в сердце своём, 8. И одолеют преграды тёмные в движении по Пути к Свету, 9. И да протянут друг другу руки свои и отдадут безмерно тепло души. 10. Господи! Да свершится Воля Твоя! И пребудет на Земле Единый Народ, 11. Любящий Матерь свою — Природу, воссоединённый с Тобою любовью своей и идущий по Пути Истинного Духовного Развития, опираясь на Последний Завет Твой. 12. УТРОМ: Благослови, Господи, на деяния дня грядущего, и да будут встречены трудности его, яко и подобает идущим

Hnutí Posledního zákona také kromě běžných bohoslužebných praxí a modliteb slaví celou řadu speciálních slavností. Mimo jiné například svatby, ty jsou zapojeny do liturgických procesů. Pohřby jsou poté spíše radostnou oslavou než smuteční událostí, což vychází z teologického přesvědčení o reinkarnaci duše. Při pochovávání mrtvých utváří kruh kolem rakve a zpívají. Podobné kruhové oslavy však probíhají i mimo pohřby. Kruh tvoří věřící, kteří se drží za ruce, přičemž zpívají oslavné žalmy. Uprostřed kruhu je poté většinou umístěna svíčka.¹⁶² V rámci církve Posledního zákona se také slaví tři nevýznamnější svátky.

1. 14. ledna se oslavuje narození Vissariona¹⁶³. Tento svátek nese pro vissarionity stejný význam jako pro křesťany Vánoce.
2. 14. dubna je den oslavy prvního jarního dne.
3. 18. srpen je den oslavy prvního veřejného vystoupení Sergeje Toropa jako Vissariona. Tento svátek je nejvýznamnějším dnem ve vissarionovském roce. Vrchol třídních slavností poté přichází při sestoupení Vissariona z „Hory“, a to obzvláště ve chvíli, kdy pronáší nejdůležitější kázání v roce.¹⁶⁴

4.6 Misijní činnost

Vzhledem k tomu, že v komunitě vissarionitů žije celá řada věřících ze zahraničí, je zde zapotřebí alespoň v krátkosti přiblížit misijní strategii hnutí. Ta v posledních letech prošla poměrně radikální přeměnou. Původně, v devadesátých letech, kdy hnutí začínalo, se rozšiřovalo především díky častým Vissarionovým cestám. Díky svědectví již několikrát zmíněných respondentů víme, že se v polovině devadesátých let pohyboval například na Ukrajině, ve městě Oděsa.¹⁶⁵ V jiných zdrojích se zase objevují zmínky o tom, že Vissarion cestoval v tomto období zejména po zemích bývalého Sovětského svazu, ale také

под Светом Твоим. 12. ВЕЧЕРОМ: Восполни, Господи, утраченные силы на благо, дабы уготовиться к встрече дня будущего. Аминь.“ *Poslední zákon*, Modlitba, 1-12.

¹⁶² GRIGORIEVA, L. I. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Str. 77.

¹⁶³ Od data jeho narození si také počítají vlastní kalendář.

¹⁶⁴ PRANSKEVIČIŪTĚ-AMOSON, Rasa. *Modeling the Sacred in Nature among Nature-Based Spirituality Movements: The Case of Vissarionites, Anastasians and Romuvans*. In: ANCZYK, Adam a Halina GRZYMALA - MOSCZYNSKA. *Walking the Old Ways: Studies in Contemporary European Paganism*. 1. Katowice: Sacrum Publishing House, 2012, 39-56. Str. 52.

¹⁶⁵ Z osobní diskuze s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

kupříkladu v Polsku, či Bulharsku.¹⁶⁶ Obzvláště velký úspěch zaznamenávalo hnutí v pobaltských zemích, kde Vissarionovi s šířením náboženských myšlenek pomáhal Vadim Redkin. Víme také, že určitá setkání¹⁶⁷ s „učitelem“ proběhla na přelomu milénia i v New Yorku, Německu (zde je hnutí dodnes poměrně úspěšné), Nizozemsku, Francii či Itálii.¹⁶⁸

S možnostmi, které nabízejí moderní technologie, se hnutí rozhodlo částečně proměnit svou misijní strategii. Na osobní setkávání není již kladen takový důraz jako v dřívějším období. Vissarionité jsou dnes aktivní především na sociálních sítích a jiných internetových portálech. Jejich nejužívanějšími sítěmi jsou *Telegram* a *WhatsApp*. Zároveň lze narazit na celou řadu společných skupin na *Facebooku*. Sám Vissarion také používá tuto síť k zisku nových členů a ke komunikaci¹⁶⁹. Jak jsme se již zmiňovali výše, společenství Posledního zákona také umně využívá portál YouTube, kde na svém kanále publikuje celou řadu Vissarionových přednášek.

4.7 Členská základna a příčiny připojení ke komunitě

Misijní činnost v zahraničí byla poměrně úspěšná. Z toho důvodů žije v komunitě řada členů, kteří nejsou původem z Ruska. Jen pokud bychom hovořili o věřících z oblasti Pobaltí, tak se jich v oblasti kolem jezera Tiberkul nachází okolo sta z Lotyšska, padesáti z Litvy a třiceti z Estonska.¹⁷⁰ Dále je zde poměrně rozšířená členská základna pocházející z Německa, což by měl být největší reprezentativní vzorek obyvatel, který přišel z tzv. Západního světa.¹⁷¹ Z informací z emailové korespondence s oficiálním účtem hnutí víme, že zde nepřebývá žádný český občan. Zahraniční členové doplňují čtyři až pět tisíc dalších

¹⁶⁶ V Bulharsku proběhla poslední misijní cesta v roce 2004. Vissarionovo učení zde narazilo na odpor ze strany Bulharské ortodoxní církve. URBANCZYK, Joanna. „What if it is actually true?“. Str. 83-84.

¹⁶⁷ Taková setkání probíhají jednoduchou formou. Vissarion vždy přijde na předem domluvené místo, kde v sálu, do kterého přijdou zájemci o jeho učení, káže o „odhalené pravdě“.

¹⁶⁸ „Jesus of Siberia“ (online), www.theguardian.com, 2002, cit červen 2022, dostupné online na: <https://www.theguardian.com/world/2002/may/24/russia.iantraynor/>.

¹⁶⁹ Zde je odkaz na jeho profil:

https://www.facebook.com/Vissarion.name?eid=ARBX6mulX6nJLxQlgVuOPjm8PQ_pS07LVjBE7iZR5jSgtpQxZbhWFHV5IHkAITkNhnXuKbt_kLKT3MHG.

¹⁷⁰ PRANSKEVIČIŪTĒ-AMOSON, Rasa. The Concepts and Ideas of ‘Spirituality’ Within Worldviews of Alternative Religiosities in the Post Communist Region: Vissarionites and Anastasians. Str. 244.

¹⁷¹ URBANCZYK, Joanna. Last testament Church - Power of Unanimity. Str. 294.

vissarionitů, kteří pocházejí z Ruska.¹⁷² V kontextu jiných nových náboženských hnutí nepřekvapí, že značná většina následovníků vystudovala univerzitu. Hovoříme zde o více než šedesáti pěti procentech členů, kteří dosáhli této úrovně vzdělání.¹⁷³ Co se týká struktury a významných členů, po Vissarionovi se těší velké váženosti autor knihy *Poslední zákon* Vadim Redkin, kněz Volodymir Vedernikov a Sergej Chevalkov, který je členem rady starších, jenž se stará o finance.¹⁷⁴

Důvody konverze k hnutí jsou v rámci společenství značně rozlišné a individuální. Přesto bychom mohli konstatovat, že se nikterak výrazně neliší od obvyklých příčin připojování se k novým náboženským hnutím v obecné rovině. Někteří autoři se pokusili konkrétně zkoumat a popisovat důvody, proč se členové dopouští radikálních odchodů ze svých domovů s cílem připojení se k této nové komunitě. Není podle našeho názoru nikterak překvapivé, že základní vědomý princip této změny souvisí s propojením různých tužeb po alternativním způsobu života: pohyb v krásné přírodě, vegetariánství atp.¹⁷⁵ Členové hnutí často potvrzují, že zájem o alternativní spiritualitu měli již před příchodem do hnutí. To potvrzuje i můj kontakt v hnutí Vladimir, který mi napsal: „*Před poznáním Pravdy jsem měl zájem o různá náboženská hnutí. A to jak ta západní, tak i ta východní. Studoval jsem ezoterismus a také různé další praxe bioenergetiky nebo ufologie.*“¹⁷⁶ Podobný příběh má celá řada dalších Vissarionových následovníků. Důležité je si především uvědomit, že žádná náboženská příslušnost nevzniká zcela bez kontextu. Toto tvrzení se týká i členů církve Posledního zákona, kteří žijí zdánlivě zcela odtržení v ruské tajze od okolního světa.

4.8 Církev Posledního zákona – shrnutí

Na předcházejících stránkách jsme se pokusili v krátkosti představit hnutí Posledního zákona. Konstatovali jsme, že jde o mesiánské mileniální hnutí se značně synkretistickou naukou. Nejrozsáhlejším tématem této části byl popis poměrně specifické teologie tohoto hnutí. I přes snahu obsáhnout co největší část nauky, se v rámci dodržení předepsaného rozsahu práce, nepodařilo zcela pojmut všechny důležité body

¹⁷² URBANCZYK, Joanna. Last testament Church - Power of Unanimity. Str. 293.

¹⁷³ MELNYK, L. N. Община виссариона: особенности вероучения и культуры. Str. 458.

¹⁷⁴ FILATOV, Sergej. The Church of the Last Testament. In: BOURDEAUX, Michael a John WITTE. Str. 172.

¹⁷⁵ URBANCZYK, Joanna. “What if it is actually true?”. Str. 92.

¹⁷⁶ Z osobní diskuze s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimir. (2022)

Vissarionova učení.¹⁷⁷ Jsme však přesvědčení, že ty nejdůležitější teze jeho teologie byly přeci jen popsány. V této kapitole jsme se také zabývali historií hnutí, včetně životního příběhu Segeje Toropa. Dále jsme hnutí lokalizovali, představili jeho misijní činnost a také jsme se krátce dotkli tématu členské základny a příčin konverzí. V závěru jsme pojali, že ačkoliv se to tak může zdát, hnutí nelze vnímat nikterak izolovaně z hlediska jeho religiózního kontextu. Jak uvidíme v následující kapitole, hnutí není izolované ani v rámci konfliktů s okolní společností.

¹⁷⁷ Například chybí zmínky o pojetí zla, karmě, ufo a dalších významných bodech nauky.

5. Konflikt mezi hnutím Posledního zákona a většinovou společností

Tato výzkumná část diplomové práce, celkově v pořadí již třetí, se bude zabývat konflikty mezi hnutím vissarionitů a většinovou společností. Budeme zde argumentovat, že ačkoliv toto nové náboženské společenství klade veliký důraz na odmítání jakékoliv negativity, natož agrese,¹⁷⁸ tak ani jemu se nikterak nedaří konfliktům vyhnout. Jeho konfliktní povaha totiž přímo vychází ze samotné podstaty toho, že jde o nové náboženské hnutí. Nezáleží ani tolik na nenásilnosti jejich nauky, ale spíše na míře odlišnosti, a tudíž i provokativnosti vůči většinové společnosti. Ta má totiž přirozenou potřebu se vůči takovým novým myšlenkám bránit a hájit tím vlastní celistvost. V následujícím textu dokážeme, že i když je pro vissarionity jedním ze základních cílů život ve vzájemné harmonii a lásce, tak to nic neubírá na konfliktní podstatě faktu, že jde o nové náboženské hnutí se značně odlišnou naukou oproti obklopující společnosti. Tím spíše, když jde o společnost ruskou, která, jak již bylo uvedeno v úvodu této práce, ve svých zákonech přiznává specifickou a unikátní roli Ruské pravoslavné církvi, což je značně konzervativní křesťanské společenství. Výše také bylo uvedeno, že při rozporech tohoto typu vždy záleží na ochotě obou stran ke kompromisům. Prostředí a kontext, ve kterém se však vissarionité nachází, tradičně příliš nakloněné ke kompromisním řešením v rámci religiózních otázek není.

Na následujících řádcích si probereme všechny roviny konfliktů, které byly uvedeny v úvodu této práce za pomoci konceptualizace Zdeňka Vojtíška. Tyto způsoby vzájemných nesouladů jsou: konflikt v rovině jazyka, v rodině, odrážející se v médiích, s odpadlíky, v občanské komunitě, se státními úřady, s etablovanými institucemi a přenesení konfliktu do právního řádu. Vždy se zaměříme na náhled z obou stran, kterých se rozpor dotýká, tedy ze strany vissarionitů i většinové společnosti. Je zapotřebí mít na paměti, že vzájemné rozepře se prolínají a nelze jednu zcela oddělit od druhé. Typicky je to například zpozorovatelné u rozepře v rovině jazyka, který se velmi významně prolíná s tím v médiích. A propos média jsou velmi významnou „zbraní“ většinové společnosti k navyšování napětí, a proto zasahují snad do všech zmíněných konfliktních rovin.

¹⁷⁸ PRANSKEVIČIŪTĒ-AMOSON, Rasa. The Concepts and Ideas of 'Spirituality' Within Worldviews of Alternative Religiosities in the Post Communist Region: Vissarionites and Anastasians. Str. 251-252.

Vrcholem této části práce poté bude navržení ještě jedné úrovně konfliktu, která se silně týká církve Posledního zákona, ale je podle našeho názoru aplikovatelná i na jiná nová náboženská hnutí. Půjde o rozpor, který vissarionité vedou s jinými náboženskými společenstvími, která bychom označili jako náboženská hnutí. Tato rovina sice není zcela ve stejné míře aplikovatelná na všechna nová náboženská hnutí a je tak těžké jí zcela zobecňovat, přesto se domníváme, že by ve výčtu konfliktů týkajících se těchto společenství neměla chybět. Již výše jsme zmiňovali, že roviny rozporů nejsou použitelné shodně na všechna nová náboženská hnutí. Zatímco u některého společenství může být například velmi výrazným prvkem konflikt v rámci občanské komunity, jiné ho zažívat vůbec nemusí. Podobně i u vissarionitů uvidíme, že zatímco například nesoulad se státními úřady je naprosto zásadní rovinou jejich napětí s většinovou společností, tak konflikt na úrovni jazyka sehrává pouze okrajovou roli.

Zdroje pro následující popis napjatých situací budou pro obě strany konfliktu odlišné. Zatímco ze strany vissarionitů musíme primárně čerpat z osobních svědectví členů, kteří mi poskytli rozhovory v rozmezí let 2020 a 2022, tak ze strany většinové společnosti nám postačí informace z různých akademických studií a také médií, které její názory mnohdy zastupují. Často zde totiž mj. nalezneme rozhovory právě se zástupci této strany. Dalšími ne příliš zmiňovanými zdroji také budou kniha *Posledního zákona* a další tiskoviny, jež komunita vydává. Pro popis protilehlé strany konfliktu zase můžeme využít různá videa a filmy, které byly o hnutí natočeny. Tato diplomová práce si klade jako svůj primární cíl objektivní popis konfliktních situací z obou zúčastněných stran.

5.1 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině jazyka

Strana vissarionitů

V knize *Poslední zákon* se mi nepodařilo najít žádné negativní označení lidí žijících mimo komunitu vissarionitů. Ani v jiných tiskovinách, které společenství distribuuje, jsme žádnou takovou zmínku nedohledal. Již přemýšlení negativním způsobem je totiž pro jeho členy prohřeškem. Díky individuálním rozhovorům s členy společenství jsme však zjistili, že takto negativně zabarvená slova vůči členům většinové společnosti nakonec používají. Jde o termín, který v originále a po přepisu do latinky zní „mireskoy chelovek“.¹⁷⁹ Nejlepší překlad tohoto slova by nejspíše byl „pozemský“ nebo dokonce „přizemní člověk“. Ať tak či onak, význam tohoto označení má zdůrazňovat to, co Vissarion tak často kritizuje. Tedy

¹⁷⁹ мирской человек

neschopnost otevřít se duchovním otázkám a přebývání v hodnotách, které nabízí materiální svět.

Dotázaní členové o tomto výrazu hovořili následovně. Diva tvrdila: „*ano existuje takové označení, pokud člověk není od nás, tak ho nazýváme ‚pozemský člověk‘. Všichni to říkáme, ale ve skutečnosti nevím, proč členy společnosti takto vyčleňujeme*“.¹⁸⁰ Vladimír na toto téma doplnil: „*používáme termín, který je zapůjčený od Ortodoxní církve ‚pozemský člověk‘. Tento výraz užíváme o lidech, kteří žijí mimo společenství následovníků Vissarionova učení*“.¹⁸¹ Člen hnutí, který naopak vystupoval jako Ivan však uvedl: „*všechny lidi, kteří nežijí v komunitě a mají vlastní náboženské představy (...) nazýváme bratři a sestry*“.¹⁸² Ivan však nežije v rámci společenství od roku 2004 a je možné, že o tomto označení neslyšel, nebo na něj zapomněl, či ho nechtěl přiznat. Každopádně je jisté, že negativní výraz směrem k většinové společnosti „pozemský člověk“ má jednak zdůraznit výjimečnost života v hnutí a zároveň poukázat na nedostatečnost života lidí, jež nenásledují Vissarionovo učení.

Strana většinové společnosti

Nejjednodušším způsobem, jak jazykem odsoudit nějaké nové náboženské společenství, je za pomoci slova „sekta“. Pokud bychom zadali výrazy „sekta a hnutí Posledního zákona“ do internetového prohlížeče *Google*, našli bychom stovky článků, které takto o vissarionitech referují. Textů, které se o nich tímto negativně zabarveným výrazem vyjadřují, navíc přibylo po dramatických událostech Vissarionova zatčení.¹⁸³ Je pochopitelné, že pro samotné hnutí je toto označení nepřijatelné. „*Ano, nazývají nás sektou. Když jedu do města, tak okamžitě lidem řeknu, že jsem sektářka, abych je vyděsila (nadsázka)*“.¹⁸⁴ Člen komunity Vladimír je zase přesvědčený, že média pro popis vissarionitů používají tento termín, protože hnutí není součástí zavedeného sociálního systému.

¹⁸⁰ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

¹⁸¹ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimír. (2022)

¹⁸² Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

¹⁸³ „Идеальная демократия и вино после родов: откровения бывшего члена секты Виссариона“ (online), *vm.ru/*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://vm.ru/society/829438-idealnaya-demokratiya-i-vino-posle-rodov-otkroveniya-byvshego-chlena-sekty-vissariona/>.

¹⁸⁴ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

Výraz „sekta“ však není jedinou formou, jak může většinová společnost zvyšovat napětí mezi oběma stranami. Další takovou účinnou zbraní je přirovnávání hnutí k jiným novým náboženským společenstvím, jejichž působení bylo ukončené suicidiálním násilím. Hnutí Posledního zákona k takovým přirovnáním může obklopující ortodoxní společnost do jisté míry samo vybízet skrze svůj poměrně liberální přístup k sebevražednému chování.¹⁸⁵ Nikolaj Komarov píše: „*je zde spousta náznaků, že kult skončí podobně jako Chrám Slunce ve Švýcarsku. Tedy hromadnou sebevraždou*“.¹⁸⁶ Taková tvrzení však nikterak nezahrnují individuální kontext, kterým každá komunita zcela ojedinele disponuje. Taková vyjádření spíše slouží k navyšování napětí mezi hnutím a společností na základě nepochopení. Za dobu zkoumání vissarionitů jsme nezjistili doposud žádnou indikaci, která by se zdála být relevantní k podobným úvahám.

Nicméně ještě jedno specifické slovo zástupci většinové společnosti k degradaci hnutí Posledního zákona používali. V rámci konfliktu s občanskou komunitou, ke kterému se vyjádříme níže, se obyvatelé o členech společenství vyjadřovali jako o „býložravcích“,¹⁸⁷ čímž chtěli zdůraznit jejich odlišnost v rámci stravování vegetariánským způsobem.

5.1.1 Alexander Dvorkin a antikultovní hnutí

Do rámce tohoto konfliktu jsme se zde také rozhodli připojit práci významné ruské postavy antikultovního hnutí Alexandera Dvorkina. Nicméně jeho kritika vissarionitů by stejně tak dobře mohla být součástí jiných rovin těchto rozporů. Zmínku by si zasloužil kupříkladu i v rámci konfliktu s etablovanými institucemi, nebo v rámci rodin a odpadlíků (používá jejich vyjádření ve svých textech).

¹⁸⁵ *Poslední zákon*, Kniha setkání, kapitola 2., 20-22.

¹⁸⁶ Doslovný překlad z: „*There is every indication that the cult will end "Solar Temple" style in Switzerland - mass suicide.*“ KOMAROV, Nikolaj. The commune of Vissarion. For happiness or for death?. *Moment istnyy*. Novosibirsk, 2003, 12(14). Str. 3.

¹⁸⁷ Více informací zde: „*Почему власти позволили долгое существование тоталитарной секты Виссариона?*“ (online), *19rus.info*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://19rus.info/index.php/obshchestvo/item/138123-pochemu-vlasti-pozvolili-dolgoe-sushchestvovanie-totalitarnoj-sekty-vissariona/>.

Dvorkin¹⁸⁸ se sám zabývá studiem nových náboženských hnutí od devadesátých let, kdy byl jakožto zaměstnanec Ruské pravoslavné církve pověřen k její ochraně před sektami.¹⁸⁹ Od té doby významně vystupoval proti celé řadě menších, či větších náboženských společenství. Svým přístupem například výrazně přispěl k pronásledování svědků Jehovových, ale také k rozporu Ruské pravoslavné církve s hinduismem, přičemž o zásadní knize této původem indické duchovní tradice prohlásil, že se jedná o „extrémistickou knihu“.¹⁹⁰ Terčem Dvorkinovi kritiky se však stala také další společenství jako evangelikálové, baptisté, scientologové, mormoni, oddání Kršny, adventisté sedmého dne a mnozí další.¹⁹¹ Dvorkinovi se také připisuje popularizace termínu „totalitní kultury“, který zdůrazňuje odlišnost jiných náboženských společenství a zároveň je tak odsuzuje. Takovým způsobem se Dvorkin vyjadřuje i o vissarionitech.¹⁹²

Na konci devadesátých let Dvorkin sepsal zprávu o hnutí Posledního zákona. Tento text společenství představil v extrémně negativním světle.¹⁹³ Vissariona zde usvědčuje z teologických lží a zároveň klade velký důraz na domnělou nesvobodu a manipulaci jeho následovníků, kteří se dle něj museli vzdát svých finančních prostředků, ale také stravovacích a dalších návyků. Nejvýznamnějším bodem Dvorkinovi kritiky společenství je však neustálé přirovnávání vissarionitů k jiným hnutím, které svoje působení ukončili hromadnou sebevraždou. „*Toto všechno tragicky připomíná události týkající se Nebeské brány v Jonestownu. Nedokážeme se poučit z chyb naší minulosti?*“¹⁹⁴ Dvorkin skrze svou práci vytvářel na vissarionity neustálý tlak a dozajista tím tak i přispěl k dramatickým událostem ze září roku 2020.

¹⁸⁸ Je místopředsedou původem francouzské organizace FECRIS (Evropská federace center výzkumu a informací o sektářství).

¹⁸⁹ FAUTRÉ, Willy. Anti-Cult Wars in Europe: FECRIS, Alexander Dvorkin and Others. The Case of the Applied Sciences Association in Odessa. *The Journal of CESNUR*. 2018, 2(3), 54-65. Str. 55

¹⁹⁰ FAUTRÉ, Willy. Anti-Cult Ideology and FECRIS: Dangers for Religious Freedom. *The Journal of CESNUR*. 2022, 6(3), 3-24. Str. 14.

¹⁹¹ FAUTRÉ, Willy. Anti-Cult Wars in Europe: FECRIS, Alexander Dvorkin and Others. The Case of the Applied Sciences Association in Odessa. Str. 58.

¹⁹² „39. Секта Виссариона - Александр Дворкин“ (online), *YouTube.com*, 2003, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=9rd0crLRXuY>.

¹⁹³ „Секта виссариона - "община единой веры" - "церковь последнего завета“ (online), *pravbeseda.ru*, 1999, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=927>.

¹⁹⁴ Doslovný překlad z: „Все это трагически напоминает Джонстаун и “Небесные врата”. Неужели мы никак не можем научиться на собственных ошибках?“. In: „Секта виссариона - "община единой веры“.

5.2 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rámci rodin

Strana vissarionitů

Je patrný rozdíl v diskutování o tomto tématu z obou stran spektra konfliktu, tedy z řad hnutí a většinové společnosti. Zatímco zástupci většinové společnosti často nemají problém v prezentování svých úvah na toto téma, členové náboženského společenství spíše bývají v rámci těchto debat zdrženlivější. Příčinou toho je dle mého názoru vědomí zástupců komunity, že svými radikálními odchody to jsou spíše oni, kdo rozkol v rodinách zapříčiňují, a proto jim není nikterak příjemné o tomto tématu hovořit. Naopak zástupci většinové společnosti často cítí hořkost k hnutí právě z důvodu odchodu svého bližního a je tak pro ně příhodnější a také přirozenější o této rovině konfliktu mluvit. Pro obě strany jde každopádně často o značně bolestivou záležitost, kterou je z jejich strany téměř nemožné popsat bez silných emočních prožitků.

Složitost se získáváním informací na toto téma se potvrdila i v mém výzkumu. Zatímco někteří dotazovaní byli k tématu odmítaví a raději se k němu nevyjadřovali, jiní mě zase přesvědčovali o tom, že rozkol v rámci rodin v hnutí neprobíhá.¹⁹⁵ „*Lidé zde mají samozřejmě různé těžkosti, ale nepamatují si, že by se některé objevily po příchodu do společenství.*“¹⁹⁶ „*Žena, která zde ztratila svou dceru je pouze ojedinělý případ.*“¹⁹⁷ Je však zapotřebí pracovat s předpokladem, že právě tato rovina konfliktu je mezi vissarionity a většinovou společností opravdu „živá“. Jak již bylo zmíněno, život obklopující společnosti je velmi odlišný od toho, kterým se řídí členové církve Posledního zákona. Navíc k dosažení požadovaného duchovního stádia je možné dojít pouze v rámci života v komunitě, což statisticky znamená celou řadu bolestivých odchodů v rámci jednotlivých rodin. V tomto ohledu mi dává za pravdu dotazovaný Vladimír: „*Ano, k naší lítosti je zde mnoho případů, kdy se rodinní členové a přátelé staví nepřátelsky k těm, kdo uvěřili v učení Vissariona. To vedlo k rozpadu vztahů, a dokonce i k rozvodům, kdy jeden z partnerů dal druhému ultimátum ‚buď já, nebo on‘.*“¹⁹⁸ O podobných situacích se zmínil i respondent, který vystupoval pod jménem Ivan. Ačkoliv původně tvrdil, že o takových

¹⁹⁵ Nelze zde vyloučit eventualitu, že dotazovaný o takových konfliktech skutečně neví. Taková možnost je však podle našeho názoru nepravděpodobná.

¹⁹⁶ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

¹⁹⁷ Kontextem rozhovoru byla jedna známá mediální stížnost ženy, která tvrdila, že jí hnutí připravilo o dceru. Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

¹⁹⁸ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimír. (2022)

situacích neslyšel, později prohlásil, že takovou volbu předkládají svým partnerům jen excesivní egoisté.¹⁹⁹ Dodejme, že Vissarionovo učení dává možnost se v případě rozvodů opětovně oženit (vdát).²⁰⁰

Strana většinové společnosti

V případě většinové společnosti je k dispozici celá řada nešťastných příběhů o rodinných rozpadech. Problematická je zde však věrohodnost jednotlivých výpovědí. Pokud je cílem hnutí vypadat tak, že žádné rodinné rozkoly nezapříčinilo, tak naopak příbuzní těchto věřících se často snaží vissarionity co nejvíce poškodit. Soupis části těchto výpovědí²⁰¹ vypracoval S. A. Maksimov, který skrze svůj článek hnutí kritizuje a za pomoci právě těchto rozhovorů poukazuje na problematická místa v životě zkoumaného společenství.²⁰² Dvě nejnaléhavější z těchto výpovědí zde uvedeme jako důkaz, že zástupci většinové společnosti rovinu tohoto konfliktu, který zvyšuje s vissarionity napětí, skutečně využívají.

„Zničila jsem své štěstí vlastníma rukama, zničila jsem rodinu (skrze připojení k hnutí Posledního zákona). Ztratila jsem manžela, protože nestál o návrat sem. On si myslí, že nemám žádnou budoucnost, pokud zde zůstanu (myšleno mimo společenství). A v komunitě je celá řada dalších rozbitých rodin.“²⁰³

„Vissarionova sekta mi vzala to nejcennější – dceru a vnučku. Zničili mi rodinu, nechali mě samotnou. Připravili mě a mé děti o to, co jsem získala já, má matka a naši příbuzní

¹⁹⁹ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²⁰⁰ *Poslední zákon*, Kniha odkazů, kapitola 41, 23-39.

²⁰¹ Mimo tento článek je možné nalézt taková svěření s podobnými zkušenostmi na mnoha jiných místech. Částečně jim je věnován i film: *Christ Lives in Siberia* [film]. TAMIKSAAR, Arbo. Estonsko/Finsko: Karhle Aho, 2015. Délka 85 min.

²⁰² MAKSIMOV, S. A. «Позови меня в даль светлую» или сказки дядюшки Виссариона. *Миссионерский отдел Московского Патриархата*. 2012, **11**(28), 1-23. Str. 1.

²⁰³ Doslovný překlad z: „Я собственными руками разбила свое счастье, разрушила семью: потеряла мужа, потому что он не хочет возвращаться, считает, что у меня нет будущего, если останусь здесь... А разрушенных семей в общине много.“ In MAKSIMOV, S. A. «Позови меня в даль светлую» или сказки дядюшки Виссариона. Str. 17.

poctivou prací. A co je vůbec nejdůležitější: omámili mou dceru a vnučku natolik, že ani nevědí co dělají. ²⁰⁴

5.3 Konflikt mezi vissarionity a většinovou společností odrážející se v médiích

Strana vissarionitů

V této rovině konfliktu nás bude převážně zajímat, jakým způsobem k médiím přistupují zástupci vissarionitů. Jak již bylo výše zmíněno, média jsou hlavní platformou, skrze kterou většinová společnost prezentuje své názory. Při rozebírání konfliktů jsou pro nás jedním ze zásadních zdrojů, přičemž více či méně reprezentují názory společnosti (nebo je vytváří) a jejich práce se tak odráží v každé z rovin těchto rozporů. V úvodu této práce jsme se ovšem zmínili, že i pro nové náboženské hnutí může být mediální prostředí specifickým nástrojem, jak pracovat s tenzí s okolní společností (ať už jde o její navyšování, či snižování). Náhled vissarionitů na média opět dobře reprezentují odpovědi našich informátorů.

Ze všech diskuzí se zástupci hnutí Posledního zákona vyplývá, že obecně cítí hlubokou nedůvěru k mediálním pracovníkům. Člen vystupující pod jménem Vladimír mi napsal: *„V realitě dnešních dní neexistují nikde žádná média s možností svobody slova. Vše s náboženskou a duchovní tematikou je kontrolováno a slouží určitým zaměřeným směrem“*.²⁰⁵ Nedůvěra ze strany vissarionitů v práci médií ještě narostla po zatčení Vissariona. *„Nejvíce ze všeho jsem byla smutná kvůli lidem, kteří si říkají novináři. Ve skutečnosti to jsou pouze herci a provokatéři. Absolutně o nás lhali.“*²⁰⁶ Podobná rétorika symbolizující hlubokou nedůvěru k práci žurnalistů byla velmi častým motivem všech vedených rovin rozhovorů, přičemž členové hnutí měli častou tendenci se k mediálním „lžím“ vracet, i když se hovořilo o úplně jiných tématech.

²⁰⁴ Doslovný překlad z: „Секта Виссариона отобрала у меня самое дорогое для меня - дочь и внучку, разорила мою семью, оставив меня одинокой, лишила меня и моих детей того, что было нажито мною, моей матерью и моими родственниками честным трудом. И самое главное - одурманила мою дочь и внучку, которые не ведают, что творят...“ In MAKSIMOV, S. A. «Позови меня в даль светлую» или сказки дядюшки Виссариона. Str. 20.

²⁰⁵ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimír. (2022)

²⁰⁶ Kontextem rozhovoru byl popis události zatčení Vissariona a jeho dvou „studentů“ (jeden z nich je otcem Divy). Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

Na druhou stranu si i vissarionité částečně uvědomují, že pro ně média v určitých situacích mohou sehrát i pozitivní roli. „*Pokud by byla skutečně nezávislá a svobodná, pak nám samozřejmě mohou pomoci.*“²⁰⁷ Jak již bylo zmíněno výše, zástupci hnutí se snaží s mediálním prostředím sami pracovat skrze publikování vlastních tiskovin, či zveřejňování videí na portálu *YouTube*. I informátorka, která vystupovala pod jménem Alex považuje podobnou práci za důležitou. „*Nejen, že sledujeme Vissarionova videa na YouTube, ale také se snažíme vlastní audiovizuální obsah vytvářet. V nich odmítáme všechny lži, které publikují federální kanály a média.*“²⁰⁸ Stejně tak i informátor, jenž se pro účely rozhovoru nazval Ivan, se svěřil s plánem vlastní publikační činnosti, přičemž hlavním cílem by měl být přesný popis událostí ze září roku 2020 (tedy zatčení vissarionitů). „*Publikace se bude nazývat ‚Bití dětí‘, nebo ‚Začátek konce‘.*“²⁰⁹

Strana většinové společnosti

Jak jsme se výše zmiňovali, majoritu informací, které v této výzkumné části čerpáme o postojích většinové společnosti, máme právě díky médiím. Ta často reprezentují, nebo dokonce vytváří stanoviska jejich členů směrem k novému náboženskému společenství. Mediální zájem o hnutí prudce narostl po „speciální policejní operaci“, která proběhla v září roku 2020. Téma je čtenářsky zajímavé, a proto o něm své texty publikovala nejen ruská, ale také téměř všechna velká světová média.²¹⁰ Míra tlaku na vissarionity se takovým mediálním zájmem prudce zvyšuje. Tématika Vissarionova

²⁰⁷ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimir. (2022)

²⁰⁸ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

²⁰⁹ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²¹⁰ Článek *The Guardianu* k nalezení zde: „Cult leader who claims to be reincarnation of Jesus arrested in Russia“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/22/cult-leader-vissarion-reincarnation-jesus-arrested-siberia-russia/>. Článek *CBS* k nalezení zde: „Russia arrests "Jesus of Siberia," cult leader claiming to be reincarnation of Christ“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.cbsnews.com/news/sergei-torop-russian-jesus-vissarion-cult-leader-arrested-in-siberia-today/>. Článek *BBC* k nalezení zde: „Sergei Torop: Russian religious sect leader arrested over allegations of harm“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.bbc.com/news/world-europe-54249304>.

zatčení také krátce rezonovala i v českých médiích.²¹¹ V tuzemských člancích se však objevuje celá řada polopravd a zkreslujících, či zjednodušujících informací. Častými kritickými mediálními připomínkami k hnutí je otázka jejich financování, psychologického nátlaku, či stravování dětí. Skutečný tlak z médií se však hnutí dotýká především skrze tu novinářskou práci, která je lokálního ruského charakteru. Ta má největší a přímý vliv na život hnutí, přičemž působení médií světových může působit již pouze jako další vzdálený prvek tohoto pnutí. To dokládá i vyjádření dotazované členky hnutí Alex, která na dotaz, jak se jí osobně dotýká pozornost světových médií, odpověděla následovně: „*osobně jsem o zájmu o nás ze strany Západního světa nevěděla.*“²¹²

Míra mediálního tlaku se po zatčení Vissariona a jeho žáků prudce navýšila a poté, co byly při policejní razii nalezeny sexuální hračky, zbraně a flašky od alkoholu, se nedůvěra společnosti ještě znásobila. Tyto objevené subjekty vytváří otázky, které média předávají svým odběratelům. Ačkoliv jsou sexuální hračky pro často konzervativní obklopující ruskou společnost sice pobuřující, neodporují Vissarionovu učení, které je v sexuálních otázkách velmi liberální. Problematicky však působí řada nalezených zbraní. Jak již bylo výše zmíněno, podstatný profil hnutí tvoří důraz na jeho nenásilnost. I přes jeho teologicky připisovanou mírumilovnost a vztah s přírodou, je však zabití zvířete v extrémních případech povoleno.²¹³ A právě jako prostředek k vlastní obraně před divokou zvěří tyto nalezené zbraně členové hnutí vysvětlují. „*Všechny dohledané zbraně a náboje jsou legální. Pořád žijeme v tajze. Je zde v okolí mnoho medvědů, vlků a dalších nebezpečných zvířat.*“²¹⁴ Media si stejně tak povšimla množství nalezených prázdných lahví od alkoholu. Jeho konzumace sice v Rusku nikterak zákoně omezena není, nicméně jak již bylo zmíněno výše, pro vissarionity je jeho požití nepřípustné. Zevnitř hnutí mi byla přítomnost lahví vysvětlena následovně: „*prázdné lahve byly sbírané po dobu patnácti let pro projekt se sklem od lahví od vína.*“²¹⁵ V tuto chvíli není důležité nalézt, kde přesně leží pravda. Její odhalení není cílem této diplomové práce. Zásadní je ale zdůraznit, že nalezené objekty daly šanci médiím silně zvýšit tlak na hnutí vissarionitů.

²¹¹ Například zde: „Ježíš ze Sibíře souvěrcům zakazoval peníze i jíst maso. Ted' ho zatkla policie“ (online), *zpravy.aktualne.cz*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rus-tvrdi-ze-je-reinkarnace-jezise-do-zatceni-na-sibiri-vedl/r~1488380cff2e11ea8b230cc47ab5f122/>.

²¹² Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

²¹³ *Poslední zákon*, Kniha přikázání, 5.

²¹⁴ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

²¹⁵ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

Jak lze vidět výše a jak jsme zde již zmiňovali, tak konflikt v rovině médií svým způsobem odráží všechny ostatní úrovně napětí mezi novým náboženským hnutím a většinovou společností. Stejně tak i v rámci námi zkoumaného společenství vissarionitů ruská i další světová média zhodnocují a do jisté míry i přispívají k vytváření jiných rovin vzájemných tenzí. Konflikt na úrovni médií je tak specifickým typem napětí mezi hnutím a okolní společností, přičemž se jedinečným způsobem pohybuje po všech jeho úrovních.

5.4 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině odpadlíků

Strana vissarionitů

Konflikt v rovině odpadlíků se hluboce dotýká i vissarionitů. Ti, stejně jako jiná nová náboženská hnutí, obzvláště bolestivě vnímají spojení apostatů s médii, díky kterým své negativní zkušenosti mohou předat společnosti. V žádném z vedených rozhovorů s informátory, ani v žádném oficiálním spisu společenství, se mi však nepodařilo zjistit jakýkoliv a priori negativní vztah k těmto odchozím. Učení církve Posledního zákona si zakládá na dobrovolnosti příchodu i odchodu jejích členů. „*Můžete věřit učení, nebo nemusíte, můžete jíst maso, nebo nemusíte, můžete užívat léky, nebo nemusíte. Vše je založené na dobrovolné bázi.*“²¹⁶ Nicméně i přes zdánlivě velmi otevřený a liberální přístup k apostatům se většina mnou dotazovaných respondentů přiznala k bolestivě vnímaným odchodům svých blízkých. Opuštění nauky, která kdysi obě strany spojovala, často vede k přetrhání vzájemných kontaktů. Takovou zkušenost měl i vissarionita vystupující pod jménem Ivan. Do hnutí vstoupil v podobné době jako jeho budoucí kamarád Denis (okolo roku 1996). Společně se podíleli na stavbě chrámu a žili v harmonii s přírodou a s jejich „učitelem“ Vissarionem. Po nějaké době se však dle Ivana Denisův duch zlomil, což vyústilo v jeho odchod z hnutí. „*Denis odešel a ze všech těžkostí vinil ‚Učitele‘, načež silně propadl alkoholu. Z alkoholové závislosti se však vyléčil, a dokonce si našel i ženu. Rozhodl se ovšem se mnou přerušit jakýkoliv kontakt. Ten, který byl kdysi mým bratrem, se kterým jsme kdysi kráčeli bok po boku, mě zablokoval natolik, že už mu nemůžu napsat ani zavolat.*“²¹⁷

O podobných příbězích jsme se dověděli i od dalších respondentů. Z rozhovorů jsme zjistili, že odchody z hnutí často probíhají v masovějších vlnách, které souvisí například s nenaplněnými mileniálními očekáváními, či sociopolitickými událostmi. Podle

²¹⁶ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

²¹⁷ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

určitých náznaků další vlna odchodů zasáhla vissarionity v kontextu současné války, které rozpoutalo Rusko na Ukrajině. Členka hnutí, která se pro účely rozhovoru nazvala Diva, k problematice dodala: „*Jsem smutná, protože zrovna nedávno, jakmile začala válka, tak do Evropy odešla moje dobrá kamarádka.*“²¹⁸ Díky informacím našich primárních zdrojů zde můžeme shrnout, že na odchody z hnutí reagují vissarionité spíše zklamáním než jinými vyhocenějšími způsoby. Dodejme, že silnější, například násilnější reakce by se navíc neslučovaly s naukou církve Posledního zákona.

Strana většinové společnosti

Svědectví apostatu Vissarionova učení je pro většinovou společnost další z příležitostí, jak zvýšit míru napětí mezi oběma subjekty. Špatným zkušenostem odpadlíků většinou společnost připisuje nezvratnou důležitost a ultimativní pravdivost, přičemž si neuvědomuje, že takový apostata je veden určitými vlastními motivacemi. Na následujících řádcích uvedeme dvě svědectví, která se v nedávné době objevila v médiích od odpadlíků církve Posledního zákona. První zkušenost s hnutím, kterou zde budeme prezentovat, je poměrně pozitivní. Druhou bychom naopak mohli označit za silně znepokojující. K oběma výpovědím by se podle našeho názoru mělo přistupovat se stejnou vážností.

První z prezentovaných svědectví bylo publikováno velmi krátce po Vissarionově zatčení.²¹⁹ Dotazovaný Alexander, který hnutí opustil v osmnácti letech kvůli studiu, k němu necítí jakoukoliv zášť. V nejdůležitější části textu uvádí svoje přesvědčení o správnosti jednání tohoto společenství.

*„Jsem si jistý tím, že zde neproběhly žádné ilegální aktivity, které by byly znakem sekty. (...) Je možné že se něco špatného stalo mimo město Slunce, tedy v některé z dalších osad, kde se místní obyvatelé mezi sebou překvapivě často hádají. Jsou zde konflikty, ale ty se všichni společně snaží vyřešit.“*²²⁰

²¹⁸ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

²¹⁹ Celé je dostupné zde: „Идеальная демократия и вино после родов: откровения бывшего члена секты Виссариона“ (online), vm.ru/, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://vm.ru/society/829438-idealnaya-demokratiya-i-vino-posle-rodov-otkroveniya-byvshego-chlena-sekty-vissariona/>.

²²⁰ Doslovný překlad z: „Я уверен только в том, что никаких противозаконных действий, которые могут являться чертами секты, там не было. (...) Может, что-то плохое произошло не в городе

Druhé svědectví pochází od bývalé členky vissarionitů Marie Karpinské.²²¹ Ta hnutí, a především její lídry, včetně samotného Vissariona, kritizuje za celou řadu těžkých morálních i právních prohřešků. Uvádí, že členové společenství přijdou u vissarionitů téměř o všechny peníze. Ona sama kvůli společenství prodala svůj byt, přičemž mu darovala všechen finanční zisk. Samotného Vissariona kritizuje za jeho bezohlednost a krutost vůči svým následovníkům. Velmi závažné obvinění poté obsahuje podezření z napojení vůdce hnutí na místní minusinskou mafii a politiky řídící Krasnojarský kraj. Jako důkaz Marie Karpinská považuje fakt, že se celým případem zatčení Vissariona nezabývá Krasnojarský kraj, ale Moskva. Ta nejzávažnější obvinění z násilných činů si na následujících řádcích dovolím ocitovat.

„Рáда bych zde уведла seznam hrůзных фактů. Запрвэ, был zde дипломат, который зачал сбíрат материалы о Vissarionově сектэ, причэмз се му подаřило зискат целу řаду компромитующích информаций. Řekl Vissarionovi, že о том промлуví ve стáтнй Dumě. Brzy nato был терčem покusu о атентáт. Покusили се ho застрэлит в хотелу, але он се зровна неначázел ve svém покoји а была так зранэна ‚pouze‘ служэбнá. Нásледнэ, в роце 1995, земřел бэhem аутонеходы а всечна шпина на Vissariona была зтрacена. Мэла јсем такэ прїтеле Jurise з Rigy. Једноу ми řekl, že ví řаду špatných věcí на Vissariona а že by једноу rád vystoupил s тэмито информაცი о безпрáвй в комунитэ на veřejности. Нásледнэ был налeзeн утопенý в рeчe. (...) Поздэји в Petropavlovce жила жeна з Чїны, Tanya. Мэла вeлми прятeлскý вztah с Vissarionem, который у нй чáсто побýвал. Једного dne се му одвázила položit nepрїјемную отáзку а о мэсйц поздэји была тато млadá жeна (было јй kolem тřicети пэти лет) налeзeнá мртвá. Brzy nato земřел и јeјй манжeл.“²²²

Солнца, а в одном из других поселений, жители которых, как ни странно, нередко ссорятся между собой. Случаются конфликты, которые потом все вместе стараются решать.“ „Идеальная демократия и вино после родов: откровения бывшего члена секты Виссариона“ (online), vm.ru/, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://vm.ru/society/829438-idealnaya-demokratiya-i-vino-posle-rodov-otkroveniya-byvshego-chlena-sekty-vissariona/>.

²²¹ Celý její příběh je dostupný zde: „История секты Виссариона достойна фильма ужасов“ (online), interfax-religion.ru, 2020, cit. 2022, dostupné online na <https://interfax-religion.ru/?act=interview&div=525/>.

²²² Doslovný překlad z: „Я хочу перечислить страшные факты. Во-первых, был депутат, он приехал в секту Виссариона, стал собирать материалы и нашел уже огромное количество компромата. Он сказал Виссариону, что выступит в Госдуме с этим. Вскоре в гостинице на него случилось покушение, стреляли, но его не было в номере, и поранили горничную. А затем, в 1995 году, он

5.5. Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině občanské komunity

Strana vissarionitů

V rámci tohoto konfliktu jsou k dostání informace velmi podobného typu z obou stran, tedy od zástupců vissarionitů i většinové společnosti. Oba pohledy se shodují na tom, že při stěhování komunity v roce 1996 do oblasti v okolí jezera Tiberkul probíhala celá řada ať už více, či méně vyhrcořenějších konfliktů. Původně zde zejména ve vesnici Petropavlovka bydlelo několik desítek až stovek místních, kteří byli povětšinou náboženským vyznáním starověrci.²²³ „Z počátku k nám byli starověrci nedůvěřiví. Postupem času si však uvědomili, že nepřicházíme, abychom někoho zotročovali, vyháněli, či těžili zlato. Nakonec se nám stali bližními a začali nám věřit.“²²⁴ Vissarionita Vladimir přidal další detaily: „Do roku 2000 byl přístup místních komplexní. Byli zde případy fyzického násilí, výhružek, krádeží, a dokonce zde byl i pokus o zabití.“²²⁵ Všichni dotazovaní členové náboženského hnutí se však shodnou na tom, že dnešní přístup místních k nim je zcela odlišný. Vissarionité dnes již dokonce hovoří o přátelských vztazích. „Místní si brzy uvědomili, že jsme normální lidé“.²²⁶ Nejdelší konverzaci o tomto tématu jsme vedli s informátorem Ivanem, který původní přesun komunity zažil osobně. I jeho výpověď však vedla k tomu, že přes počáteční vzájemnou nedůvěru se postupem času vztahy udobřily. „Místní změnili svůj původní přístup. Důvěra překonala strach. A místní dívky se začínaly zamilovávat do našich chlapců a začali tak spolu tvořit nové spojené rodiny.“²²⁷

погиб в автокатастрофе, и весь компромат был утерян. Был у меня друг Юрис из Риги, он сказал, что знает очень много плохого про Виссариона и хотел бы рассказать про беспредел в общине. Потом его нашли утонувшим в реке. (...) Была Таня, китайка, она жила в Петропавловке и очень дружила с Виссарионом, он у нее часто останавливался. Она осмелилась задать ему неудобный вопрос, и через месяц молодая женщина лет 35 вдруг умерла, а вскоре и муж ее умер.“ История секты Виссариона достойна фильма ужасов“ (online), *interfax-religion.ru*, 2020, cit. 2022, dostupné online na <https://interfax-religion.ru/?act=interview&div=525/>.

²²³ Odštěpené náboženské hnutí od pravoslavné církve, které se také nazývá staroobřadníci či rozkolníci.

²²⁴ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²²⁵ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimir. (2022)

²²⁶ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

²²⁷ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

Strana většinové společnosti

Stejně tak ze strany většinové společnosti, jejichž informace většinou čerpáme z médií, se dovíme velmi podobný typ informací, ačkoliv většinou s o něco ostřejší rétorikou. Článek publikovaný ještě v roce 2000²²⁸ hovoří o nedůvěřivé až nepřátelské atmosféře ze strany místních směrem k nově příchozím. Nicméně články publikované v posledních letech dávají za pravdu informacím, které nám zde poskytli samotní vissarionité. Tedy, že místní si na ně zvykli a udržují s nimi dobré vztahy. Dnes již lze dokonce hovořit o vzájemné potřebě. „*Pokud by zde tito lidé nebyli, tak by naše vesnice zanikla. Už by neexistoval žádný Zharovsk. V Cheremshance by žilo tři sta lidí a dnes jich tam je tisíc.*“²²⁹ Z informací, které jsou k dispozici z obou stran konfliktu je tak patrné, že po problematických událostech devadesátých let, kdy se mezi starousedlíky stěhovalo nové, z pohledu místních heretické hnutí, nastalo v rámci tohoto konfliktu období relativního klidu.

5.6 Konflikt vissarionitů a většinové společnosti v rovině státních úřadů

Tato rovina konfliktu zcela zásadním způsobem navýšila napětí mezi hnutím Posledního zákona a většinovou společností. K jejímu naprostému vyhocení došlo při zásahu ruské Federální státní bezpečnosti (FSB) v rámci tzv. „speciální operace“. Při této vojenské akci byla provedena řada razíí v centru vissarionitské komunity v okolí jezera Tiberkul. Vrcholem operace bylo zatčení „učitele“ Vissariona a jeho dvou „žáků“ Vadima Redkina a Vladimira Vedernikova. Události ze dne 22. září 2020 se pokusím na následujících řádcích co nejobjektivněji popsat za pomoci nezávislých zdrojů.²³⁰ Poté si konflikt přiblížíme z perspektivy obou stran jeho účastníků se zvláštním důrazem na osobní zkušenost členů hnutí, kteří tuto operaci přímo zažili.

²²⁸ K dosažení je na této adrese: „РОССИЙСКОГО ЛЖЕХРИСТА ФИНАНСИРУЮТ ИЗ США“ (online), *ruskline.ru*, 2000, cit. červenec 2022, dostupné online na https://ruskline.ru/monitoring_smi/2000/01/08/rossijskogo_lzhehrista_finansiruyut_iz_ssha/.

²²⁹ Doslovný překlad z: „*Если бы не было этих людей, деревня бы наша уже все. Жаровска бы не было вообще. В Черемшанке осталось бы человек триста, а сейчас тысяча.*“ „Почему власти позволили долгое существование тоталитарной секты Виссарiona?“ (online), *19rus.info*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://19rus.info/index.php/obshchestvo/item/138123-pochemu-vlasti-pozvolili-dolgoe-sushchestvovanie-totalitarnoj-sekty-vissariona/>.

²³⁰ Tím jsou myšleny například nezávislá média, či práce akademiků.

Z počátku zmiňme, že razie na hnutí ze strany FSB zapadá do kontextu dlouhodobějšího chování ruských státních bezpečnostních složek k menším religiózním hnutím. Již výše jsme se zmínili o silně restriktivním chování například k svědkům Jehovovým. V rámci kontextů zatýkání je však ještě příhodnější zmínit uvěznění několika členů hnutí „boha Kuziho“, z nichž byl jejich vůdce, Jurij Zuckerman, odsouzen k šesti letům odnětí svobody. Tento soudní výrok byl vynesen jen měsíc před událostmi v osadách vissarionitů.²³¹ Kromě tohoto kontextu je také nutné uvést, že církve Posledního zákona byla po celou dobu své existence, i přes zdánlivý klid, pod větším, či menším podezřením ze strany ruských úřadů.²³²

Dne 22. září toto dlouhodobé podezření, zvýšená přísnost ruských zákonů a také další zájmy ruské společnosti vyústily ve vojenskou „speciální operaci“ na území vissarionitů. Z rána tohoto dne se do centrálních částí osad (k tzv. „Hoře“) vydalo na 50 ozbrojených aut, 10 vojenských autobusů a několik armádních helikoptér. Množství vojenské techniky, která byla na zatýkání a razie použita, naznačuje předpoklad ruských úřadů o ozbrojené obraně ze strany členů hnutí. Zatčení Toropa, Redkina a Vedernikova však proběhla v relativním poklidu a k žádnému ozbrojenému konfliktu podle dostupných informací nedošlo. Zatčené měla čekat dvouměsíční vazba, ale budou to již dva roky, co stále uvěznění čekají na svůj plnomocný rozsudek. Obžalovaní by měli být souzeni za trestné činy, jež jsou popsány v článku 239, paragrafu „a“ a „b“ a také v článku 111 ruského zákona týkající se vytváření náboženských asociací, které jsou propojené s násilím a ubližují na zdraví dvěma či více osobám. Zástupci státu také vyšetřují hnutí kvůli obsahu jejich nauky. Expertní posudek by měl potvrzovat, že součástí věrouky církve Posledního zákona jsou doporučení omezující právo na život, právo na svobodu, nedotknutelnost jedince, svobodu vědomí, právo na ochranu rodiny, omezení mateřství, dětí a vzdělání. Významným problémem dle tohoto posudku, který je v kontextu „speciální operace“ v mediálním prostředí často zmiňován, je bránění v právu na ochranu zdraví a lékařskou pomoc.²³³

²³¹ „Один из лидеров секты "бога Кузи" получил шесть лет за мошенничество“ (online), *interfax.ru*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na <http://www.interfax.ru/russia/722097/>.

²³² To zmiňuje mimo jiné Grigorieva zde: GRIGORIEVA, L. I. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Str. 76.

²³³ To je zmíněno například zde: „Прокуратура направила в суд иск о ликвидации Церкви последнего завета“ (online), *tass.ru*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na

Strana vissarionitů

Ke správnému pochopení této roviny konfliktu nám zde opět nejvíce pomohou informace od samotných členů hnutí. Především ty, které nám dali k dispozici informátoři vystupující pod jmény Diva, Ivan a Vadimír, kteří byli u konfliktu z různých pozic přítomni. Diva je obyvatelkou centra komunity, tedy „Příbytku úsvitu“. Ačkoliv shodou náhod nepřespávala toho dne doma, nýbrž ve chvílích zatýkání přebývala u své kamarádky v nedaleké vesnici, tak se jí „speciální operace“ dotýká z dotázaných nejosobněji, protože jedním z uvězněných je i její otec. Další dotazovaný vissarionita Vladimir bydlí v osadách v okolí jezera Tiberkul a razii popsal z pohledu odtud. Ivan byl v těchto dnech ve vissarionitské komunitě na návštěvě. V den nájezdu FSB z ní měl však odjíždět, k čemuž nakonec v důsledků vojenských aktivit nedošlo.

Diva

„To ráno jsem byla v sousední vesnici. Probudil mě telefonát od babičky, která mi řekla, že směřem k nám se blíží vojáci. V tu chvíli jsem se rozhodla zavolat svým rodičům a bratrovi, ale nikdo z nich neměl zapnutý telefon. Až do večera jsme neměli žádnou možnost telefonického spojení. Nikdo nerozuměl tomu, co se vlastně děje. Nechtěla jsem jít domů, bála jsem se. Večer jsem tam však nakonec šla. Dům byl obklíčený lidmi se zbraněmi a vycvičenými psi. Všechno vypadalo tak vážně, že jsem se rozhodla otočit a jít jiným směrem. Až poté, co jsem se se dostala domů, jsem zjistila, co se skutečně stalo, tedy že zatkli mého otce. Myslela jsem si ale, že jeho uvěznění nebude dlouhé.

O tom, co se přesně stalo mi poté říkala moje matka a bratr. Celá divize vojáků brzy ráno vpadla do našeho domu. Okamžitě „sebrali“ mého otce a začali hledat materiály. Zvláštní je, že vojáci s sebou neměli žádné další svědky, většinou se to tak totiž dělává. Poté co odešli jsme uklízeli nepořádek celý týden. Zjistili jsme, že nám vzali všechny dokumenty, počítače a USB disky. O otce jsem takový strach neměla, věděla jsem, že bude v pořádku. Problémem ale bylo, že vyšetřovatelé na nás museli něco najít, a proto použili sílu. Otec byl mučen v zimě 2021. V tu dobu zmizel asi na měsíc, aniž by se nám jakkoliv ozval. V těchto dnech jsme o něj měli opravdový strach. Když nám konečně poslal zprávu, tak popisoval, že na něj vyšetřovatelé tlačí psychologicky i fyzicky. Po této

informaci jsme se dozvěděli o celé řadě dalších nepříjemných situacích. Nicméně dnes už za ním mohou chodit právníci a vše je už lepší.“²³⁴

Vladimir

„Tato operace zahrnovala tři elitní helikoptéry speciálních jednotek, které přistály přímo v centru ‚Příbytku úsvitu‘, mnoho vyšetřovatelů, padesát vojenských vozů a auta se zdravotní pomocí. Pravděpodobně organizátoři této akce očekávali těžkou přestřelku rozměrů skutečné vojenské akce.

Učitel a dva jeho studenti byli naloženi do helikoptér a přemístěni do vazby v Novosibirsku (až po nějaké době byli na několik měsíců převezeni do Moskvy na psychiatrické testy). V Slunečném městě²³⁵ vojáci vykonali celou řadu prohlídek domů. Zabavovali počítače, knihy, USB disky a další. Ještě toho dne proběhl expresní soud, který vinil Učitele a studenty z podvodu. Jeho důsledkem byla možnost ponechat obžalované ve vazbě. Vyšetřovatelé také několik následujících měsíců nadále pokračovali v hledání po dokumentech jak v ‚Příbytku úsvitu‘, tak i v okolních vesnicích. Vissarion a jeho dva studenti, Vadim Redkin a Vladimir Vedernikov, jsou nadále drženi ve vazbě v Novosibirsku“.²³⁶

Ivan

„V den operace speciálních vojenských sil jsem odjel ke kamarádovi do vesnice Gulyaevka. Zde jsem si chtěl zabalit věci před odletem zpět domů. Samotný útok jsem zaslechl v noci v Gulyavce. Probudily mě zvuky helikoptér letících nad řekou. Myslel jsem si, že jsou to jen hlučná auta, nakonec jsem ale zjistil, že jde skutečně o helikoptéry. Dále jsem zahlédl kolony aut mířících směrem na Zharovsk a ‚Příbytek úsvitu‘. Snažil jsem se zkontaktovat přítele, se kterým jsem v ‚Příbytku úsvitu‘ několik let žil, ale nedozvonil jsem se. Rádio a telefony nefungovaly, všechen kontakt byl rušen vojenskými speciálními silami. Moje srdce bylo ustarané, toužil jsem po návratu ke svým bližním, zjistit, co se stalo a zároveň pomoci. Ráno jsme s kamarádem jeli autem do Zharovsku, abychom se následně odtud vydali do ‚Příbytku úsvitu‘. Příjezd do této vesnice byl však zablokován lidmi v uniformách FSB, kteří drželi automatické zbraně. Bylo nám řečeno, že dál jet nemůžeme, protože zde probíhá speciální operace. Při návratu zpět do Gulyavky jsme viděli stovky aut

²³⁴ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

²³⁵ Jedna z možností, jak vissarionité nazývají své osady.

²³⁶ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimir. (2022)

směřujících k ‚Příbytku úsvitu‘. Měli jsme pocit, že začala opravdová válka! O chvíli později nad námi přeletěly bojové helikoptéry. Až po návratu jsme zjistili, co se skutečně stalo. Byl zatčen Učitel spolu s Vadimem Redkinem a Vladimírem Vedernikovem (který byl následně opakovaně mučen jednotkami FSB).

Když jsem se vrátil do Moskvy, onemocněl jsem covidem. Dlouho jsem se z této nemoci uzdravoval. Jakmile se mi to ale povedlo, tak jsem se začal okamžitě snažit o aktivní pomoc Učiteli a jeho žákům. Proběhlo mnoho setkání s aktivisty a bojovníky za lidská práva. Snažil jsem se, co to šlo. Dne 24. září 2022 jsme s kamarádem přecházeli silnici v moskevském regionu přesně podle pravidel, tedy přes přechod. Z ničeho nic se přičítalo auto, které ani jeden z nás předtím neviděl. Podotýkám, že jsme nepožili žádný alkohol. Auto nás srazilo. Málem jsem na důsledky srážky zemřel. Diagnostikovali mi frakturu lebky, devět zlomených žeber a dislokovanou levou plíci.

Byl jsem odvezen do nemocnice v Moskvě, kde jsem v kómatu strávil šestnáct dní. Stále se mi nepodařilo z tohoto úrazu zcela dostat, doktoři říkají, že to potrvá dlouho. Nedostal jsem od státu skoro žádnou podporu, přičemž mě zařadili do třetí úrovně pracovní neschopnosti. Nemám peníze, ani práci. A ten, který nás srazil byl přitom omilostněn. Dostal podmínku na dva roky a tříletý zákaz řízení auta. Tohle není normální.“²³⁷

Výpovědi vissarionitů o operaci FSB nesou několik následujících společných znaků.

- 1) Faktické výpovědi o aktivitě vojenských složek si až na drobné odchylky neodporují.²³⁸ Všichni respondenti zdůraznili mohutnost vojenské síly, která na ně byla použita. S obzvláště velkým důrazem byla zmiňována přítomnost vojenských helikoptér.
- 2) Ze všech výpovědí dotazovaných vissarionitů je patrné, že vojenská operace byla pro komunitu doslova šokující. Šlo o překvapivou a před vissarionity dobře ukrytou akci.
- 3) Zvláštního zdůraznění se ve všech výpovědích dostala zmínka o výpadku signálu, který ve svůj prospěch zapříčinila FSB. Přerušení možnosti komunikace vissarionity ponechalo ve stavu značného zmatení.

²³⁷ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²³⁸ Ivan například hovoří o stovkách vojenských aut, ale Vladimír jich zmiňuje něco okolo padesáti.

- 4) Nikdo z dotazovaných vissarionitů neztratil o jejich vůdce a další dva zatčené zájem ani po vojenské operaci. Dva z nich se podle svých slov snažili o aktivní pomoc.
- 5) Všichni dotazovaní jsou rozhořčeni útokem vojáků FSB a nepovažují ho za oprávněný.

Odůvodnění operace ze strany členů hnutí Posledního zákon

Na závěr této části se ještě v krátkosti zastavme u výše zmíněného posledního, tedy pátého bodu spojujícího odpovědi dotazovaných vissarionitů. Nejen, že členové hnutí nepovažují operaci za adekvátní, ale zároveň v jejím pozadí vnímají zájmy mocenských elit, které nemají s náboženstvím nic společného. Shrňme si, jaké důvody dle vissarionitů mohly vést k této vojenské operaci.

- 1) Nejčastěji byl zmiňován rozpor s těžaři zlata. *„Konflikt s těžaři začal již před dvěma roky. Zlato bylo objeveno v řece Kazyr. Chemikálie a další látky, které jsou ve snaze o zisk zlata vypouštěny do vody jsou nebezpečné. Naši tak začali sepisovat petici lokálním enviromentálním autoritám, což vedlo k tomu, že došlo k dočasnému zastavení těžby.“* Další problémy tohoto typu se však naskytly zanedlouho znovu. *„Šest měsíců před vojenskou operací se nám povedlo dosáhnout na zákaz pro velké firmy, aby nám nezničily naši zemi, neznečistily přírodu, vzduch a řeku. Podepsali jsme celou řadu petic a dokumentů, což vyústilo v zákaz těžby zdejšího zlata. Jenže jde zde o mnoho peněz a zdrojů. Nakonec i pro stát je výhodné, aby se zde těžilo. Domnívají se, že po zničení komunity zde budou moci kopat do země, jak se jim zlíbí.“*²³⁹ Někteří vissarionité se tedy domnívají, že operace FSB měla dopomoci k urychlenému rozpadu komunity s cílem zisku pozemků, na kterých se nachází úložiště zlata.
- 2) Jiným ze zmíněných možných odůvodnění vojenské operace je spor s lokálním podnikatelem, který staví domy. *„Tento podnikatel viděl náš způsob stavby našich domů ze dřeva. Naše umění vnímal jako konkurenci k jeho práci a požadoval, abychom buď my pracovali pro něj, nebo abychom mu zcela ustoupili.“*²⁴⁰

²³⁹ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Alex. (2020 - 2022)

²⁴⁰ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Vladimír. (2022)

- 3) Posledním několikrát zmíněným důvodem je snaha ruského státu o omezení myšlení členů církve Posledního zákona, které by pro něj mělo být ohrožující. „*Vissarionité jsou komunita lidí, která dosáhla naprosté autonomie a nezávislosti na systému. (...) Analytici FSB to všechno zpozorovali jako hrozbu pro hodnotový systém, kterému jsou poslušní sluhové. A co to znamená? Hrozbu národní bezpečnosti!*“²⁴¹

Z výše zmíněného je patrné, že členové hnutí se snaží vysvětlit zatčení Vissariona jinými než teologickými způsoby. Několikrát však zmínili přesvědčení o opětovné chybě lidstva a o snaze o druhé křížování Krista, což zvyšuje míru jejich vnitřního napětí. O dalších důsledcích pro obě strany tohoto konfliktu se zmíníme níže.

Strana většinové společnosti

Pohled většinové společnosti na „speciální operaci“ je v této rovině konfliktu pohledem státu. Ten již z výše uvedeného textu známe. Jak již tedy bylo zmíněno, vissarionité jsou z jeho strany podezírání z celé řady nelegálních aktivit. Toto podezření vyvrcholilo ve zmiňovanou operaci jednotek FSB. Důležitým vodítkem ke zvýšení podezření ze strany státních úřadů byla událost, která se měla odehrát nedlouho před zmiňovaným 22. zářím. „*Vyšetřování Toropa bylo zahájeno na základě smrti dítěte, jehož rodičům Vissarion zakázal vyhledat lékařskou pomoc.*“²⁴² O takové tragické události se žádný z dotazovaných vissarionitů nikterak nezmiňoval.

5.7 Konflikt vissarionitů s etablovanými institucemi

Strana vissarionitů

V této práci jsme již několikrát zmínili, že jednotlivé konflikty nelze vnímat izolovaně, tedy že mají prolínající se povahu. Stejně tak i předposlední konflikt z koncepce Zdeňka Vojtíška, ten mezi hnutím a etablovanými institucemi, úzce souvisí s dalšími jeho rovinami. Byl to právě rezervovaný přístup církve Posledního zákona k lékařské a psychoterapeutické péči, jenž po celou dobu existence tohoto hnutí udržoval mezi jím a většinovou společností vysokou míru napětí. Jak jsme zmínili výše, bylo to právě odmítání

²⁴¹ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²⁴² MATVEYCHEV, O.A. Тоталитарные секты в контексте актуальных политических процессов. *Ortodoksiya*. 2021, 1(1), 92-110.

lékařské péče, které většinové společnosti posloužilo jako jedno ze zásadních odůvodnění k operaci jednotek FSB.

O důvodech skepse členů hnutí k lékařské a psychologické péči se dočteme na několika místech v knize *Poslední zákon*. Zmínky o nedůvěře k práci psychologů a psychiatrů například nalezneme v následující pasáži. „*Pokud vám psychologové dávají taková doporučení (...), tak je očividné, že si myslí, že životní prioritou toho, kdo ho poslouchá, musí být osobní prospěch. Taková doporučení mohou být skutečně přijatelná jen pro plnohodnotné egoisty.*“²⁴³ Stejná míra negativního přístupu k těmto institucím byla patrná i z vyjádření dotazovaných vissarionitů. „*Pseudointelligence moderní civilizace je odsouzena ke zkáze.*“²⁴⁴ Nikterak vysoké míře se z jejich strany netěší ani systémový vzdělávací systém. Vissarionité mají vlastní vzdělávací zařízení, přičemž větší část z nich prochází výukou zde, tedy mimo výraznější kontrolu státu. Takovým způsobem byla vychována i Diva. „*Já sama za sebe nechci studovat ve státním edukačním systému. Hlavní prioritou mého života totiž je, abych se stala dobrým člověkem, dobrou matkou a abych žila v harmonii s přírodou. V našich osadách není nutné vydělávat peníze, proto nechci být nijak závislá na systému.*“²⁴⁵

Strana většinové společnosti

Již výše jsme uvedli, že je to právě silně rezervovaný postoj hnutí směrem k etablovaným institucím, který na většinovou společnost působí velmi provokativně a radikálně zvyšuje míru vzájemného napětí. Především téma nutnosti zpřístupnění lékařské péče směrem k dětem ve většinové společnosti často rezonuje. Vissarionité jí však odmítají z teologických důvodů, protože pojmají nemoc jako trest za neschopnost člověka žít v harmonii s přírodou, a proto nepovažují za adekvátní reakci jí řešit vyhledáním lékařských zařízení. Takové důvody však společnost považuje za nepostačující. Vysoká míra obav a vzájemného napětí roste obzvláště ve chvílích úmrtí v hnutí, které společnost často přisuzuje právě nedostatečné dostupnosti lékařské péče. Takový případ se společenství dotkl několik let po přesunu do oblasti okolí jezera Tiberkul, kdy jej zasáhla

²⁴³ Doslovný překlad z: „Если названный психолог даёт в приведённом вопросе рекомендацию, значит, он однозначно полагает, что для слушающего основным жизненным приоритетом всегда является беспокойство только о личном благосостоянии. Такую рекомендацию с готовностью может воспринять только полноценный эгоист.“ *Poslední zákon*, Vyprávění od Vadima, část 30, kapitola 26, 4.

²⁴⁴ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²⁴⁵ Z osobní diskuse s členkou vissarionitů, která vystupovala pod jménem Diva. (2022)

smrt teprve čtyřletého člena, jehož pitva následně odhalila oboustranný zápal plic, který mohl být léčen v případě dostatečné medicínské pomoci.²⁴⁶ Pochopení společnost často nemá ani k domácí praktikovaným porodům do vody, které členové hnutí upřednostňují.²⁴⁷ Podobnou míru nedůvěry ve společnosti vzbuzují i postoje hnutí k psychoterapeutickým a edukačním institucím.

5.8 Odras konfliktu mezi vissarionity a většinové společnosti do právního řádu

Strana vissarionitů i většinové společnosti

Tato rovina konfliktu je u nových náboženských hnutí poměrně výjimečná. V případě námi zkoumaného společenství nebyl konflikt do právního řádu nikterak přenesen. Zdůrazněme však, že ruské orgány již skrze výše zmíněný zákon Jarové mají velmi širokosáhlou možnost zasahovat do života nových náboženských hnutí, a proto ani není takového zpřísněného zákona zapotřebí. „*Chápu zákon Jarové jako pokus státu o plnou kontrolu nad jakýmikoliv domnělými ilegálními aktivitami občanů žijících v této zemi. Je to snaha o plnou kontrolu způsobu přemyšlení a jednání.*“²⁴⁸

²⁴⁶ GRIGORIEVA, L. I. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Str. 81.

²⁴⁷ GRIGORIEVA, L. I. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Str. 84.

²⁴⁸ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

6. Návrh nového konfliktu – spor s jinými náboženskými hnutími

Na následujících řádcích se pokusíme v krátkosti navrhnout jednu doplňující míru konfliktu, která se týká církve Posledního zákona a je podle našeho názoru aplikovatelná i v rámci jiných nových náboženských společenství. Ještě předtím bychom zde však rádi opětovně zdůraznili, že jednotlivé konflikty jsou značně rámcové, přičemž je nelze uzavřít do jednoho plausibilního teoretického závěru, který by byl použitelný na všechna hnutí zcela rovnoměrně. Již zde bylo zmíněno, že zatímco se jedna rovina konfliktu některého z nových náboženských hnutí může dotýkat velmi intenzivně, jiné nové náboženské společenství ho zažívat nemusí vůbec. Jednotlivé roviny konfliktů se také vzájemně prolínají. Kupříkladu odraz napětí v rovině mediálního prostředí se ve velké většině případů přirozeně dotýká i dalších jeho úrovní, což bylo velmi dobře zpozorovatelné i na námi uváděném hnutí Posledního zákona.

Nově navrženou rovinou konfliktu je rozpor s jinými novými náboženskými hnutí. K takové tenzi dochází především ve chvílích, kdy si jednotlivá společenství vzájemně odporují svou teologickou doktrínou. Takový spor zažívá i církev Posledního zákona. Pro jeho o okolní svět zajímavější se členy musí působit značně zmatečně, možná dokonce dráždivě, pokud zjistí o jiných nových náboženských hnutích, jejichž vůdce se stejně jako Vissarion prohlásí za inkarnovaného Krista. Do takové rozepry se hnutí Posledního zákona dostalo s brazilským vůdcem společenství, který vystupuje pod jménem Inri Cristo.²⁴⁹ Ten prohlásil, že Sergej Torop je skutečně inkarnovanou osobou, ale není to opravdový Ježíš Kristus. Dle něj jde ve skutečnosti o Rasputina, což dokládá shodnost místa a měsíce jejich narození (Sibiř a leden). Incri Cristo také odmítá jakoukoliv soutěž o to, kdo je skutečným Ježíšem, protože s ním se nikterak soutěžit nedá.²⁵⁰ Vissarion jednoznačně odmítá nařčení Inriho Crista a považuje ho za nedorozumění.

Spor s hnutím Inriho Crista není pro námi rozebírané hnutí ojedinělý. Ačkoliv společenství zdůrazňuje požadavek na odmítnutí jakékoliv negace směřující k jiným jednotlivcům, či společenstvím, zároveň musí bránit svou vlastní nauku. Jiná náboženská

²⁴⁹ Občanským jménem Álvaro Thais se narodil v roce 1948. S veřejným působením začal ve svých dvaceti jedna letech.

²⁵⁰ Více zde: „INRI CRISTO fala sobre Sergei Torop – Vissarion“ (online), *YouTube.com*, 2018, cit. 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=k6aL27RXZks/>.

společenství, která prohlašují své vůdce za inkarnaci Krista, již jen tímto tvrzením nepřímo označují Vissariona za lháře. Proti tomu se církev Posledního zákona pochopitelně brání, protože nemůže ustoupit ze svých základních teologických doktrín. Hnutí také mělo menší, či větší spory s jinými novými náboženskými společenstvími, vždy však v rovině teologického sporu.²⁵¹

6.1 Aplikovatelnost tohoto sporu na jiná nová náboženská hnutí

Podle našeho názoru se dá pojmout, že tato rovina konfliktu se odráží z podstaty toho, jak novým náboženským hnutím vlastně rozumíme. Víme, že tato společenství se považují za dějinně ojedinělá. Jejich exkluzivita netkví pouze v unikátnosti jejich nauky, ale také ve specifčnosti času, v němž se zjevila. Právě z tohoto důrazu na vlastní jedinečnost je pochopitelné, že jakékoliv další učení jiných nových náboženských hnutí musí být odmítáno. Pokud k tomu nedochází, tak můžeme tvrdit, že je společenství již na určité úrovni blížící se denominalizaci.

Zdali se tento konflikt v rámci nových náboženských hnutí objeví ve větší nebo menší míře, je poté spíše záležitostí jejich vlastních specifických okolností, než že by takové napětí s jinými společenstvími nikterak neměla. Důraz na exkluzivitu, který je vlastní těmto společenstvím, totiž z této roviny konfliktu činí něco, co je jim vnitřně vlastní. Nová náboženská hnutí se spíše budou vymezovat vůči dominantnímu náboženskému proudu, ale pokud se naskytne vhodná příležitost, mohou v této rovině napadnout i jiná společenství. Nejspíše lze očekávat vymezení se vůči takovým náboženským hnutím, která jsou jim svou naukou nejvíce podobná. Příkladem budiž právě zmíněný spor mezi Vissarionem a Inri Cristem.

Mohli bychom zde uvést celou řadu dalších společenství, která měla potřebu bránit svou nauku skrze napadení učení jiných jím nějak blízkých hnutí. Jako konkrétní ukázkou takového konfliktu zde alespoň uvedme spor českých Imanuelitů a hnutí Grálu. Vůdce Imanuelitů, Jan Dvorský, totiž založil toto společenství na vymezení se vůči hlavní postavě hnutí Grálu Abd-ru-shinovi. Dvorský Abd-ru-shina považoval pouze za „připravitele cesty“. On sám byl postavou, která měla provést to, čeho nebyl Abd-ru-shin nikdy

²⁵¹ Například svá rozdílná teologická pojetí rozebíral s členem Mezinárodního společenství pro vědomí Kršny zde: „Meeting of Vissarion with Nama Hari“ (online), *YouTube.com*, 2005, cit červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=k0LsqZFvX0&t=1278s>.

schopen.²⁵² Hnutí Grálu se však vůči Imanuelitům a jejich aktivitám ostře distancovalo.²⁵³ Dodejme, že spor mezi jednotlivými hnutími pomáhá v těchto společenstvích udržovat vysokou míru napětí, jež může být následně přenášena do jiných konfliktů, které se přímo týkají většinové společnosti. V ojedinělých případech může tato tenze vyvrcholit v rámci násilných událostí.

6.2 Shrnutí konfliktů mezi vissarionity a většinovou společností a predikce dalšího vývoje společenství

Na předcházejících řádcích jsme shrnuli osm rovin konfliktů mezi vissarionity a většinovou společností na základě konceptuálního rámce religionisty Zdeňka Vojtíška. K nim jsme zde navrhli přidat ještě jednu, tedy devátou rovinu, která se zabývá konfliktem mezi jednotlivými hnutími. Uvedli jsme, že tato úroveň sporu se netýká pouze napětí, které specificky zažívá komunita vissarionitů, ale je aplikovatelná i na jiná nová náboženská hnutí. Toto napětí je totiž ze své podstaty vlastní všem novým náboženským společenstvím a je jen otázkou kontextu hnutí, jestli se v jeho rámci bude vyskytovat více, či méně.

Z uvedeného textu je patrné, že církev Posledního zákona i po necelých třiceti letech své existence disponuje stále vysokou mírou napětí s většinovou společností. Hnutí se, až na jednu výjimku (přenesení sporu do právního řádu), týkají všechny úrovně zmiňovaného konfliktu. Jednotlivé tenze, které komunita zažívá se vzájemně prolínají a doplňují. Je zapotřebí zdůraznit, že i přes relativní klid, jenž hnutí prožívalo od dob svého založení, tak doposud nikdy nebylo bez některého ze sporů zmíněných výše. Střídání větší a menší míry tenze se společností vyvrcholilo v nájezd sil FSB do osad hnutí, při kterém byl zatčen Vissarion a další dva jeho členové. Pokud bylo cílem ruských ozbrojených sil nastavit hnutí hranice a snížit jejich míru napětí s okolní společností, tak jde podle našeho názoru o zcela chybný předpoklad.

I na základě výpovědí jednotlivých členů hnutí se domníváme, že míra této tenze se naopak skrze operaci FSB ještě výrazně zvýšila. „*Po událostech, které proběhly míra mé důvěry velmi klesla, a to především směrem k médiím a v otázce lidských práv.*“ Hnutí se cítí být mnohem více ohroženo, přičemž došlo k značnému nárůstu jeho mileniálního

²⁵² VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Str. 228.

²⁵³ Více zde: „Od případu týraného chlapce se Hnutí Grálu distancuje“, *cesky.radio.cz*, 200ý, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://cesky.radio.cz/od-pripadu-tyraneho-chlapce-se-hnuti-gralu-distancuje-8470457>.

očekávání. „*Události, které nyní zaplavily svět, zaplavily Ukrajinu... To je pouze začátek hrozných a posledních aktivit od Matky Země. Jde o začátek konce.*“²⁵⁴ Vissarionité také často hledají paralely mezi současným zatčením jejich vůdce a Ježíše Krista. „*Zlepšilo se lidstvo nějak? Nezlepšilo. Opět opakuje tu samou chybu, ale tentokrát během speciálního času, který teolog Jan ve svém spisu nazval apokalypsa.*“²⁵⁵

Je velmi složité, jakkoliv předpokládat další vývoj církve Posledního zákona. Je však v tuto chvíli jisté, že ačkoliv se v období začátku milénia zdála být denominalizace hnutí relativně v dohledné vzdálenosti, tak především ty události, které proběhly v září 2020, zcela zásadně tento proces oddálily. Následující vývoj hnutí je tak nejistý. Zcela zásadní bude podle našeho názoru reakce hnutí na smrt svého vůdce a to, za jakých okolností nakonec nastane. Domníváme se, že v tu chvíli se bude rozhodovat, jakým dalším směrem se hnutí bude nadále ubírat. Tedy jestli směrem k denominalizaci, nebo ještě k větší míře napětí, což by v extrémním případě mohlo vyústit v explozivní, nebo implozivní násilí. Domníváme se, že díky znalosti vissarionitských posvátných textů můžeme předpokládat, že by v takovém případě šlo spíše o druhou variantu. Je teď na ruské většinové společnosti, aby míru napětí začala opět vracet do únosných rámců. Tlak, který byl v posledních letech na hnutí vyvíjen, tuto míru únosnosti však dle mého názoru začínal překračovat.

K určitému předpokladu vývoje společenství nám však přeci jen mohou alespoň částečně pomoci zkušenosti jiných nových náboženských společenství, která se střetla s podobným tlakem ze strany většinové společnosti, především poté s nelišícím se represivním chováním ze strany státních úřadů. Při takových srovnáních je však vždy zapotřebí pracovat s vědomím zcela odlišného socio-politického kontextu, ve kterém se jednotlivá společenství nachází. Reakce na podobné události jednoho nového náboženského hnutí nemůže být bez výhrad aplikovatelná na společenství jiná. Každá většinová společnost v jakémkoliv prostředí disponuje vlastními specifiky a stejně tak i jakékoliv nové náboženské hnutí se vždy nějak odlišuje. Proto bychom rádi zdůraznili, že predikce na následujících řádcích je skutečně spekulativního charakteru, ačkoliv své zdůvodnitelné předpoklady obsahuje.

²⁵⁴ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

²⁵⁵ Z osobní diskuse s členem vissarionitů, který vystupoval pod jménem Ivan. (2022)

Abychom mohli vhodně srovnávat události církve Posledního zákona s jiným společenstvím (s cílem vytvoření následného předpokladu vývoje), tak by se jejich lišící se okolnosti měly redukovat na minimum. Z toho důvodu nám například jako vhodný adept na komparaci vypadává hnutí davidiánů, kteří sice zažilo podobný nájezd represivních složek, ale jeho extrémně násilný průběh s tragickým koncem se přeci jen značně liší od případu vissarionitů. Daleko vhodnější srovnání se zdá být s postupem většinové společnosti vůči hnutí Dvanácti kmenů. Ale i zde musíme mít na paměti, že i v tomto případě narazíme na značné rozdíly, a to jak v chování hnutí tak i okolní společnosti oproti námi zkoumaném případu. Razie na Dvanáct kmenů proběhla ve Spojených státech a následně i v Německu. V obou případech je místní většinová společnost značně otevřenější v otázce náboženské svobody než ta současná ruská. Oficiálním „ospravedlněním“ razie byla především v německém případě starost o děti²⁵⁶, zatímco v případě vissarionitů to spíše bylo podezření z manipulace. Další rozdíly v obou případech bychom dále jistě našli celou řadu. Co však ale oba typy razíí spojuje je jeho vyvrcholení v důsledku dlouhodobosti tlaku, který byl na společenství vyvíjen a také rezolutní síla, se kterou zástupci státních úřadů zasáhli. Primárním spojovatelem obou případů poté je odvezení důležitých členů hnutí. V případě vissarionitů však byli zatčeni ti, co podezřelé události zapříčinili, naopak v rámci hnutí Dvanácti kmenů byli odvezeni ti, na nichž bylo podezřelé chování pácháno.

Základním důsledkem razie z roku 2013 na hnutí Dvanácti kmenů bylo následné opuštění vlastních usedlostí ve Wörnitz a Klosterzimern a větší rozptýlení společenství.²⁵⁷ Míra tenze mezi hnutím a okolní společností však nebyla nikterak zredukována a skrze neustálé pokračující soudní pře a další úrovně existujícího napětí se nedá očekávat její snížení ani v brzké budoucnosti. Vývoj případu vissarionitů se dle našeho názoru nebude nijak výrazně lišit od hnutí Dvanácti kmenů. Alespoň tedy, co se týká míry napětí s okolní společností. Jak jsme již zmiňovali výše, ta se nikterak neredukuje a má spíše opačnou tendenci, tedy růst. To dokládají i výpovědi dotázaných členů hnutí. Ačkoliv jsme přesvědčeni, že tlak společnosti může mít ve svém důsledku na hnutí pozitivní dopad, skrze který mu může umožnit i delší životnost (přibližuje proces denominalizace), tak tlak nesmí překročit únosnou míru. Razie represivních složek je krokem, který je zcela jistě za hranicí této únosnosti. Dá se předpokládat, že pnutí projevující se nejen uvnitř hnutí, ale

²⁵⁶ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Str. 95.

²⁵⁷ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Str. 96.

také v rámci vztahu s okolní společností, poroste paralelně s délkou doby uvěznění Vissariona. Nedomníváme se, že by vissarionité mohli současnou situaci přijmout jako nevyhnutelnou realitu. Podle našeho názoru jsou v tomto případě až příliš spjatí se svým vůdcem a s předpokladem jeho jedinečnosti.

Oproti hnutí Dvanácti kmenů vissarionité dle našeho názoru však neopustí své centrální umístění, tedy „Příbytek úsvitu“. Hnutí je s lokalitou zcela zásadně spjata skrze přesvědčení o jeho nezničitelnosti během apokalyptických událostí. Pokud by skutečně docházelo k jeho opuštění (například v důsledku různých politických tlaků), tak by se poté jednalo o radikální změnu myšlenkového směřování hnutí, které by spíše šlo k jeho pravděpodobnému rozpadu. Na druhou stranu je ovšem dost dobře možné, že se bude nadále navyšovat počet vissarionitů, kteří budou žít mimo centrum života společenství a budou tak přispívat k jeho větší rozptýlenosti.

Závěr

V rámci této diplomové práce jsme si stanovili několik cílů, které zde byly podle našeho názoru naplněny. V úvodní části jsme obecně charakterizovali nová náboženská hnutí, přičemž jsme v rámci tohoto textu prezentovali několik vlastních myšlenek, které by podle našeho názoru měly být součástí popisu těchto společenství. Dále jsme zde také uvedli koncepci o konfliktech mezi novými náboženskými hnutími. V závěru této části jsme v krátkosti shrnuli aktuální ruskou religiózní situaci.

V další části jsme se zaměřili na bližší představení rozebíraného hnutí Posledního zákona. Obzvláště jsme se zde soustředili na uvedení jejich eklektických teologických doktrín. Nevyhnuli jsme se však ani dalším důležitým tématům, které je podle našeho názoru zapotřebí zmínit, pokud se snažíme církev Posledního zákona detailněji přiblížit. Uvedli jsme zde informace k historii a lokalizaci hnutí, dále k liturgické a misijní praxi a na závěr jsme se v krátkosti zmínili i o jeho členské základně a jaké důvody vedou k připojení k tomuto společenství.

Primárním cílem této práce však byl objektivní popis jednotlivých rovin napětí mezi vissarionity a většinovou společností, přičemž jsme se zde pokusili jejich míru nastínit skrze pohledy zástupců z obou stran. Na předcházejících stranách jsme došli k závěru, že i přesto, že církev Posledního zákona teologicky proklamuje svou absolutní nekonfliktnost, tak jako nové náboženské hnutí, které je ze své podstaty konfliktní, nemůže různým rovinám napětí uniknout. Těmito popisovanými rovinami pnutí mezi oběma stranami byl konflikt v rovině jazyka, v rodině, odrážející se v médiích, s odpadlíky, v občanské komunitě, se státními úřady a s etablovanými institucemi. Shrnutí jsme, že se všechny úrovně těchto sporů více, či méně vissarionitů přímo dotýkají. Jen konflikt, který by se měl odrazit v právním řádu, se jich netýká. Tato rovina je však v rámci nových náboženských hnutí skutečně výjimečná. Koncepce o různých rovinách sporů mezi novými náboženskými hnutími a většinovou společností Zdeňka Vojtíška, se kterou jsme v rámci výzkumu pracovali, je tak v tomto případě velmi vhodně aplikovatelná na námi zkoumané společenství. Možná bychom si zde dovolili navrhnout upustit od zmíněné úrovně rozporu, jenž se odráží v právním řádu. V rámci konceptualizace napětí mezi novými náboženskými hnutími a většinovou společností bychom ho doporučovali spíše zaměnit za námi navrhovaný model.

Návrh této námi nově uvedené úrovně byl také jedním z dílčích cílů předložené diplomové práce. Touto navrženou rovinou napětí je vzájemný rozpor mezi samotnými

novými náboženskými hnutími, který často pomáhá udržovat vysokou míru jejich vnitřní tenze. Výše jsme uvedli, jak se tento konflikt týká hnutí Posledního zákona. Jako další příklad společenství, jež tento spor prožívalo, jsme zmínili Imanuelity a jejich vymezení se vůči hnutí Grálu, které se zase následně distancovalo od nauky a praxe hnutí Jana Dvorského. Důležitým teoretickým prvkem této roviny sporu pro nová náboženská hnutí podle našeho názoru je, že se jich týkají ze samotné podstaty toho, jak těmto společenstvím rozumíme. Jako jim vlastní totiž přisuzujeme důraz na naprostou ojedinelost. Záleží poté pouze na jednotlivých kontextech daných komunit, jestli se v rámci jejich působení objeví tento rozpor ve větší, či menší míře.

V klíčové části této diplomové práce jsme se také pokusili odhadnout další vývoj míry napětí mezi vissarionity a okolní společností. To je v současné době skrze zatčení Vissariona a dalších dvou členů hnutí značně vysoké. Jen obtížně lze předpokládat, že by se tato tenze v blízké budoucnosti jakkoliv snižovala, zvláště v tom případě, pokud bude Vissarion odsouzen k odnětí svobody na delší časové období. Cesta hnutí směrem k denominalizaci byla skrze „speciální operaci“ jednotek FSB značně zpomalena. Zda se budou vissarionité do budoucna skutečně ubírat směrem k přeměně v respektovanou denominaci, ovlivní, alespoň podle našeho názoru, především způsob vyrovnání se se smrtí svého vůdce a to, za jakých okolností vlastně nastane.

Použitá literatura a zdroje

„39. Секта Виссариона - Александр Дворкин“ (online), *YouTube.com*, 2003, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=9rd0crLRXuY>.

„2020 Report on International Religious Freedom: Russia“ (online), *www.state.gov*, 2019, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://www.state.gov/reports/2020-report-on-international-religious-freedom/russia/>.

BROMLEY, David G. a J. Gordon MELTON. *Cults, religion, and violence*. New York: Cambridge University Press, 2002.

COWAN, Douglas E. a David G. BROMLEY, VOJTÍŠEK, Zdeněk, ed. *Sekty a nová náboženství*. Přeložil Jan AUSKÝ. Praha: Grada, 2013.

„Cult leader who claims to be reincarnation of Jesus arrested in Russia“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/22/cult-leader-vissarion-reincarnation-jesus-arrested-siberia-russia/>.

„Christ lives in Siberia“ (online), *YouTube.com*, 2016, cit. květen 2022, online dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=fark01sCPVs&t=2817s>.

„INRI CRISTO fala sobre Sergei Torop – Vissarion“ (online), *YouTube.com*, 2018, cit. 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=k6aL27RXZKs/>.

„Jesus of Siberia“ (online), *www.theguardian.com*, 2002, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://www.theguardian.com/world/2002/may/24/russia.iantraynor/>.

„Ježíš ze Sibiře souvěrcům zakazoval peníze i jíst maso. Teď ho zatkla policie“ (online), *zpravy.aktualne.cz*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rus-tvrdi-ze-je-reinkarnace-jezise-do-zatceni-na-sibiri-vedl/r~1488380cff2e11ea8b230cc47ab5f122/>.

„Liturgie (Ausschnitt) in der Gemeinschaft Vissarions“, *YouTube.com*, 2006, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=cZqPVE45N6g>.

MCCUTCHEON, Russel T. *Manufacturing Religion: The Discourse on Sui Generis Religion and the Politics of Nostalgia*. New York: Oxford University Press, 1997.

„Meeting 1 - Meetings with the spiritual Teacher Vissarion“ (online), *YouTube.com*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://www.youtube.com/watch?v=BYG4p913ImM&t=137s>.

„Meeting of Vissarion with Nama Hari“ (online), *YouTube.com*, 2005, cit červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=k0LsqZFxVX0&t=1278s>.

„Nemám výmluvu. Dívám neříkáme pravdu, ale nemůžeme jinak, říká člen korejské sekty“ (online), www.aktualne.cz, 2020, cit. červen 2022. Online na <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nemam-vymluvu-divkam-nerikame-pravdu-ale-nemuzeme-jinak-rika/r~fb94c4562e2611ea84c6ac1f6b220ee8/>.

„Od případu týraného chlapce se Hnutí Grálu distancuje“, *cesky.radio.cz*, 200ý, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://cesky.radio.cz/od-pripadu-tyraneho-chlapce-se-hnuti-gralu-distancuje-8470457>.

„Religion of Russia“ (online), www.britannica.com, 2014, cit červenec 2022, Dostupné online na: <https://www.britannica.com/place/Russia/Religion/>.

„*Rusko stupňuje tlak na svědky Jehovovy a scientology*“ (online), *info.dingir.cz*, 2021, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://info.dingir.cz/2021/10/rusko-stupnuje-tlak-na-svedky-jehovovy-a-scientology/>.

„Russia arrests "Jesus of Siberia," cult leader claiming to be reincarnation of Christ“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.cbsnews.com/news/sergei-torop-russian-jesus-vissarion-cult-leader-arrested-in-siberia-today/>

„Russians Return to Religion, But Not to Church“ (online), www.pewresearch.org, 2014, cit. červenec 2022. Dostupné online na <https://www.pewresearch.org/religion/2014/02/10/russians-return-to-religion-but-not-to-church/>.

„Russians Return to Religion, But Not to Church“ (online), www.pewresearch.org, 2014, cit. červenec 2022. Dostupné online na <https://www.pewresearch.org/religion/2014/02/10/russians-return-to-religion-but-not-to-church/>.

SALIBA, John A. *Understanding new religious movements*. 2nd ed. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, c2003.

„Sekta“ (online), cs.wiktionary.org, 2019, cit. červen 2022, dostupné online na <https://cs.wiktionary.org/wiki/sekta/>.

„Sergei Torop: Russian religious sect leader arrested over allegations of harm“ (online), 2020, cit. červen 2022, dostupné online na <https://www.bbc.com/news/world-europe-54249304/>

„Siberian Cult Leader Thinks He's Jesus“ (online), *YouTube.com*, 2012, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://www.youtube.com/watch?v=W2Cv5hZfOmk&t=1303s>.

„Vissarion, vůdce ruského hnutí Posledního zákona, zatčen“ (online), *info.dingir.cz*, cit. červen 2022, dostupné online na <https://info.dingir.cz/2020/09/vissarion-vudce-ruskeho-hnuti-posledniho-zakona-zatcen/>.

„Единая Семья“ (online), *vissarion.ru*, 2003, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://vissarion.ru/community/united/>.

„Идеальная демократия и вино после родов: откровения бывшего члена секты Виссариона“ (online), *vm.ru/*, 2020, cit. červen 2022, dostupné online na: <https://vm.ru/society/829438-idealnaya-demokratiya-i-vino-posle-rodov-otkroveniya-byvshego-chlena-sekty-vissariona/>.

„История секты Виссариона достойна фильма ужасов“ (online), *interfax-religion.ru*, 2020, cit. 2022, dostupné online na <https://interfax-religion.ru/?act=interview&div=525/>.

„Почему власти позволили долгое существование тоталитарной секты Виссариона?“ (online), *19rus.info*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na: <https://19rus.info/index.php/obshchestvo/item/138123-pochemu-vlasti-pozvolili-dolgoe-sushchestvovanie-totalitarnoj-sekty-vissariona/>.

„РОССИЙСКОГО ЛЖЕХРИСТА ФИНАНСИРУЮТ ИЗ США“ (online), *ruskline.ru*, 2000, cit. červenec 2022, dostupné online na https://ruskline.ru/monitoring_smi/2000/01/08/rossijskogo_lzhehrista_finansiruyut_iz_ssha/.

„Условия развития и расцвета души на основе понятий, сформированных в Учении «Последнего Завета!»“ (online), <https://vissarion.ru/>, 2008, cit. červenec 2022, dostupné online na <https://vissarion.ru/community/idea/>.

BIERNOT, David. *Konec tohoto světa: Milenialismus a jeho místo v judaismu, křesťanství a islámu*. Praha: Dingir, 2012, s. 7-37.

BOURDEAUX, Michael a John WITTE. *Proselytism and Orthodoxy in Russia: The New War for Souls*. 2. Eugene: Orbis books, 2009.

CLAY, Eugene. Marian Revelations in the Russian Context: The Cosmopolitics of Blessed John. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*. 2017, 21(2), 26-42.

EMERSON Caryl, PATTISON George a Randall A. POOLE, ed. *The Oxford Handbook of Russian Religious Thought*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

FAUTRÉ, Willy. Anti-Cult Wars in Europe: FECRIS, Alexander Dvorkin and Others. The Case of the Applied Sciences Association in Odessa. *The Journal of CESNUR*. 2018, 2(3), 54-65.

- FAUTRÉ, Willy. Anti-Cult Ideology and FECRIS: Dangers for Religious Freedom. *The Journal of CESNUR*. 2022, 6(3), 3-24.
- FILATOV, Sergei a Roman LUNKIN. Statistics on Religion in Russia: The Reality behind the Figures. *Religion, State & Society*. 2006, 34.(1.), 33-49.
- HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN. *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Christ Lives in Siberia [film]. TAMIKSAAR, Arbo. Estonsko/Finsko: Karhle Aho, 2015. Délka 85 min.
- JANDOUREK, Jan. Rusko utahuje šrouby náboženské svobodě. *Dingir*. 2017, 14(2), 48-50.
- KOMAROV, Nikolaj. The commune of Vissarion. For happiness or for death?. *Moment istnny*. Novosibirsk, 2003, 12(14).
- L. I., Grigorieva. *Церковь Последнего Завета: секта Виссариона - Христа Минусинского*. Moskva, 1999.
- LINCOLN, Bruce. *Holy terrors: thinking about religion after September 11*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- LINCOLN, Bruce. *Holy terrors: thinking about religion after September 11*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika.
- MATVEYCHEV, O.A. Тоталитарные секты в контексте актуальных политических процессов. *Ortodoksiya*. 2021, 1(1), 92-110.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009.
- MEGRE, Vladimir. *Zvonící cedry Ruska*. 2., upr. vyd. Přeložil Valentýna LYMARENKO-NOVODARSKÁ. V Praze: Zvonící cedry, 2009.
- MELNYK, L. N. ОБЩИНА ВИССАРИОНА: ОСОБЕННОСТИ ВЕРОУЧЕНИЯ И КУЛЬТА. *Белоцерковский национальный аграрный университет* [online]. 2018, 457-460 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/222190/1/457-460.pdf>.
- MELTON, J. Gordon. *Encyclopedia of American religions*. 7th ed. Farmington Hills: Gale Group, 2003.

PANCHENKO, Alexander. New Religious Movements and the Study of Folklore: The Russian Case. *Folklore*. 2004, 28(3), 111-128.

PRANSKEVIČIŪTĒ-AMOSON, Rasa. Modeling the Sacred in Nature among Nature-Based Spirituality Movements: The Case of Vissarionites, Anastasians and Romuvans. In: ANCZYK, Adam a Halina GRZYMALA - MOSCZYNSKA. *Walking the Old Ways: Studies in Contemporary European Paganism*. 1. Katowice: Sacrum Publishing House, 2012, 39-56.

PRANSKEVIČIŪTĒ-AMOSON, Rasa. The Concepts and Ideas of 'Spirituality' Within Worldviews of Alternative Religiosities in the Post Communist Region: Vissarionites and Anastasians. *Journal of Religion in Europe*. 2020, 13(2), 241-264.

PRANSKIČIVIUTĒ, Rasa. The "Back to Nature" Worldview Nature - based Spirituality Movements. In: LEWIS, James a Inga TOLLEFSEN. *Handbook of Nordic New Religions*. 1. Boston: Leiden, 2015, The Case of the Anastasians.

REDKIN, Vadim. *Земля обетованная*. 2010, 1(36).

ŠKODOVÁ, Ivana. Škola budúcnosti. *Dingir*. 2014, 11(3), 82-84.

TØLLEFSEN, Inga Bårdsen. *Female Leaders in New Religious Movements: Palgrave Studies in New Religions and Alternative Spiritualities*. Tromso: Springer nature, 2017.

TYSIACHNIOUK, Maria. Greening of new religion in Russia: Tiberkul case study. In: TYSIACHNIOUK, Maria a Noel DEANG. *Fostering a Sustainable Future*. Petrohrad: Wageningen Academic Pub, 2000, s. 145-161.

URBANCZYK, Joanna. "What if it is actually true?": Vissarion's Followers from Eastern Europe and their Path to the Last Testament Church Community in Siberia. *Nova religio*. 2017, 20(3), 74-100.

URBANCZYK, Joanna. Last testament Church - Power of Unanimity. In: DAVYDOV, V. N. a D. V. ARZYUTOV. *Сибирский сборник — 4: Грани социального: Антропологические перспективы исследования социальных отношений и культуры*. Petrohrad: Mae Reas, 2014, s. 293-304.

VÁCLAVÍK, David. *Sociologie nových náboženských hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Proměny náboženství.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books).

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009. Deus et gentes.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. Religionistika.

ZHDANOV, Vadim. Gnosticism and esotericism: An example from Russian new religiosity. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. 2008, 20(53), 281–293.

ZOYA, Chernyshkova. Methodological Problems in the Research of New Religious Studies. *Journal of Siberian Federal University*. 2012, 4(5), 528-534.

Прокуратура направила в суд иск о ликвидации "Церкви последнего завета" (online), *tass.ru*, 2020, cit. červenec 2022, dostupné online na https://tass.ru/proisshestiya/9552271?utm_source=ru.wikipedia.org&utm_medium=referral&utm_campaign=ru.wikipedia.org&utm_referrer=ru.wikipedia.org/.

Přílohy

Příloha č.1 – lokální umístění hnutí Posledního zákona

